

Diplomová práce

Pohádka jako didaktický materiál v období preprimárního a raně primárního vzdělávání

Studijní program:

M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor:

Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Autor práce:

Mgr. Marcela Durdová Kimmerová

Vedoucí práce:

PhDr. Věra Vykoukalová, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Liberec 2023

Zadání diplomové práce

Pohádka jako didaktický materiál v období preprimárního a raně primárního vzdělávání

<i>Jméno a příjmení:</i>	Mgr. Marcela Durdová Kimmerová
<i>Osobní číslo:</i>	P16000055
<i>Studijní program:</i>	M7503 Učitelství pro základní školy
<i>Studijní obor:</i>	Učitelství pro 1. stupeň základní školy
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra primárního vzdělávání
<i>Akademický rok:</i>	2021/2022

Zásady pro vypracování:

Cíl: Na základě výsledků šetření (očekávání pedagogů a reálný vědomostní základ dětí) mezi pedagogy a dětmi vytvořit podpůrný didaktický materiál pro využití pohádek ve výchovně-vzdělávacím procesu v preprimárním a 1. primárním období vzdělávání s důrazem na vzájemnou provázanost obou období.

Metody: anketa, dotazník, (strukturovaný) rozhovor

Požadavky: studium odborné literatury, sestavení a zadání anket, dotazníků a strukturovaných rozhovorů, vyhodnocení výsledků šetření, stanovení závěrů, vytvoření podpůrného didaktického materiálu pro využití pohádek ve výchovně-vzdělávacím procesu

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

čeština

Seznam odborné literatury:

1. BETTELHEIM, B.: Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době. Praha: Lidové noviny, 2000. ISBN 8071782602.
2. ČERNOUŠEK, M.: Děti a svět pohádek. Praha: Albatros, 1990. ISBN 80-00-00060-1.
3. ČERVENKA, J.: Pohádka a výchova dítěte. In O pohádkách. Sborník statí a článků. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1960. s. 261 – 300.
4. GAVORA, P.: Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: PAIDO, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0
5. MOCNÁ, D., PETERKA, J. a kol.: Encyklopedie literárních žánrů. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X
6. MATĚJČEK, Z. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa, základní duševní potřeby dítěte, dítě a lidský svět. Praha: Grada, 2005. ISBN 8024708701
7. SKUTIL, M.: Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7

Vedoucí práce:

PhDr. Věra Vykoukalová, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání práce:

4. listopadu 2021

Předpokládaný termín odevzdání: 1. května 2023

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 1. července 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce, PhDr. Věře Vykoukalové, Ph.D., za odborné vedení, podnětné a užitečné rady, flexibilitu, vstřícnost, pomoc při řešení všech problémů a nekonečnou trpělivost při vedení této práce.

Děkuji touto cestou také kolegyním současným i bývalým, které byly ochotny vyplnit dotazníky týkající se pohádek a ke zkoumané problematice připojit své obsáhlejší komentáře.

Moc děkuji své rodině za podporu a trpělivost, kterou se mnou měli v průběhu celého studia, a obzvláště v jeho posledních letech. Velký dík patří mé dceři Viole za pomoc s obrazovou částí podpůrného didaktického materiálu pro práci s pohádkami.

Anotace

Diplomová práce se zabývá pohádkou jako nezastupitelným didaktickým nástrojem a prostředkem ve výchovně-vzdělávacím procesu dětí během preprimárního a raně primárního vzdělávání. V teoretické části je pohádka definována z hlediska cílů práce, uvedena v historicko-filosofickém kontextu a představena jako didaktický materiál. Jsou popsána specifika předškolního a mladšího školního věku i působení pohádky v těchto vývojových obdobích. V rozboru českých kurikulárních dokumentů RVP PV a ZV je poukázáno na shodu rozvoje klíčových kompetencí jako základu pro celoživotní vzdělávání s formováním funkční gramotnosti jedince a důrazem na (pre)gramotnost čtenářskou.

Praktická část shrnuje výsledky výzkumného šetření mezi pedagožkami v MŠ a ZŠ zaměřeného pohádky a jejich působení na děti. Dále představuje na tomto základě sestavený seznam deseti klasických pohádek a didaktický materiál k nim vytvořený – složený z části obrazové – třiceti autorských obrázků k daným pohádkám, a části didaktické – aktivit vycházejících ze specifík konkrétní pohádky a pokrývajících všechny vzdělávací oblasti dané RVP PV a ZV. Je určen k praktickému využití. Součástí DP je i volná obrazová příloha.

Klíčová slova

Pohádky, preprimární a primární období vzdělávání, osobnost dítěte, kurikulární dokumenty, čtenářská gramotnost, výzkumné šetření, pohádkový didaktický materiál.

Summary

The diploma thesis deals with the fairy tale as an irreplaceable didactic tool and means in the educational process of children during pre-primary and early primary education. In the theoretical part, the fairy tale is defined in terms of the objectives of the work, presented in a historical-philosophical context and presented as didactic material. The specifics of preschool and younger school age are described, as well as the effect of fairy tales in these developmental periods. In the analysis of the Czech curricular documents RVP PV and ZV, it is pointed out that the development of key competences as a basis for lifelong education coincides with the formation of an individual's functional literacy and an emphasis on (pre)reading literacy.

The practical part summarizes the results of a research among teachers in kindergartens and elementary schools focused on fairy tales and their effects on children. Furthermore, it presents a list of ten classic fairy tales compiled on its base and didactic material created for them – consisting of a pictorial part – thirty author's pictures for the given fairy tales, and a didactic part – activities based on the specifics of a particular fairy tale and covering all educational areas given by RVP PV and ZV. It is intended for practical use.

A picture attachment is a part of the diploma thesis.

Keywords

Fairy tales, pre-primary and primary period of education, child's personality, curriculum documents, reading literacy, research investigation, fairy tale didactic material.

Obsah

Úvod.....	12
1 CÍL A STRUKTURA PRÁCE	14
1.1 Cíl práce	14
1.2 Struktura práce	14
2 POHÁDKA JAKO LITERÁRNÍ ÚTVAR.....	17
2.1 Vymezení pojmu	17
2.2 Původ pohádek.....	19
2.3 Klasifikace pohádek podle různých hledisek.....	21
2.4 Představení sběratelů/autorů pohádek.....	23
3 OSOBNOST DÍTĚTE.....	26
3.1 Dítě předškolního věku	26
3.1.1 Fyzický vývoj	27
3.1.2 Psychický a sociální vývoj	27
3.2 Dítě mladšího školního věku.....	29
3.2.1 Fyzický vývoj	29
3.2.2 Psychický a sociální vývoj	30
3.3 Význam pohádky v období raně primárního vzdělávání	31
3.3.1 Význam pohádky v období předškolního věku.....	31
3.3.2 Význam pohádky v období raného mladšího školního věku	33
3.3.3 Provázanost primárních školních období a vliv pohádky	34
4 POHÁDKA JAKO DIDAKTICKÝ MATERIÁL.....	37
4.1 Čtení, čtenářství a čtenářská gramotnost.....	37
4.2 Rozvoj čtenářské gramotnosti prostřednictvím pohádek.....	39
4.2.1 Vyprávění, předčítání, naslouchání	39
4.2.2 Prohlížení obrázkových knih.....	40
4.2.3 Návštěva divadelních a jiných kulturních představení.....	42
4.2.4 Vlastní četba, čtenářství	43
4.2.5 Další způsoby – televize, filmy, počítače, hry.....	43
4.2.6 „Kouzelné“ čtení	44
5 KURIKULÁRNÍ PODPORA ROZVOJE ČTENÁŘSTVÍ	45
5.1 Kurikulární dokumenty a funkční gramotnost.....	45
5.1.1 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání	45

5.1.2	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.....	46
6	VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	49
6.1	Metodologie šetření	49
6.1.1	Cíle šetření.....	49
6.1.2	Výzkumné metody a průběh výzkumného šetření	50
6.1.3	Výzkumné předpoklady	51
6.2	Vyhodnocení a interpretace dat	53
6.2.1	Vyhodnocení dotazníkové položky č. 1.....	53
6.2.2	Vyhodnocení dotazníkové položky č. 2.....	54
6.2.3	Vyhodnocení dotazníkové položky č. 3.....	55
6.3	Diskuse.....	58
7	DIDAKTICKÝ MATERIÁL – PRÁCE S POHÁDKOU	61
7.1	Cíl a základní východiska	61
7.2	Struktura didaktického materiálu	63
7.3	Specifické činnosti při práci s konkrétními pohádkovými kartami	64
7.4	Představení didaktického materiálu	65
7.4.1	Pohádka O Budulínkovi	67
7.4.1.1	Představení obrazového materiálu.....	67
7.4.1.2	Metodické a didaktické údaje	68
7.4.1.3	Poznámky z realizace	69
7.4.2	Pohádka O Perníkové chaloupce.....	71
7.4.2.1	Představení obrazového materiálu.....	71
7.4.2.2	Metodické a didaktické údaje	72
7.4.2.3	Poznámky z realizace	73
7.4.3	Pohádka O Červené Karkulce	75
7.4.3.1	Představení obrazového materiálu.....	75
7.4.3.2	Metodické a didaktické údaje	76
7.4.3.3	Poznámky z realizace	78
7.4.4	Pohádka O veliké řepě.....	80
7.4.4.1	Představení obrazového materiálu.....	80
7.4.4.2	Metodické a didaktické údaje	81
7.4.4.3	Poznámky z realizace	83
7.4.5	Pohádka O Smolíčkovi.....	85
7.4.5.1	Představení obrazového materiálu.....	85
7.4.5.2	Metodické a didaktické údaje	86

7.4.5.3	Poznámky z realizace	88
7.4.6	Pohádka Hrnečku, vař!	90
7.4.6.1	Představení obrazového materiálu.....	90
7.4.6.2	Metodické a didaktické údaje	91
7.4.6.3	Poznámky z realizace	94
7.4.7	Pohádka O Popelce.....	96
7.4.7.1	Představení obrazového materiálu.....	96
7.4.7.2	Metodické a didaktické údaje	97
7.4.7.3	Poznámky z realizace	100
7.4.8	Pohádka O Šípkové Růžence	102
7.2.8.1	Představení obrazového materiálu.....	102
7.4.8.2	Metodické a didaktické údaje	103
7.4.8.3	Poznámky z realizace	106
7.4.9	Pohádka O Zlatovlásce	108
7.2.9.1	Představení obrazového materiálu.....	108
7.4.9.2	Metodické a didaktické údaje	109
7.4.9.3	Poznámky z realizace	112
7.4.10	Pohádka O dvanácti měsíčkách.....	115
7.4.10.1	Představení obrazového materiálu.....	115
7.4.10.2	Metodické a didaktické údaje	116
7.4.10.3	Poznámky z realizace	120
8	PLNĚNÍ CÍLŮ A ZÁVĚREČNÁ DISKUSE	122
8.1	Plnění cíle a dílčích cílů	122
8.2	Diskuse a souhrnné zhodnocení	123
Závěr	.....	126
Seznam použitých zdrojů	.....	128
PŘÍLOHY	.....	131

Seznam tabulek

Tabulka 1: Typy obrázkových karet s charakteristikou	63
Tabulka 2: Základní údaje k pohádce O Budulínkovi	68
Tabulka 3: Základní údaje k pohádce O perníkové chaloupce	72
Tabulka 4: Základní údaje k pohádce O Červené Karkulce	76
Tabulka 5: Základní údaje k pohádce O veliké řepě	81
Tabulka 6: Základní údaje k pohádce O Smolíčkovi.....	86
Tabulka 7: Základní údaje k pohádce Hrnečku, vař!.....	91
Tabulka 8: Základní údaje k pohádce O Popelce	97
Tabulka 9: Základní údaje k pohádce O Šípkové Růžence	103
Tabulka 10: Základní údaje k pohádce O Zlatovlásce.....	109
Tabulka 11: Základní údaje k pohádce O dvanácti měsíčkách.....	116

Seznam obrázků

Obrázek 1: Kompletní podoba dotazníku.....	51
Obrázek 2: Obrazový materiál k pohádce O Budulínkovi	67
Obrázek 3: Obrazový materiál k pohádce O perníkové chaloupce	71
Obrázek 4: Obrazový materiál k pohádce O Červené Karkulce	75
Obrázek 5: Obrazový materiál k pohádce O veliké řepě.....	80
Obrázek 6: Obrazový materiál k pohádce O Smolíčkovi	85
Obrázek 7: Obrazový materiál k pohádce Hrnečku, vař!	90
Obrázek 8: Obrazový materiál k pohádce O Popelce.....	96
Obrázek 9: Obrazový materiál k pohádce O Šípkové Růžence.....	102
Obrázek 10: Obrazový materiál k pohádce O Zlatovlásce	108
Obrázek 11: Obrazový materiál k pohádce O dvanácti měsíčkách	115

Seznam grafů

Graf 1: Přínos pohádek z pohledu pedagogů.....	54
Graf 2: Zdroje dětského poznání pohádek.....	55
Graf 3: Seznam klasických lidových pohádek při přechodu z MŠ do ZŠ	56
Graf 4: Seznam autorských pohádek při přechodu z MŠ do ZŠ.....	57
Graf 5: Důvody pro výběr pohádek do seznamu.....	58

Úvod

„Pohádky představují v životě dětí i v životě dospělých „kouzelné zrcadlo“, v němž se odrazí život, jeho vznik, vývoj i zánik, jako vcházející a zapadající slunce v kapce vody. Proto mohou obsahovat symbolické odpovědi na téměř všechny krizové okamžiky psychického vývoje. Můžeme se podle nich orientovat jako podle rozcestníku v nějaké neznámé krajině.“

(Michal Černoušek, 2019, str. 195)

Jak moc jsou pohádky a jejich předávání další generaci důležité pro správný vývoj lidské osobnosti – o tom byla napsána spousta knih, studií a odborných i méně odborných pojednání. Jejich nezastupitelné místo během dětství, kdy velmi intenzivně působí na vývoj dětské psychiky, si již málokdo dovolí zpochybňovat – naopak tento fakt je také podpořen velkým množstvím odborné literatury a studií z různých oborů jako je pedagogika, psychologie, medicína, filosofie, filologie, sociologie a další.

Ve své diplomové práci známá fakta potvrzují a snažím se na ně nahlédnout z různých úhlů. Také se zaměřuji na důležité místo pohádky a její působení na různé oblasti v životě dítěte předškolního věku a rané fáze mladšího školního věku s důrazem na provázanost těchto období věku (při přechodu z mateřské do základní školy), tj. s akcentem nepřerušit se začátkem školní docházky blahodárné působení pohádek na dětskou psychiku, naopak tuto kontinuitu ve výchovně-vzdělávacím procesu posílit, a kromě všech doložených pozitiv také pohádky co nejvíce využít z hlediska didaktického.

Mateřská a základní škola – tedy hlavně pedagožky těchto institucí – hrají v procesu seznamování se dětí s pohádkami velmi důležitou roli. Mnoho dětí přichází do MŠ, někdy i do ZŠ s velmi chabou znalostí klasických pohádek z rodinného prostředí. Vyprávění a čtení pohádek v rodinách je často nahrazováno pouze sledováním pohádek v televizi, na počítači, na telefonu, případně poslechem audio nosičů. Díky vyprávění, čtení a další práci s pohádkou může velká většina dětí svůj handicap zcela smazat.

Kromě teoretických východisek chci tezi o důležitosti klasických pohádek a jejich působení na dětskou osobnost v uvedených obdobích a institucích potvrdit nejen svými zkušenostmi rodičovskými, ale i zkušenostmi desetileté praxe učitelky v mateřské škole a pětileté praxe

učitelky na prvním stupni základní školy podpořeny závěry z výzkumného šetření dotazníkovou metodou mezi pedagožkami mateřských škol a pedagožkami na 1. stupni základních škol.

1 CÍL A STRUKTURA PRÁCE

1.1 Cíl práce

Hlavním cílem této práce bylo vytvořit podpůrný didaktický materiál pro využití pohádek ve výchovně-vzdělávacím procesu v preprimárním a 1. primárním období vzdělávání s důrazem na vzájemnou provázanost obou období. Tento cíl byl plněn na základě výsledků šetření mezi pedagogy a dětmi a po důkladném prostudování odborné teoretické literatury.

Hlavní cíl byl rozpracován do tří dílčích cílů:

Dílčí cíl 1: Prostudovat odbornou literaturu a rámcové vzdělávací programy předškolního a základního vzdělávání (část věnovanou 1. stupni) – jejich cíle, klíčové kompetence, vzdělávací oblasti i očekávané výstupy – a doložit v rámci motivace k celoživotnímu učení důležitost rozvoje čtenářské (pre)gramotnosti prostřednictvím pohádkových příběhů a její přítomnost ve všech zmiňovaných složkách RVP.

Dílčí cíl 2: Mezi pedagožkami mateřských škol a pedagožkami na 1. stupni základních škol provést a vyhodnotit výzkumné šetření týkající se znalosti pohádek – očekávání pedagogů včetně zdůvodnění a reálného vědomostního základu dětí. Po vyhodnocení výzkumného šetření získám seznam deseti nejčastěji zmiňovaných pohádek vhodných pro využití v MŠ a prvních třídách ZŠ i usnadnění přechodu z jednoho stupně povinného vzdělávání do druhého.

Dílčí cíl 3: Na základě dílčích cílů 1 a 2 vytvořit podpůrný didaktický materiál pro využití pohádek, který ve výchovně-vzdělávacím procesu dětí předškolního a mladšího školního věku maximálně podpoří všestranný rozvoji jejich osobnosti s důrazem na rozvoj čtenářské (pre)gramotnosti a kognitivních procesů a s respektem k vzájemným přesahům těchto dvou vývojových období.

Způsob naplnění cílů a další informace k jejich plnění jsou podrobně popsány a vysvětleny v kapitolách 4–6.

1.2 Struktura práce

V první kapitole je představen hlavní cíl práce a z něj vycházející dílčí cíle. Jsou představeny jednotlivé kapitoly a základní teoretická východiska.

Druhá kapitola pojednává především o literárním pojmu pohádka, vymezuje jej z hlediska cíle diplomové práce, sleduje v historicko-filosofickém kontextu teorie o vzniku pohádek a

představuje různá hlediska pro klasifikaci pohádek. Součástí kapitoly je představení významných sběratelů lidových pohádek a jejich způsobu práce s nimi.

Třetí kapitola je věnována popisu a vzájemnému působení fyzického, psychického a sociálního vývoje při utváření osobnosti dítěte během období předškolního a raného mladšího školního věku. V těchto raně primárních školních obdobích sleduje význam vlivu pohádky na rozvoj dětské osobnosti a vzájemné přesahy jejího působení v různých oblastech ontogenetického vývoje jedince.

Čtvrtá kapitola definuje pohádku jako didaktický materiál, zabývá se čtenářskou (pre)gramotností a konkrétními možnostmi a způsoby jejího rozvoje prostřednictvím pohádek ve výše zmíněných vývojových obdobích.

Pátá kapitola se podrobně zabývá rozбором českých kurikulárních dokumentů – rámcového vzdělávacího programu pro předškolní a základní vzdělávání (1. stupeň) a jejich cílů, vzdělávacích oblastí i očekávaných výstupů a z hlediska motivace k celoživotnímu učení dokládá důležitost rozvoje čtenářské (pre)gramotnosti ve všech vzdělávacích oblastech.

Šestá kapitola představuje metodologii výzkumného šetření zjišťujícího pomocí dotazníků názor pedagožek mateřských a základních škol na působení a důležitost pohádek u dětí předškolního a mladšího školního věku. Je představen cíl i dílčí cíle výzkumného šetření, jeho metody, předpoklady a průběh.

Dále kapitola seznamuje s vyhodnocením výzkumného šetření, jednotlivé dotazníkové položky jsou podrobně popsány, jejich výsledky prezentovány v grafech a diskutovány. Výsledky jsou prezentovány v grafech. Po vyhodnocení výsledků výzkumného šetření je dán seznam deseti klasických lidových pohádek, které se stanou základem pro vytvoření podpůrného didaktického materiálu pro práci s pohádkami.

V sedmé kapitole je představena metodologie práce s vytvořeným podpůrným pohádkovým didaktickým materiálem, jeho cíle a struktura. Jedna jeho část je založena na autorských obrázkových kartách k deseti klasickým lidovým pohádkám. Ke každé pohádce jsou uvedeny tři obrázkové karty s popisem aktivit – základní, která vystihuje typickou scénu z dané pohádky, karta – někdo/něco chybí a karta se záměnami z jiných pohádek souboru. Následně jsou ke každé pohádce souboru uvedeny a podrobně rozpracovány metodické a didaktické údaje, které pokrývají všechny vzdělávací oblasti RVP PV a ZV (1. stupeň) a jsou určeny pedagogům, rodičům, vychovatelům jako inspirace pro didaktické aktivity vycházející z dané pohádky.

V osmé kapitole je problematika zhodnocena z hlediska dosažení zadaných cílů diplomové práce. Poslední část této kapitoly je věnována diskusi.

Závěr diplomové práce je věnován zamyšlení nad jejím přínosem s důrazem na praktické využití podpůrného didaktického materiálu ve výchovně-vzdělávacím procesu.

Obrazové karty ve velikosti vhodné ke kopírování a práci jsou součástí volné přílohy k DP.

2 POHÁDKA JAKO LITERÁRNÍ ÚTVAR

2.1 Vymezení pojmu

U jednotlivých autorů se definice pohádky jako literárního útvaru víceméně shodují, ať již jde o publikaci stylu vědecko-teoretického, učebního či populárně-naučného. Pojem zde bude vymezen na základě potřeb a specifík této práce z několika následujících definic.

Jana Čeňková definuje pohádku následujícím způsobem:

„Pod název pohádka se zařazují literární texty, které vznikly na základě rozmanité palety starodávných vyprávění, vstřebávajících při své pouti světem rozličné bájně představy lidstva, nadčasové životní pravdy, zejména věčnou touhu po naplnění dobra, a víru v kouzelnou moc slova .... Lidová pohádka je epický prozaický útvar ústní lidové slovesnosti, jehož základem je umělecká fantastika nebo podobenství.“ Čeňková (2006, s. 107–108)

Podobně definuje pohádku Michal Černoušek, a to jako *„především útvar uměleckého slova složený k vyprávění, k tomu, aby obraznost slova vyvolávala skryté obrazy imaginace dřímající v dětské psychice, v mysli posluchače.“* Černoušek (2019, str.8)

Pohádka čerpá svou věčnou existenci z nezničitelného folkloru, z kultury skutečně lidové. Je tak svým způsobem útvarem nesmrtelným, přežívajícím jednotlivé generace, aniž by zestárla, omšela nebo se jednoduše vytratila.“ Černoušek (2019, str.11)

Metamorfózy pohádek vypovídají vedle mravních dimenzí také o archaických vrstvách psychiky. Abychom jim dobře porozuměli, nemůže se náš ohled omezit striktním vědeckým postojem. Porozumění pohádkám předpokládá vzájemné propojení rozumu a citu.“ Černoušek (2019, str.195)

Psychoanalytik Bruno Bettelheim předkládá svůj pohled na pohádku v následujícím vyjádření: *„Pohádky jsou jedinečné nejen jakožto literární útvar, ale také jakožto umělecké dílo zcela srozumitelné dítěti, tak jako žádný jiný druh umění. Nejhlubší význam pohádky je pro každého jiný a není stejný ani pro téhož člověka v různých okamžicích jeho života, jak už to platí pro každé velké umění.“* Bettelheim (2000, s. 16)

Eliška Pavlásková ve své bakalářské práci Teoretický rámec indexace pohádek upozorňuje ve své definici pohádek na důležitost faktu jejich ústního předávání a tím na velké množství variant, které se od původního příběhu liší v závislosti na osobnosti vypravěče, kulturním či sociálním prostředí. Za stejně důležitou považuje také osobnost sběratele ústní lidové

slovesnosti, který dokázal zachytit strukturu pohádkového příběhu písemně a předat ji tak v určitém tvaru dalším generacím. Pavlásková (FF UK Praha, 2005)

Slovník literární teorie vymezuje termín „pohádka“ z hlediska pohledu literární vědy:

„Prozaický žánr lidové slovesnosti, jehož vyprávění podává objektivní realitu jako nadpřirozenou s naivní samozřejmostí, jako by vše bylo skutečné; přes svoji fiktivnost zpravidla postihuje některé lidské touhy, etické normy a obecné životní pravdy. Poetický výmysl se netýká žádné historické události, takže čas, místo, děje, charaktery a sociální prostředí se v pohádce určují jen rámcově, stereotypně a sémantické těžiště je v napětí ze sledu konkrétně daných problémů, v nichž se hrdina ocitá a které zdařile řeší. Pohádku jako výraz dávných kolektivních ideologií uchovávalo ústní podání. Zakládalo se na ustálených a po celém světě s místními variantami rozšířených syžetech.“ Vlašín a kol. (1984, str. 281)

A k definici pohádky ještě několik důležitých postřehů Karla Čapka, které zapsal téměř před sto lety: *„Nejstarší teorie pohádky je Platónova: že pohádky jsou povídačky chův.... Pohádka totiž není původně literatura; pohádka je povídání. ... Skutečná pohádka, pohádka ve své pravé funkci, je povídání v kruhu posluchačů. Rodí se z potřeby vypravovat a rozkoše naslouchat...“*

„... svět pohádek; svět, ve kterém je místo pro fiktivní obsahy a překvapující vztahy; svět nezávislý na skutečném bytí nebo nebytí a chráněný před znepokojivou a v jádře trýznivou kritikou. Dítě, které nastavuje skutečností své tisícové „proč“, se nechává unášet pohádkami bez otázek; jakmile se začne ptát, proč vlk sežral babičku, je konec s pohádkou a načíná se jiný soudek...“ Čapek (1984, str.76, 83, 86)

Literární teoretik a spisovatel R. R. Tolkien se proti výsledkům antropologických a folkloristických bádání ve svém eseji „O pohádkách“ vymezuje a dokazuje, že z hlediska umění a literatury nemají takovou důležitost, jaká je jim přikládána. Naopak, často potlačují základní rysy příběhu. Povaha příběhu, jeho atmosféra, jedinečné podrobnosti a jeho obecný smysl, který oživuje děj – to jsou podle něj určující znaky pohádky. Zajímá ho, čím jsou pohádky dnes a jaké hodnoty obsahují. Důležitost přikládá nezávislé invenci (samotnému vzniku příběhu), dědění (předávání pohádky v čase mezi generacemi) a šíření (životu příběhu v prostoru). Tolkien (2006)

Z uvedených definic pohádky je zřejmé, že jejich autoři kladou důraz zejména na tyto rysy:

- pohádka je nesmrtelný epický útvar ústní lidové slovesnosti předávaný mezi generacemi vyprávěním

- syžety pohádek existují v různých variantách na celém světě
- pohádky postihují archaické vrstvy psychiky a bájně představy lidstva v archetypech
- pohádky pomocí příběhu předávají obecně platné životní pravdy a etické normy
- pohádky jsou jedinečným uměleckým dílem srozumitelným všem generacím
- příběhy se odehrávají ve fiktivním světě pohádkového „bezčasí“ a obsahují fantastické prvky
- pohádky obsahují ustálená slovní spojení, která odkazují k neurčitosti času a prostoru, stejně jako k rituálnosti
- pohádky předávají svá poselství symbolicky – pro jejich porozumění je nutné propojení rozumu a citu

Na základě výše uvedeného je vzhledem k cíli práce možné pohádku vymezit jako umělecké dílo předávající přirozeně odvěké hodnoty a zkušenosti lidstva ve formě příběhu, který nerozlišuje realitu a nadpřirozené; příběhu, ve kterém hrdina/hrdinka prochází různými zkouškami a je stavěn/a do různých těžkých situací, aby po jejich překonání (často za pomoci nadpřirozených sil) byl/byla lepší a dobro zvítězilo nad zlem. Čas ani místo nejsou v pohádkách pevně určeny, pohádkové postavy jsou buď zlé, nebo dobré. Od dávných dob se tyto příběhy předávají ústním podáním z generace na generaci, a i když byly zapsány, mají spoustu variant. Každý vypravěč může něco přidat, něco ubrat, obsahují však také spoustu ustálených výrazů. Pohádky jsou plné symbolických obrazů odpovídajících na různé úzkostné otázky dětí (i dospělých), rozvíjejících fantazii a tvořivost posluchačů a nesoucích v sobě moudrost, mravní poselství i respekt k tajemstvím, která tajemstvími zůstanou. Přes všechna vědecká bádání zůstává pohádka v mnoha ohledech neuchopitelnou a lze ji „pochopit“ pouze srdcem.

2.2 Původ pohádek

O původu pohádek existují různé teorie – mytologická, migrační, antropologická, psychologická, sociálně-geografická a některé další. Přestože není toto teoretické dělení a zkoumání předmětem našeho zájmu, alespoň stručnou historii a dělení s výčty včetně základních charakteristik považujeme za nutné zde uvést.

Jelikož pohádky jsou v mluvené podobě staré jako lidstvo samo, jsme při studiu o vzniku pohádek odkázáni na práci sběratelů a badatelů folklóru, která začíná na přelomu 17. a 18. století a rozvíjí se v následujících stoletích spolu s obrozeneckým hnutím různých národů, hledáním národních kulturních kořenů i s nastupujícím romantismem.

Pohádková vyprávění jsou v odborné literatuře doložena z mocných starověkých říší (Babylon, Indie, Čína, Egypt, Persie, Řecko a další), z příběhů primitivních národů i z vyprávění prostých lidí. Příběhy, včetně těch pohádkových, se po staletí předávaly ústně a jsou významnou součástí ústní lidové slovesnosti.

Za první obsáhlou sbírku na evropském území, která obsahuje pouze pohádky – a to zapsané často v nejstarších existujících verzích, se považuje tzv. Pentameron sepsaný neapolským dvořanem, vojákem a básníkem Giambattistou Basilem (1566–1632) a vydaný posmrtně jeho sestrou v letech 1634–1636 v Neapoli pod pseudonymem Gian Alesio Abbatutis. Kvůli neapolskému dialektu však dílo zůstalo omezeno na území Itálie.

Mezi první sběratele a badatele v oblasti pohádek patřil ve Francii Charles Perrault (1628–1703), úředník na dvoře francouzského krále Ludvíka XIV, tajemník a knihovník Francouzské akademie a spisovatel, který vydal roku 1697 s velkým úspěchem sbírku sebraných pohádek „Pohádky mé matky husy“ a díky kterému se lidová pohádka dostává do evropské literatury. Kniha obsahující pohádky jako Popelka, Červená karkulka, Šípková Růženka, Kocour v botách a mnoho dalších vyšla opakovaně ve Francii a později i v různých překladech v dalších evropských státech.

Na německém území na Charlese Perraulta navázali jazykovědci a folkloristé bratři Jacob (1785–1863) a Wilhelm (1786–1859) Grimmové, kteří lidové pohádky sbírali, zapisovali, upravovali a přepracovávali do podoby literárního textu specifickým způsobem. Snažili se co nejvěrněji zachovat podobu ústního podání lidových pohádek včetně dialektů (pohádkové texty doplňovali různými vysvětlivkami) a svým zpracováním pohádkových příběhů odkazovali k jejich mytologickým kořenům. Tento způsob je nazýván klasickou adaptací lidových pohádek. V letech 1812–15 takto sebrané a upravené pohádky knižně vydali pod názvem *Kinder-und Hausmärchen* (Pohádky pro děti a domov). Jednalo se o 146 pohádkových příběhů vydaných ve dvou svazcích. Mezi nejznámější patří pohádky Perníková chaloupka, Šípková Růženka, Popelka, Sněhurka a mnoho dalších. Během následujících let vydali další svazky pohádkových příběhů, konečná sbírka jejich pohádek obsahuje 239 pohádkových příběhů. Pohádky Charlese Perraulta i bratří Grimmů měly velký úspěch a přispěly k zájmu o folklór a sběratelství v dalších evropských zemích i k rozvoji vědeckého bádání v této oblasti.

Vědecká bádání srovnávací folkloristiky přinesla čtyři základní teorie o vzniku pohádek: teorii mytologickou, antropologickou, migrační a historicko-geografickou. Teorie mytologická považuje pohádky za zbytky dávných indoevropských mýtů (bratři Grimmové, K.J. Erben).

Antropologická teorie staví pohádky na primitivních rituálech a animistických kultech (E.B. Taylor, J. Frazer). Migrační teorie odkazuje k putování pohádek mezi národy a jejich různým úpravám dle prostředí, přičemž za pravlast pohádek považuje buddhistickou Indii (T. Bennfey) nebo Babylon (H. Winkler, E. Stucken). Finská historicko-geografická teorie (A. Aarne, S. Thomson) neshledává pohádku produktem primitivních národů, ale hledá během historických událostí směr migrace pohádek z mnohých velkých kulturních center původních pravlastí např. arabských, egyptských, keltských a dalších.

Z dalších teorií jsou z hlediska přístupu k pohádkovému materiálu zajímavé např. teorie psychologická, kdy základem pohádek mají být snové a polosnové zážitky (S. Freud, L. Laistner) a teorie psychoanalytická, která pracuje s pojmem archetypu jako kolektivního lidského nevědomí obsaženého v pohádkách (C.G. Jung, M. von Franz). Teorie kosmologická říká, že všechny pohádky jsou přírodní – slunce vždy zvítězí nad tmou (M. Muller), teorie sociologická pak v pohádce vidí výsledek působení psychologie sociálního prostředí.

Karel Čapek ve své stati „K teorii pohádky“ shrnuje pokusy o definování pohádky lakonicky: *„Není žádné teorie, která by vysvětlila pohádku vůbec jako slovesný druh sui generis; dokonce je čím dál tím těžší aspoň ohraničit její oblast“*. Čapek (1984, str.78)

S tímto tvrzením nezbyvá než souhlasit. Je zřejmé, že není v moci žádné z výše uvedených teorií původ pohádky zcela objasnit, ale každá přináší nový vhled do této problematiky a svým dílem přispívá k lepšímu pochopení obecných pohádkových rysů a zákonitostí. Badatelská činnost v oboru pohádek stále pokračuje, současní badatelé hledají při své práci nové cesty i metody, často využívají poznatků z různých vědních disciplín a snaží se o komplexnější pojetí celé problematiky, o těsnější mezioborovou spolupráci, nový výklad či způsob klasifikace.

2.3 Klasifikace pohádek podle různých hledisek

Dělením pohádek se z hlediska různých přístupů zabývá mnoho autorů, tudíž v odborné literatuře dohledáme pohádky rozdělené do mnoha skupin podle různých kritérií. Protože předmětem našeho zájmu jsou pohádky lidové, uvádíme několik způsobů jejich zařazení do skupin. Je však nutné podotknout, že nejde o striktní, normativní dělení, hranice mezi různými typy pohádek se často stírají, pohádky ve svých různých variantách přecházejí z jedné skupiny do druhé, některé můžeme zařadit současně do více kategorií, jiné lze zařadit jen velmi obtížně.

Hana Šmahelová (1989) dělí pohádky na základě přístupu k původnímu pohádkovému příběhu do tří základních skupin: klasickou adaptaci lidové pohádky, autorskou adaptaci a autorskou pohádku. V klasické adaptaci se autor snaží spolu s citlivým odborným přístupem zachovat proměněném literárním textu co nejvíce prvků z lidové předlohy (rysy ústního vyprávění, folklorní poetiku). Mezi představitele tohoto přístupu patří K.J. Erben, J.Š. Baar, J.Š. Kubín a O. Sirovátka. Autorská adaptace volí volnější převyprávění pohádky se zachováním charakteristických znaků (kompozice, základní motivy, typy postav), a zároveň jsou zde uplatňovány tvůrčí postupy autorů – připomeňme pohádky B. Němcové, V. Říhy nebo J. Drdy. V autorské pohádce (někdy nazývané též pohádková próza) autoři svým osobitým způsobem volně pracují pouze pohádkovými motivy a náměty – tradičními i novějšími; u některých autorů zcela mizí folklorní poetika a pohádkové prvky nabývají zcela jiného významu než v pohádkách lidových. Z představitelů jmenujme J. Mahena, J. Ladu, M. Kubátovou, V. Čtvrťka, K. Čapka, M. Macourka, H. Doskočilovou, A. Mikulku, L. Aškenazyho, K. Šiktance.

Štěpán Vlašín (1984) dělí pohádky podle míry stupně fikce v pohádkách a různorodosti pohádkového materiálu na kouzelné, zvířecí, legendární a novelistické. Pohádky kouzelné (fantastické) jsou nejstarší a zároveň nejpočetnější skupinou, spojují reálné a fantaskní, lidské a přírodní, najdeme v nich prvky magie, mýtů, animismu i totemismu. Vždy v nich vítězí dobro nad zlem. Ve zvířecích pohádkách jsou nositeli děje zvířata, která přebírají lidské vlastnosti a jednají jako lidé. Legendární pohádky jsou zaplněny biblickými postavami a často líčí posmrtný život. Pohádky novelistické jsou nejmladší, hrdiny těchto pohádek jsou prostí lidé, řeší se v nich sociální problémy a fiktivnost je potlačena.

Podobně přistupuje k dělení pohádek M. Genčiová (1984). Dělí pohádky na zvířecí, kouzelné a novelistické. Zvířecí pohádky s výraznými prvky antropomorfizace pro ni reprezentují nejstarší skupinu pohádek. Z nich se později vydělila podskupina pohádek pěstounských, později označovaných jako didaktické (O Budulínkovi, O neposlušných kůzlatech, O Karkulce a další) a kumulativních s několikerým opakováním děje (např. Boudo, budko, O veliké řepě, O koblížkovi). V kouzelných pohádkách plní zvířata vedlejší roli v ději plném nadpřirozených jevů i postav a směřujícím k vítězství dobra nad zlem. Novelistické pohádky (někdy též nazývané realistické) jsou smyšlené příběhy odehrávající se v reálném světě a patří mezi ně např. pohádky žertovné o hloupém Honzovi, pohádky o strašidlech, pohádky o loupežnících a další.

Podle obsahu dělí pohádky ve své klasifikaci S. Doláková (2015) na klasické, zvířecí, s opakujícím se dějem, dobrodružné a romantické, rýmované, moderní umělé, vytvořené pro výukové účely, sériové s ústředním motivem. V klasických pohádkách se děti seznamují

s národními poklady odlišných kultur a na základě děje i zápletky, které jsou jim známy, si rozšiřují slovní zásobu (archaismy). V pohádkách zvířecích si budují vztah ke zvířatům a rychle se se zvířecími hrdiny ztotožňují. Pozitivní vnímání jazyka a schopnost opakovat text poskytují pohádky s opakujícím se a narůstajícím dějem. Dobrodružné pohádkové příběhy umožňují dětem ztotožnit se s hrdinou. Rýmované pohádky pomáhají dětem zapamatovat si a interpretovat celé úseky dané pohádky. V umělých pohádkách se děti učí chápat vztahy a fungování světa, v pohádkách výukových získávají množství nových informací (nejen jazykových) a učí se dávat si věci do souvislostí. Série pohádek s ústředním motivem – četba na pokračování – pomáhá budovat silné emocionální vztahy v bezpečném prostředí, podporuje rozvoj fantazie a při následných aktivitách pak různé další dovednosti.

2.4 Představení sběratelů/autorů pohádek

My se budeme dále zabývat „klasickými“ pohádkovými příběhy (zvířecími, kouzelnými, novelistickými, fantastickými) obecně známými v naší zemi, které vycházejí z pohádek zapsaných Boženou Němcovou a Karlem Jaromírem Erbenem, některé varianty pohádkových příběhů jsou známy i z pohádek bratří Grimmů či Charlese Perraulta (jejich osobnosti a dílo jsme zmiňovali v kapitole 1.2). Nelpíme na přesném textu, naopak s respektem se stavíme k různým variantám jedné pohádky, které jsou dány teritoriálními, jazykovými kulturními a dalšími podmínkami, ke kreativě vypravěče, různé interpretaci či různému ztvárnění pohádky, které respektuje dějovou linii dané pohádky a zároveň jí přidává na plastičnosti – pro posluchače/diváka odkrývá další vrstvy jejího bohatství (audio podoba, dramatizace, divadelní představení ...)

Karel Jaromír Erben (1811–1870) – právník, historik, archivář, básník, spisovatel, překladatel, sběratel lidové slovesnosti – poezie, písní pohádek, byl jedním z významných představitelů národního obrození. V ústní lidové slovesnosti (písních, básních, říkadlech, bájích, pověstech, pohádkách) hledal, nacházel, kriticky zkoumal a rozvíjel obrazy starých slovanských mýtů tak, aby co nejvíce odpovídaly jím předpokládaným vzorům. Je považován za představitele mytologické teorie. Často ve svém díle řeší otázku viny a trestu, které u něj souvisejí s pevným řádem věcí, proti němuž se nelze vzpouzet.

Po vydání sbírek písní *Písně národní v Čechách* (1842–45) a *Prostonárodní české písně a říkadla* (1864) vydává Erben ve stejném roce ucelené dílo *Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních*, tzv. *Čítanku slovanskou* (1864). Obsahovala pohádky, které

do té doby vycházely časopisecky (od roku 1844) – Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Hrnečku, vař, Tři zlaté vlasy děda Vševěda, Zlatovláska, Pták Ohnivák a liška Ryška a další. Velké množství námětů těchto pohádek pochází z Chodska a Podkrkonoší. Některé z nich zařadil také do díla Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských (1869). Souborně vydal Erbenovy pohádky až posmrtně Václav Tille v roce 1905.

V pohádkových textech Erbena lze vysledovat typické znaky, na které poukazuje také H. Šmahelová (1989): charakterové protiklady, typizace postav, neurčitost času a místa děje, vyvážená kompozice pohádkových syžetů a děj v logickém sledu motivů. Všechny tyto znaky spolu s umělecky stylizovaným podáním lidové mluvy vedou obecnému, nadčasovému zobrazení.

Další významnou osobností českého národního obrození, a sběratelkou/autorkou lidových pohádek je Božena Němcová (1820–1862), básnířka a spisovatelka, která je vnímána jako národní buditelka. Autorka světově proslulé „Babičky“ (1855) a mnoha črt, povídek i novel z venkovského prostředí pracuje s lidovými pohádkami poněkud odlišným způsobem. Nelpí na přesném zápisu folklorního podání, ale dává jim novou, autorskou podobu, určitým způsobem je stylizuje. Základ, který má kořeny v lidové slovesnosti, rozvíjí svým osobitým vyprávěcím stylem – doplňuje popisy, vedlejší epizody, propracovává psychologický obraz hrdinů a hrdinek. Právě obětavé ženy/dívky jsou často hrdinkami jejích pohádkových příběhů (Sůl nad zlato, Chytrá horákyň, Sedmero krkavců). Vedle pohádkového světa fantazie, mytologie a kouzel zobrazuje ve svých příbězích i realitu světa chudých lidí, plnou bídy a každodenní dřiny. Nositeli/nositelkami dobra se stávají prostí hrdinové/hrdinky z lidu a spravedliví vládci. Ve vyprávěních směřuje k lepšímu, sociálně spravedlivějšímu světu. Pracuje také s jazykem a dává lidové mluvě spisovnou podobu, přestože některé dialogy ponechává plynout v nářečí.

Během svého života vlivem častého stěhování kvůli manželově práci poznala i různé zapadlé kouty Rakouska-Uherska a nasbírala ohromné množství námětů, které následně mohla zpracovat. Své pohádky pod titulem Národní báchorky a pověsti vydávala v nakladatelství J. Pospíšila formou sešitů v letech 1845–1848 (7 sešitů; rozšířené vydání - 14 sešitů; 1855). Knižně vyšly Národní báchorky a pověsti až v roce 1862.

Pobyty na Slovensku jí také poskytly množství lidového pohádkového materiálu a v letech 1857–58 vydává Slovenské pohádky a pověsti. Badatelé se shodují, že ve slovenských pohádkách autorka zachovala věrněji podobu ústního podání.

Kromě úprav sebraných pohádek a dalších útvarů lidové slovesnosti se věnovala také překladům lidové slovesnosti z jihoslovanských jazyků (slovinské, srbské, bulharské) se záměrem sestavit sborník, což se jí však nepodařilo uskutečnit.

Pohádky všech zmiňovaných sběratelů/autorů vyšly a vycházejí dodnes v mnoha reedicích a výběrech a jsou čteny, vyprávěny, poslouchány i dále interpretovány i různými způsoby umělecky ztvárňovány dětmi i dospělými. Jsou dodnes inspirací umělcům v mnoha oborech. Právem je považujeme za národní poklad a základ vzdělanosti. Jak již bylo zmíněno dříve, jejich znalost, působení a prožití během raného dětství je důležitým faktorem pro vytvoření základu zdravé a harmonické osobnosti člověka.

3 OSOBNOST DÍTĚTE

Termínem osobnost člověka rozumíme jedinečný, celistvý a harmonický systém vytvořený spojením fyzického, psychického a sociálního potenciálu člověka, který se utváří během celého života (od početí do smrti jedince) za působení vnitřních a vnějších činitelů a také vlastní aktivity člověka.

Pokud se ztotožníme s názorem, že pro utváření lidské osobnosti je velmi důležité působení sociálního prostředí (rodina, škola, sousedé, vesnice, město ...) a činností jako je hra, učení práce a zájmové činnosti, pak musíme konstatovat, že právě v období předškolního a mladšího školního věku se formuje velmi výrazně nejen dětská osobnost, ale jsou pokládány základy osobnosti do celého dalšího života. Působení pohádek obzvláště během těchto vývojových období napomáhá správnému utváření osobnosti dítěte a tím vytvoření pevných základů zdravé osobnosti lidského jedince.

3.1 Dítě předškolního věku

Předškolním věkem rozumíme období od tří do šesti (někdy až sedmi let). Toto období je pedagogy a psychology považováno za obzvláště senzitivní a velmi důležité pro celkové formování osobnosti. Dítě se vyvíjí po všech stránkách a vývoj potvrzuje svou aktivitou. Rané dětství je chápáno jako životní kapitola, která v mnohém předurčuje další život člověka.

Tezi o důležitosti předškolního období pro správný a harmonický rozvoj osobnosti jedince potvrzují svými názory dále uvedení psychologové a pedagogové, kteří akcentují v tomto období různé stránky vývoje. E. Erikson jej označuje jako věk iniciativy (proti pocitům viny), J. Piaget jako etapu symbolického a předpojmového myšlení (dva – čtyři roky) a etapu názorného myšlení čtyři – sedm let), pro V. Příhodu je předškolní věk první částí druhého dětství, S. Freud jej nazývá stádiem falickým se zaměřením na autoerotiku.

Z pedagogického hlediska osvětlil důležitost předškolního věku již v 17. století J. A. Komenský v knize Informatorium školy mateřské. Toto systematické pojednání o výchově dětí v nejmladším věku – v raném novověku a evropském kontextu zcela ojedinělé – neztrácí na aktuálnosti ani v současnosti. J. A. Komenský řadí ve své periodizaci lidského života předškolní věk do dětství (od narození do 6–7 let) a poukazuje na důležitost všestranného a harmonického rozvoje dítěte, což v té době měly v rukou hlavně matky. Kromě rozvoje tělesného a tříbení smyslového doporučuje také dětskou činorodost – aktivní tvořivou činnost

s důrazem na pohyb, hudbu a zpěv, rozvoj rozumu, řeči, mravu i citu formou hry s vrstevníky a na veškerou výchovu aplikaci přirozené metody laskavým a moudrým vychovatelem. Zároveň upozorňuje na individuální vývoj každého dítěte a s ním spojený přístup vychovatele s ohledem na schopnosti a dovednosti dětí, a to včetně kázně. Vychovatel by měl též dítě připravovat na školu tak, aby se chtělo vzdělávat (ideálně celoživotně) s radostí a školy se nebálo.

V díle italské lékařky a pedagožky M. Montessori je předškolní věk chápán jako období sebeuvědomění dítěte na základě objevování světa v rámci aktivních činností a v začleňování do věkově smíšené skupiny bez aktivního vměšování dospělé osoby. Právě heterogenita skupiny spolu s připraveným podnětným, motivujícím didaktickým prostředím a materiálem (pomůckami) – což je úkol vychovatele – umožňuje dětem svobodnou a zároveň zodpovědnou volbu aktivity i spolupráce s ostatními a rozvíjí jejich samostatnost a osobní nezávislost.

Předškolní věk končí nástupem do povinného školního vzdělávání, které by mělo být v souladu s celkovou zralostí dítěte po stránce fyzické, psychické i sociální.

Od školního roku 2017/18 je v ČR předškolní vzdělávání je povinné pro dítě, které do začátku školního roku dovrší pěti let.

3.1.1 Fyzický vývoj

Během tohoto období se mění proporce dětského těla – prodlužují se končetiny a hlava se v poměru k tělu zmenšuje (tzv. filipínská míra před vstupem do školy), začíná postupná výměna dětského chrupu, výrazně se zdokonalují pohybové schopnosti a dovednosti dítěte. Zlepšuje se hrubá motorika – koordinace pohybů, rovnováha, pružnost, obratnost, dítě má z pohybu radost, vyhledává jej a aktivně provozuje v různých formách. Jemná motorika zaznamenává také velký pokrok (osifikace zápěstních kůstek) – zejména pak spolupráce vizuálně – motorická (sebeobslužné činnosti, kresba, stavebnice, modelování a další). Lateralita nemusí být ještě vyhraněná.

3.1.2 Psychický a sociální vývoj

Pozornost předškolního dítěte přechází od bezděčné k úmyslné, ale stále potřebuje silné a zajímavé podněty (motivaci), aby se dokázalo soustředit na činnost. Velmi intenzivně se rozvíjí také paměť – opět směrem od bezděčné a krátkodobé k úmyslné a dlouhodobější. Vnímání předškolního dítěte se zdokonaluje po stránce zrakové i sluchové (velmi důležité pro rozvoj řeči a následný rozvoj čtenářských dovedností), je pro něj vak stále typický synkretismus (celistvost). Vnímání času je nepřesné, dítě žije přítomností. Zkvalitňuje i proces myšlení – od

symbolického k názorovému, intuitivnímu; myšlení předškolních dětí je absolutní, egocentrické a magické – je velmi ovlivněno fantazií, která je velmi důležitá pro rovnováhu citu a rozumu. Dítě přizpůsobuje realitu svým potřebám, věří v duchy a nadpřirozené bytosti (animismus), polidšťuje předměty a dává jim a zvířatům lidské vlastnosti (antropomorfismus), věří svým nereálným myšlenkám (konfabulace).

Skokový vývoj zaznamenává v tomto období také řeč. Slovní zásoba se zdvojnásobí až ztrojnásobí (okolo třetího roku se pohybuje mezi 700–1000 slovy, v šesti až sedmi letech je kolem 3000 slov). Svě myšlenky vyjadřuje dítě obsahově i formálně správně, postupuje od konkrétního ke všeobecnému; ve své řeči však používá neologismy. Je zvědavé a často se ptá – zásadní otázkou je „proč?“. Výslovnost ještě není dokonalá.

Předškolní dítě je ještě hodně citově labilní – většinou jsou city vázány na momentální uspokojení nebo neuspokojení jeho potřeb; začíná se učit své citové projevy ovládat. V rodině i mateřské škole si od osvojuje si normy chování od autorit, které uznává. Morální vývoj je založen především na vztazích. Dítě si osvojuje také role mužského či ženského chování. Při odloučení od rodičů se předškolák učí zvládat separační úzkost a navazovat vztahy s vrstevníky.

Hlavní a základní činností dítěte v tomto období, která má nezastupitelnou úlohu v jeho socializaci, je hra. Dítě si hraje s různými hračkami, vymýšlí si imaginární společníky, hraje si s kamarády. Hrou (pohybovou, námětovou, tvořivou, didaktickou) získává dítě zkušenosti, učí se a vyjadřuje samo sebe. Totéž můžeme říci o dětské kresbě a jejím rozvoji v tomto období – často je doprovázena vyprávěním a vyjadřuje tak dětské postoje a vztah k okolnímu světu i sobě samému. Kresba se zdokonaluje od hlavonožců, přes naivismus až ke snaze o realistické zachycení skutečnosti.

Předškolní období končí začátkem povinné školní docházky – většinou vstupem dítěte do první třídy ZŠ. Dítě by mělo vykazat zhruba půl roku před nástupem do školy tzv. školní zralost – být zralé fyzicky (výška, hmotnost, počátek výměny chrupu, „filipínská míra“, přiměřená úroveň hrubé i jemné motoriky), psychicky (přiměřená úroveň pozornosti, paměti, vnímání, čítí, myšlení a rozvoje řeči) i citově a sociálně (citová stabilita, schopnost spolupráce, schopnost respektovat autoritu a korigovat své chování).

3.2 Dítě mladšího školního věku

Termínem mladší školní věk označujeme období od šesti až sedmi let zhruba do věku desíti až jedenácti let. Je to období, kdy se dítě velmi silně socializuje a hlavním prostředím, které jej ovlivňuje, se stává škola. Toto vymezení mladšího školního věku se identicky překrývá s prvním stupněm základní školy. Protože se v diplomové práci zaměřuji na rané období mladšího školního věku a jeho provázanost s věkem předškolním, zajímá mě hlavně období mezi šestým až devátým rokem dítěte, tj. první až třetí třída – období adaptace na školní docházku.

Uznávání psychologové zabývající se periodizací lidského života toto období opět označují různými termíny. E. Erikson jej pojímá jako věk snaživosti (proti pocitům vlastní méněcennosti; 6–12 let), kdy se dítě setkává s novou autoritou a porovnává se s ostatními; J. Piaget je chápe jako etapu konkrétních operací, kdy dítě dokáže logicky přemýšlet o konkrétních událostech (7–11, 12 let), pro V. Příhodu je mladší školní věk druhou částí druhého dětství – nazývá jej prepubescence (6–11 let) – a pokládá jej za náročný proces adaptace dítěte na školu, který je plný sociálních změn. S. Freud nazývá mladší školní věk stádiem latentním, kdy se dítě orientuje spíše na výkon a potřeba slasti je skrytá.

Za pedagogy opět připomínám J. A. Komenského, který se mladším školním věkem a školou jako těžištěm vzdělávání podrobně zaobírá ve většině svých didaktických děl, když stanovuje formy, metody, organizaci i obsah vzdělávání během školní výuky. Připomeňme jeho zásadu názornosti a postupu od nejjednoduššího ke složitějšímu, důraz na výuku v souvislostech i využití obsahu pro mravní výchovu.

Pokud bych měla shrnout názor Marie Montessori na toto období, uznávaná pedagožka zdůrazňuje morální senzitivitu dětí (děti se učí hodnotit dobré a zlé ve vlastním chování i v chování druhých) a rozvoj jejich sociálních vztahů. Podporuje aktivní poznávání světa tak, aby se dětské myšlení mohlo rozvíjet od konkrétního k abstraktnímu (zodpovědná svoboda, připravené podnětné prostředí i motivující didaktický materiál – to jsou hlavní činitelé vedoucí dítě k aktivnímu dokončení zvolené činnosti).

3.2.1 Fyzický vývoj

Během tohoto období se tělesný vývoj poněkud zpomaluje, probíhá výměna mléčného chrupu za trvalý. Pro zdravý vývoj kostí a svalstva je velmi důležitý je dostatek pohybu a různorodých pohybových aktivit – v opačném případě či při jednostranném přetěžování dochází k deformacím kostry (hlavně páteře a kloubů), zkracování a ochabování svalstva. Všechny

pohybové aktivit vedou k rozvoji koordinace pohybů celého těla a celkové hrubé motoriky včetně pružnosti, obratnosti, rovnováhy. Děti tohoto věku pohyb přirozeně vyhledávají a rády provozují, obzvláště při hrách s vrstevníky. Jemná motorika s výše uvedeným úzce souvisí – správné držení těla, „uvolněná“ ruka a stále se zlepšující vizuálně-motorická koordinace jsou důležitými předpoklady pro nácvik psaní.

Začátek tohoto je datován vstupem dítěte do školy. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání vymezuje vzdělávání v období mladšího školního věku následujícím způsobem:

„Základní vzdělávání na 1. stupni usnadňuje svým pojetím přechod žáků z předškolního vzdělávání a rodinné péče do povinného, pravidelného a systematického vzdělávání. Je založeno na poznávání, respektování a rozvíjení individuálních potřeb, možností a zájmů každého žáka (včetně žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, žáků nadaných a mimořádně nadaných). Vzdělávání svým činnostním a praktickým charakterem a uplatněním odpovídajících metod motivuje žáky k dalšímu učení, vede je k učební aktivitě a k poznání, že je možné hledat, objevovat, tvořit a nalézat vhodnou cestu řešení problémů.“ (str. 7)

Pro úspěšné a radostné zvládnutí školní docházky s jejími nároky a aktivitami je nutné, aby dítě bylo fyzicky, psychicky, sociálně i emočně zralé. Tuto zralost nazýváme školní zralostí a zápisy do prvních tříd základních škol jsou postavené na aktivitách a úkolech, které by dítě pro školu „zralé“ mělo zvládnout. Thorová (2015).

Jelikož je tato diplomová práce zaměřena na didaktické využití pohádky u dětí v předškolním a raném mladším školním období s důrazem na provázanost těchto období, je školní zralost a její zvládnutí velmi důležitým procesem, kterému mohou pohádky pomoci.

3.2.2 Psychický a sociální vývoj

V oblasti kognitivního vývoje začínají být děti více ustálené a zaměřené. Pozornost začíná být záměrná a dlouhodobější, což ovlivňuje všechny další kognitivní procesy. Zlepšuje se vnímání času i prostoru, děti jsou schopny oddělit také části vnímaného celku. Rozvíjí se analyticko – syntetické myšlení (důležité obzvláště pro nácvik čtení a psaní), děti jsou však stále zaměřeny na konkrétní podněty. Zlepšuje se dlouhodobá paměť. Děti se učí se stále více zvládat své city, rozvíjí se schopnost sebeovládání. Probíhá utváření a formování postojů a mravních hodnot – děti je přijímají – stejně jako nové poznatky s respektem od autorit (rodičů, a hlavně učitelů a vychovatelů) – proto charakterizujeme toto období jako období naivního realismu.

Velmi důležitá je socializace dětí a rozvíjení vzájemných vztahů s vrstevníky. S tím souvisí i prudký rozvoj řeči (ze zhruba 3000 slov slovní zásoby se na konci období děti dostávají na cca 9000 slov). Kromě blízkých vztahů a bezpečného, podnětného prostředí je pro rozvoj řeči velmi důležitá také vlastní četba (nejen naslouchání vyprávěnému či čtenému slovu) – čtenářské dovednosti si děti v tomto věku intenzivně osvojují a škola s rodinou by na ně měla působit jednotně tak, aby se aktivní čtení stalo jejich zálibou. Aktivní čtení by mělo dětem přinášet nejen umělecký zážitek, ale také silný prožitek spojený s působením příběhů, nové informace, mělo by vést k rozvoji představivosti a tříbení dětského úsudku. Celkově se v tomto období formuje vztah ke knihám, který však stále nejvíce vychází z rodinného prostředí.

Děti mladšího školního věku jsou zvědavé a rády objevují – i učení by mělo co nejvíce probíhat formou hry, obzvláště v raném období (6–8 let). Děti se stále učí nápodobou, velmi důležité jsou pro ně životní vzory. Učí se také zvládnout a dokončit činnost či úkol, na kterém pracují, potřebují zažít úspěch. Hra pro ně zůstává stále velmi důležitým zdrojem poznání i sebevyjádření a s učením se přirozeně prolíná – tento zásadní fakt by měli mít pedagogové během výchovně-vzdělávacího procesu v přípravné, první a druhé třídě základní školy vždy na zřeteli.

3.3 Význam pohádky v období raně primárního vzdělávání

3.3.1 Význam pohádky v období předškolního věku

Předškolní období bývá často nazýváno věkem pohádek. Jak bylo již výše uvedeno – pohádky rozvíjejí veškeré psychické funkce a schopnosti – fantazii, myšlení, inteligenci, řeč, ale také emocionalitu. M. Černoušek vidí působení pohádek v tomto věku jako zásadní činitel rozvoje dětské osobnosti: *„Dětské myšlení v předškolní době je především obrazné, konkrétní, synkretické a animistické. Pro dětskou mysl není problém vše oživit. Dětská mysl dovede vše oživit, vdechnout život do věcí kolem sebe, oživit je magickým slovem.“* (str. 10)

„Pohádky jsou příběhy strukturované zvláštními zákonitostmi vyprávění, které vzbuzují v dětech příslušné odezvy nejen emocionalitou zápletek a obrazností slova, ale zároveň nejvíce vyhovují synkretickému a symbolickému myšlení dětské psychiky.“ Představují pro malé děti podněty garantující jejich psychický vývoj...aby nezůstaly v zajetí infantilismu i v dospělosti.“ (str. 14, 16)

Za hlavní funkci pohádek je i dalšími význačnými psychology považována skutečnost, že do života předškolních dětí přinášejí smysl a řád a pomáhají tak uspořádat jejich chaotický svět. Zároveň odpovídají na jejich základní psychické potřeby lásky, důvěry, zábavy a mezilidských vztahů. Pomáhají jim zvládnout nepojmenované strachy a úzkosti, které děti v pohádkách můžou promítnout do obrazu nějaké postavy a kterým tak můžou jim dát tvar, podobu i jméno, můžou s nimi bojovat a zvítězit nad nimi. Ačkoliv pohádky staví děti od začátku do složitých existenciálních situací a nezamlčují temné stránky lidského bytí, ani stárnutí či smrt, přesto dokáží nasměrovat děti k optimistickému vidění světa. Budují tak základy pevné a vyrovnané osobnosti, která by měla být schopna se ve svém budoucím vývoji vyrovnat s různými životními situacemi a problémy.

Umělecké pohádkové obrazy působí právě skrze umění jako přirozený výchovný prostředek a jsou obvykle zaplněny symboly a postavami naprosto zlými, nebo naprosto dobrými; zlo i dobro je v pohádkách personifikováno, postavy, které je představují, jsou pro děti lehce uchopitelné (i když zlé postavy nebývají vždy ošklivé). A ačkoliv zlo někdy dočasně vítězí, je nakonec vždy po zásluze potrestáno, nebo úplně zničeno – konečné vítězství patří dobru. Tato jasná polarizace umožňuje dětem uchopit mravní poselství pohádek. Děti si v pohádkách mohou „odžít“ ve ztotožnění s hrdinou/hrdinkou své životní krize, vybojovat své životní zkoušky, tvořivě a neúnavně hledat a nalézat řešení problémů. Pak z těchto zlomových životních situací mohou spolu s pohádkovými postavami vyjít jako lepší, morálnější, zralejší a pevnější lidé. Musejí se však – byť v obrazech hrdinů a hrdinek – vydat ze svého (relativního) bezpečí na cestu do „neznámého světa“, překonat osamění i dílčí prohry a navazovat, budovat a rozvíjet vztahy, aby právě v tom velkém a často nepochopitelném světě našly samy sebe i druhé, aby rozvíjely své dětské i hodnotící ideální „já“. Aby leccemu porozuměly, leccos se naučily a nebály se jít dál. Aby mohly zavřít dveře za jednou kapitolou svého života a vykročit do dveří dalších – otevřených a zvoucích k novému poznání.

Nezastupitelná je citlivá práce s pohádkami za strany nás – dospělých. My je dětem zprostředkováváme svým hlasem – vyprávěním, předčítáním. My je s nimi sledujeme v divadle, kině či na obrazovkách, posloucháme z audio nosičů, my si o nich s dětmi povídáme. Jako rodiče a vychovatelé dbáme na věkovou přiměřenost pohádek a individuální přístup ke každému dítěti. Pokud pohádky dětem v tomto věku citlivě, s ohledem na jejich potřeby a se zaujetím předáváme, pomáháme jim objevovat vlastní identitu a vytváříme pevné základy zdravé osobnosti dospělého člověka, který se nevzdává, hledá řešení problémů a životní překážky zdolá.

„Jelikož nemůžeme vědět, která pohádka je pro určité dítě v jeho věku ta nejdůležitější, nemůžeme se sami rozhodnout, kterou a kdy číst a proč. To může určit a dát najevo pouze dítě silou pocitů, jimiž reaguje na to, co v jeho vědomé a nevědomé mysli pohádka vyvolává... Ve vyprávění pohádek je vždy nejlepší nechat se vést dítětem“ Bettelheim (2000, str. 21, 22)

Mladším dětem do čtyř let nabízíme hlavně pohádky nekomplikované s jasnou dějovou linií a opakováním epizod, které děti milují a často proto vyžadují, aby pohádka byla vyprávěna (čtena) stejným způsobem, bez jakýchkoliv změn. Oblíbení jsou zvířecí a dětské hrdinové (zvířátka a osoby z pohádky Boudo, budko, O řepě, O kůzlátkách, O prasátkách, O koblížkovi, O Budulínkovi, O Smolíčkovi, O Karkulce, O perníkové chaloupce apod.). S přibývajícím věkem i zkušeností začínají být populárnější pohádky s komplikovanějším dějem, více zaplněné postavami reálnými i kouzelnými, hrdiny a hrdinkami odvážnými, chytrými, vtipnými, překonávajícími různé zkoušky – často se stupňující (Popelka, Růženka, Bajaja, Zlatovláska, zlatá rybka a další). Byť je vývoj individuální a velmi záleží na rodinném prostředí a celkovém vedení dítěte ke kultuře, lze říci, že šestileté děti ocení složitější a delší pohádky i jejich různé varianty.

Protože se stále pohybujeme v předškolním období, kdy většina dětí ještě samostatně nečte a kdy se budují základy čtenářské (pre)gramotnosti, je velmi důležitá postava toho, kdo pohádky svým hlasem předává. Ideální je, pokud k vypravěči (předčítači) mají naslouchající děti citový vztah. Nicméně nelze opominout ani kvalitní audioknihy, dramatizace pohádek či pohádková divadelní představení, která dětem představují jiné podoby známých pohádek. Samostatné dětské „čtení“ stojí v tomto období na prohlížení ilustrovaných (nebo jen plně obrázkových) knih – o důležitosti výtvarného doprovodu a výtvarném (obrazovém) ztvárnění pohádek bude pojednáno v dalších kapitolách.

Pohádky by měly být pro dítě předškolního věku něčím důvěrně známým, blízkým a milovaným. Děti by se s nimi měly cítit bezpečně a patřičně si chvíle s pohádkami během těchto let prožít a užít tak, aby z nich v dalších obdobích mohly čerpat jako ze zdroje poznání, krásy, moudrosti a souvislosti okolního světa i vlastního nitra.

3.3.2 Význam pohádky v období raného mladšího školního věku

Jestliže předškolní období bývá často nazýváno věkem pohádek, jeví se období raného mladšího školního věku jako zlatý věk pohádek. Platí pro něj vše, co bylo uvedeno v souvislosti s působením pohádek u předškolního věku. Přidává se však větší vyzrálost dětí po všech

stránkách, zkušenost s pohádkami z předchozích etap života a obzvláště její nový rozměr – samostatné aktivní čtení pohádek, které otvírá dětem nové možnosti prožitku pohádkových příběhů.

Protože vstup do školy a školní docházka přináší dítěti spoustu nových informací i podnětů a klade na něj velké nároky ve všech oblastech, musí se dítě naučit s těmito podněty a informacemi zacházet, vyrovnávat se různými tlaky, stejně jako se musí naučit poučit se z chyb a překonávat neúspěchy. Dítě si také formuje své mravní postoje, charakterové a volní vlastnosti, učí se žít v husté síti sociálních vztahů.

„Pohádka krouží kolem palčivých bodů dětské existence a duševního vývoje a poskytuje odpovědi; informuje o zkouškách, které ve skutečném životě děti čekají, i o úsilí, které je nutno vynaložit na zvládnutí příslušných úkolů zrání a vývoje. Etické rozměry jsou tlumočen jazykem obrazným, ale tak jednoduchým, že všechny děti rozumějí sdělovanému.“ (Černoušek 27, 28, 29)

Děti potřebují mít možnost úniku do pohádkových příběhů prověřených mnoha generacemi, kde prožijí ujištění, že po všech těžkostech a bojích, které je nutné vybojovat, skončí moc zlých sil (vtělených do záporných postav) a zavládne radost a pokoj. Že dosáhnou úspěchu, i když to tak zpočátku vůbec nevypadá. Že se musejí zlu – ať už má jakoukoliv podobu – postavit, protože musí být úplně zničeno. Také si musejí prožít, že nedostanou hned vše, co chtějí, ale že vše má svůj čas a nezralé ovoce nechutná, a někdy může i uškodit.

Přestože si děti rády zopakují a prožijí pohádky jednoduché, touží v tomto období po složitějším ději, ve kterém hrdinové a hrdinky překonávají ne jednu, ale více zkoušek, bojují proti velké přesile, učí se nové věci, setkávají se s opravdovými i falešnými přáteli a překonávají dílčí neúspěchy i zradu, aby slavně zvítězili a naplnili tak odvěkou lidskou touhu po vítězství dobra a spravedlnosti. S hrdiny a hrdinkami se děti učí chápat symbolická vyjádření dotýkající se samotné podstaty bytí, prožívají různé životní situace, nečekané problémy i složité (nejen) mezilidské vztahy. Toto vše se učí tvořivě a zároveň správným způsobem řešit, aby obstály se ctí před druhými i samy před sebou – před svým svědomím, aby upevnily svůj charakter, a znovu mohly zakusit radost z jasného a konečného vítězství dobra nad zlem.

3.3.3 Provázanost primárních školních období a vliv pohádky

Shrneme-li obě předchozí kapitoly, je zcela zřetelné, že obě zmiňovaná období – předškolní věk a raný mladší školní věk – spolu úzce souvisejí a v mnohém se prolínají – a i když se za jejich předěl považuje vstup dítěte do školy a zahájení školní docházky, lze jen těžko určit přesnou

hranici. A to nejen z respektu k individuálnímu vývoji každého lidského jedince vzhledem k poměru působení vnitřních a vnějších faktorů, ale i z hlediska společenské situace. Množství odkladů povinné školní docházky způsobilo, že v mateřských školách zůstávají některé děti téměř do sedmi let věku. V přípravných tříd při základních školách se nejčastěji vzdělávají specifickým způsobem děti šesti až sedmileté. U zápisu k povinné školní docházce se setkáváme s dětmi od pěti do sedmi let. Právě zápisy do školy bývají často postavené na obecně známých pohádkách – jejich znalost se u dětí jaksi samozřejmě předpokládá, což některé děti znevýhodňuje.

Pokud dítě přichází k zápisu k povinné školní docházce z podnětného rodinného prostředí, kde se mu dostalo vyprávění i předčítání pohádek (má tedy dobře rozvinutou sluchovou percepci i slovní zásobu) a kde si je zvnitřnilo, lehce, s radostí a úspěchem za jejich pomoci „propluje“ do další fáze života. Někdy se dítě seznámí s pohádkami jen v mateřské škole a celý proces je poté poněkud náročnější. Existují však i děti, které se s pohádkami v těchto obdobích neselekaly – a ty pak vstupují do dalšího života ochuzené a často i s handicapem v různých oblastech, což se v prvních letech školní docházky dost výrazně projevuje.

Protože se jedná o velmi citlivé dvou až tříleté období přechodu mezi dvěma vývojovými etapami, které často nastaví vztah dítěte ke škole a vzdělávání celkově, je velmi důležité, aby vše proběhlo co nejlépe a bez zbytečných problémů či traumat. Dítě by mělo prožívat radost ze získávání nových poznatků i vztahů, hledat a upevňovat si své místo ve světě. Případné neúspěchy vnímat jako součást života učít se je překonávat samostatně i za pomoci druhých.

Jestliže vnímáme pohádku jako časoprostorovou platformu, na níž děti získávají poznatky o světě i o sobě samých, upevňují svou osobnost, rozvíjejí emocionalitu a sociální vztahy, upevňují mravní cítění (jak bylo v předchozích kapitolách doloženo), pak chápeme důležitost jejího působení právě při přechodu z předškolního období do období raného mladšího školního věku. Správné ukotvení v pohádkovém světě pomůže dětem plynule přejít do školní docházky a zvládnout nároky, které na něj klade. Známé pohádkové příběhy, se kterými se školáci a školáčky během prvních let ve škole potkávají, propojují školní, školkové a rodinné prostředí, poskytují dětem pevnou půdu pod nohama, nechávají je nahlédnout do jiných – teprve nyní pro školáka a školáčku pochopitelných vrstev a souvislostí příběhu, seznamují je s novými věcmi a jemně směřují na další cestě životem.

Obzvláště důležitý je proces pedagogického působení, jak citlivě a tvořivě didakticky využívat pohádkové příběhy v přípravných třídách, kde často pedagožky pracují s dětmi určitým

způsobem handicapovanými (nebo mimořádně talentovanými v určité oblasti) a kde právě působení pohádek pomůže těmto dětem se přes své handicapy přenést, či je zmenšit. Pro tyto děti se specifickými vzdělávacími potřebami lze pohádky využít v ŠVP přípravné třídy ve všech vzdělávacích oblastech vycházejících z RVP PV a rozvíjet tak děti harmonicky po stránce emoční, etické, sociální, kognitivní, řečové, hudební, motorické, dramatické i výtvarné.

Pohádkový příběh – ať už je prohlížen v obrázkových knihách, vyprávěn, poslouchán z audio nosičů, předčítán či samostatně čten – přináší dítěti stále stejné povzbuzující poselství: „I když jsi malý, slabý, něco ti nejde – vytrvej, problémy zvládneš, potřebné věci se naučíš a zvítězíš.“

A toto poselství je jedno z nejdůležitějších do celého dalšího života. Jinými slovy – tímto poselstvím pohádky naplňují kromě jiného podstatnou část klíčové kompetence k řešení problémů tak potřebné v každém vývojovém období života jedince, která vede k funkční gramotnosti jedince.

4 POHÁDKA JAKO DIDAKTICKÝ MATERIÁL

4.1 Čtení, čtenářství a čtenářská gramotnost

Čtení je charakterizováno jako komplexní psychologický proces, který zahrnuje všechny kognitivní procesy – vnímání s důrazem na zrakové a sluchové vjemy, paměť, představivost, myšlení, pozornost a oblast řeči. Úroveň všech těchto poznávacích procesů se spolu se čtenářskou zkušeností jedince neustále dynamicky mění a ovlivňují jeho porozumění textu po stránce obsahové. Jedinec, který má zvládnutou a zautomatizovanou techniku čtení, během procesu soustředěného čtení získává nové poznatky i vědomosti a objevuje souvislosti zjevné i skryté. Čtení přináší jedinci, který se mu věnuje, také estetické prožitky a tříbí jeho estetický vkus. Mělo by se pro něj stát činností příjemnou a vyhledávanou. Čtení se tak stává základem čtenářské gramotnosti.

Aktivní čtenář čtení vyhledává, prostřednictvím četby se vzdělává, kultivuje a socializuje. Čtení pro něj není pouze povinností, nebo prostředkem k získání informací, ale stává se záměrnou a radostnou činností ve volném čase. Tuto zálibu ve čtení nazýváme čtenářstvím. Důležitým úkolem výchovně-vzdělávacího procesu během předškolního a základního vzdělávání jedince, kdy se stává z posluchače aktivním čtenářem/čtenářkou, je čtenářství u dětí aktivně rozvíjet. Rodina, škola, knihovny a další instituce by měly plánovaně dětskou četbu rozvíjet vhodně zvolenými zajímavými texty v přitažlivé grafické úpravě, společným čtením, předčítáním i dalšími specifickými akcemi zaměřenými na podporu čtenářství u dětí (akce knihoven pro děti, besedy se spisovateli/spisovatelkami, veletrhy dětské knihy, dětské knižní kluby, dětské edice, portály zaměřené na podporu čtenářství, akce Celé Česko čte dětem, Týden knihoven, Noc s Andersenem a další).

Jedním z hlavních cílů výchovně-vzdělávací činnosti je, aby se dítě, které poslouchá či si čte pohádky, případně se s nimi seznamuje dalšími způsoby, v příběhu orientovalo, porozumělo mu, dokázalo o něm přemýšlet a klást otázky s příběhem související. Aby mělo z četby/poslechu/prohlížení příběhu radost a aktivně tuto činnost vyhledávalo, aby příběh využilo ve svém životě k formování názorů, postojů, rozvoji svých schopností, dovedností a vztahů, aby získalo nové poznatky a uvědomilo si souvislosti. V souhrnu tak hovoříme o čtenářské gramotnosti (v případě nečtenářů = dětí předškolního věku pak o předčtenářské gramotnosti, případně o čtenářské pregramotnosti), kterou chápeme jako komplexní jev podmíněný mnoha faktory vnějšími i vnitřními a dělíme ji do několika fází.

Čtenářská gramotnost je důležitým předpokladem pro naplňování a rozvoj klíčových kompetencí nejen rámcových vzdělávacích programů předškolního a základního vzdělávání, ale hlavně celoživotního vzdělávání každého člověka tak, aby dokázal porozumět souvislým literárním textům, dokázal zpracovat informace obsažené v textech a následně je v souvislostech interpretovat a využívat ve svém životě.

Čtenářskou gramotnost (a obzvláště čtenářské dovednosti) chápeme jako součást gramotnosti funkční - „*vybavenosti člověka pro realizaci různých aktivit potřebných pro život v současné civilizaci*“. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009)

Čtenářská gramotnost je základem pro rozvíjení všech dalších gramotností (matematické, přírodovědné, informační, finanční aj.) a vnímáme ji jako proces, který v souladu s ontogenetickým vývojem člověka má své jednotlivé etapy.

Předškolnímu období a ranému období mladšího školního věku odpovídá etapa spontánní čtenářské gramotnosti (období před nástupem do školy), následuje počáteční etapa čtenářské gramotnosti (období počátku školní docházky). Tyto etapy jsou typické listováním si a prohlížením knížek a dalších tiskovin – děti si vytvářejí a upevňují potřebné předpoklady pro čtení, dochází k rozvoji kognitivních funkcí a motorických funkcí, stejně jako k rozvoji zrakové a sluchové percepce. Rozšiřování slovní zásoby je přirozeným důsledkem těchto činností a po zvládnutí nácviku prvopočátečního čtení a osvojení si čtenářské techniky se z dětí stávají čtenářsky gramotní jedinci.

Základní etapa čtenářské gramotnosti provází děti celým prvním stupněm, kdy se učí textu porozumět, pracovat s ním a získávat z něj informace v procesu učení. Obzvláště zdatní jedinci stihnou během prvního stupně i rozvinutou etapu rozvoje čtenářské gramotnosti, kdy dokážou v textu hledat souvislosti, využívat různé čtenářské strategie, kriticky přečtený text hodnotit a své názory vyjádřit v diskusi (většinou tuto etapu řadíme až do následujících vývojových období).

Základy úspěšného rozvoje čtenářské gramotnosti jsou v podobě příprav na čtení, poznání a porozumění kladeny během preprimárního vzdělávání rodiči a pedagožkami MŠ. Získáním dovednosti čtení a psaní spolu s porozuměním textu se pak prohlubují během prvních dvou ročníků ZŠ. Vytvořením a rozvojem vztahu žáků ke čtení a psaní pak pedagogové budují významnou součást jejich vzdělanosti. Fasnerová (2018)

4.2 Rozvoj čtenářské gramotnosti prostřednictvím pohádek

Způsobů a možností, jak a kde se děti mohou seznámit s pohádkou a rozvíjet tak na jim blízkém literárním materiálu své (před)čtenářské schopnosti a dovednosti, je mnoho. V předchozích kapitolách byly již některé zmíněny. V kapitolách následujících probereme jednotlivé možnosti a způsoby s důrazem na (před)čtenářskou a tím i funkční gramotnost podrobněji. Jako průvodci dětí životem – rodiče, vychovatelé a pedagogové bychom měli její rozvoj maximálně podporovat. Pohádkové příběhy jsou nevyčerpatelným zdrojem možností této podpory.

4.2.1 Vyprávění, předčítání, naslouchání

Děti předškolního věku – a často i děti starší – pohádkové příběhy nejčastěji poslouchají, ať už vyprávěné, nebo předčítané. Vždy je důležité vytvořit příjemné a bezpečné prostředí tak, aby mezi dětským posluchačem a vyprávějíci/předčítající osobou vznikl vztah založený na důvěře a sdílení společného prožitku působení uměleckého díla. K jeho umocnění přispívá příjemný hlas vypravěče, pomalejší tempo a zřetelnější artikulace, stejně jako používání specifické slovní zásoby. Kouzelná a tajemná moc vyřčeného slova oplývá nevysvětlitelnou energií již odpradáвна a dodnes může (z)měnit realitu. Děti vnímají, že slova mohou přinést prokletí i požehnání, žal i štěstí, život i smrt. „Pouhými“ slovy může vypravěč vytvořit nové světy i bytosti, které se řídí jinými zákony, které patří do říše fantazie.

Pavel Hošek vnímá slovo jako zvuk nesoucí chvěním vzduchu myšlenku, jako průsečík ducha a hmoty předávající posluchačům své niterné poselství. Hošek (2022)

Tyto chvíle ztišení, tak vzácné v dnešní uspěchané době, kdy kouzlo vyprávění působí energií slova na všechny zúčastněné a dotýká se jejich nejniternějších pocitů, si pak účastníci odnášejí jako malý poklad do běžného života.

Velmi důležité je to, aby se k pohádkám vraceli i dospělí – znovu je objevovali, nacházeli v nich nová poselství a v celém jejich bohatství a hloubce je předávali dalším generacím. Pokud se tímto způsobem pohádky předávají v rodině, nejenže rozvíjejí a upevňují vzájemné emocionální prožitky a vztahy členů rodiny, ale také pomáhají budovat osobnost dítěte po všech stránkách.

Nesmíme opominout ani skutečnost, že mnoho dětí se setkává s pohádkami při poslechu audioknih, CD, mp3, mp4 i jiných audio nosičů, rozhlasu, různých dramatizací apod. Ačkoliv při tomto způsobu naslouchání chybějí emoce spojené s blízkou osobou vypravěče, jedná se o další možnost, jak dítě může vstoupit do světa pohádek, aniž by bylo ochuzeno o podstatu

pohádkového vyprávění. Za velmi důležité můžeme považovat skutečnost, že audioknihy, CD, rozhlasové hry apod. jsou namluveny/načteny profesionálními herci a herečkami, což je zárukou kultivovaného jazyka, výslovnosti i přednesu. Dětem v období předškolního a mladšího školního věku, které se učí nejčastěji nápodobou, je tak audio herci/herečkami poskytován téměř ideální mluvní vzor. Často bývá součástí audio pohádky také zvukový a hudební doprovod (doplněný i o písničky), který dokresluje atmosféru a výrazně působí na rozvoj dětské fantazie. Velmi pozitivně můžeme vnímat i skutečnost, že si děti nenásilně a v souvislostech rozšiřují slovní zásobu nejen horizontálně, ale i vertikálně (připomeňme různé archaismy a historismy („Smolíček byl malý pacholíček“, „dostal vejlupek na pamětnou“, sednice, pec, milíř, uhlíř, děvečka, čeledín, sedlák).

Protože audio pohádky jsou dětem nejčastěji přehrávány při odpoledním odpočinku (kdy některé děti už nespí), během cestování (delší cesty autem, vlakem, letadlem), večer před usnutím, během nemoci (kdy musejí být děti v klidu a nesmějí číst, nebo sledovat televizi či počítač), v situacích, kdy na ně dospělí úplně nemají čas, děti si je poslechnou od začátku do konce a rády si je poslechnou i několikrát za sebou. Jestliže se podaří, že dítě poslouchá audio pohádky společně s někým blízkým (před usnutím, v autě, poslech tradiční nedělní rozhlasové pohádky ...), pak vzniká prostor pro vytvoření emocionálního vztahu i následné sdílení prožitku ze společného poslechu.

4.2.2 Prohlížení obrázkových knih

Děti obou sledovaných období si velice rády listují obrázkovými pohádkovými knihami. Pohádkové knihy pro děti bez ilustrací téměř neexistují (na rozdíl od prvních sbírek pohádek, kde obrazový doprovod úplně chyběl) - a je to pochopitelné, protože by ztratily pro dětského „čtenáře“ velkou část svého kouzla. Právě obrazový doprovod je často tím rozhodujícím faktem, proč dítě po dané knize sáhne a vytvoří si k ní, nebo konkrétní pohádce v ní obsažené, citový vztah (případně naopak – proč nechce danou pohádku ani poslouchat – „bojí se“ jí kvůli ilustraci). Vzpomínky na pohádkové obrázky, ať už oblíbené či neoblíbené, si pak nese v podvědomí celý život a vztah k dané pohádce je jimi silně ovlivněn.

Nejmladší děti v předškolním období (děti tří – čtyřleté) ještě většinou neznají žádná písmena, takže jejich „čtení“ (přesněji přípravná fáze ke čtení) se opravdu skládá z listování knížkami a prohlížení obrázků, které Zdeněk Matějček definuje jako „obrázkové písmo“, jehož pojmenování se stává pro dítě „prvním čtením“. Matějček (2005)

„Obrázkové čtení“ poskytuje dětem představu o okolním i pohádkovém světě. Některé jednoduché pohádkové knížky jsou poskládány pouze z obrázků tak, aby byla zachována posloupnost děje, případně jsou doplněny minimem textu, a děti se tak zcela přirozeně seznamují s grafickou podobou slov jimi „čtených“ obrázků. Často bývají obrázky v dětských knížkách také různě pohyblivé (dají se zvětšovat, zmenšovat, mění podobu), obsahují okénka, pod kterými je ukryt další obrázek, nebo text, některé za použití různých materiálů v obrázku obohacují čtenáře i o hmatový zážitek.

Mluvíme tak, stejně jako u vyprávění a naslouchání, o spontánní předčtenářské gramotnosti a jejím rozvoji (rozvoj zrakové a sluchové percepce, rozvoj slovní zásoby a aktivní řeči, paměti, myšlení a dalších kognitivních funkcí). Tuto aktivitu podporujeme i v následujících vývojových obdobích, kdy si děti začnou všimnout i psaného textu a posléze jej číst a díky dozrávání kognitivních funkcí dokážou v obrázcích nacházet nové souvislosti a upevňovat tak nabyté poznatky. Prohlížení knih by dětem mělo vždy přinášet radost spojenou s poznáváním. Nezanedbatelný je také přínos ilustračních obrázků k pohádkám pro rozvoj řeči – od počátečního pojmenování osob, zvířat, předmětů (zahrnuje také předměty archaické a historické jako pece, meče, šavle apod.) přes tvorbu jednoduchých vět o situaci na obrázku až ke konečnému souvislému vyprávění, kladení otázek a hledání odpovědí.

Na obrazový doprovod pohádek existují různé názory. Některí odborníci nejsou ilustracím příliš nakloněni, vyčítají obrázkům, že potlačují fantazii, neumožňují vytvořit hloubku dětské představy a „vnucují“ dětem jednotnou podobu hrdinů a různých výjevů z pohádkového příběhu. Tolkien (2006)

Další odborníci se shodují v tom, že ilustrace a text pohádky by měly být ve vzájemné symbióze a směřovat tak k harmonickému a komplexnímu působení na čtenáře. Pohádková ilustrace by měla doplňovat text, a zároveň nechávat dítěti prostor pro obrazotvornost a fantazii. Měla by být jasná a srozumitelná, realistická, bez zbytečných detailů, měla by podněcovat k dalším představám, stát se dalším pilířem denního snění. Černoušek (2019)

Pro výtvarné umělce je ilustrace pohádkových knih pro děti velkou a věčnou výzvou. Je to obor poměrně mladý (byť jako jedna z prvních knih pro děti s rovnocennou obrazovou částí je uváděna kniha J.A. Komenského Orbis Pictus z roku 1658, tiskem 1833) a souvisí s rozvojem knižní kultury na přelomu 19. a 20. století a snahou o esteticky hodnotnou dětskou literaturu. Ilustrátor by měl kromě spoluvytváření celkové umělecké podoby knihy svými ilustracemi

umocnit atmosféru textu a skrze výtvarný projev vést čtenáře k hlubšímu prožitku a zamyšlení nad obsahem textu a jeho přesahy v různých souvislostech.

Z významných ilustrátorů a ilustrátorek národních pohádek, kteří představují různá pojetí ilustrace pro děti a souzní s níže uvedeným citátem M. Černouška jmenujme Mikoláše Alše, Josefa Panušku, Artuše Scheinera, Josefa Ladu, Miladu Marešovou, Františka Doubravu, Jiřího Trnku, Lucii Pítrovou nebo Helenu Zmatlíkovou.

“Ilustrovat pohádky je úkol vrcholně zodpovědný, protože malíři dětských ilustrací svým způsobem otevírají dětem oči; otevírají je tak, aby se děti naučily vidět. Nezapomínejme na to, že umět vidět je nekonečný proces vizuálních objevů.” Černoušek (2019, str. 36)

4.2.3 Návštěva divadelních a jiných kulturních představení

Další z možností, kde se děti mohou potkat s pohádkovými příběhy, jsou kulturní představení, nejčastěji divadelní. Během divadelního představení je dětským divákům předáván pohádkový příběh ve stylizované formě, něčím ozvláštněný (celkové pojetí představení, přidané epizody, humor, hudební a písničkový doprovod, efekty, možnosti scény, herců, loutek...). Modifikacemi se z něj díky hudbě, tanci, zpěvu stává příběh mnohovrstevnatější, který akcentuje jiné stránky příběhu, nebo charakterů postav a dokáže svým působením na smysly dětského diváka vytvořit nový prostor pro fantazii a tvořivou imaginaci. Divadelní představení může na dětského diváka silně zapůsobit, obzvláště pokud je realizováno v krásném kamenném divadle, a vyvolat v dítěti zájem, nebo způsobit odmítnutí zhlédnutého pohádkového příběhu.

Velmi záslužnou práci odvádějí na tomto poli malé herecké soubory (uskupení, dvojice), které pravidelně jezdí s pohádkovými představeními do mateřských a základních škol. Účinkující jsou s dětmi během představení v kontaktu, často si po představení s dětmi o jejich dojmech povídají, dětem je umožněno sáhnout si na loutky a další rekvizity, někdy se příběhu i aktivně účastní.

Nesmíme zapomenout ani na různé divadelní festivaly (konané často pod širým nebem, v přírodních amfiteátrech, na hradech, zámcích a jiných zajímavých místech), kdy pohádkové divadelní představení získává daným prostředím další rozměr – dítě zažije pohádku jiným způsobem a odnáší si z takového představení nezapomenutelné zážitky i mnoho materiálu pro svou fantazii.

4.2.4 Vlastní četba, čtenářství

Vlastní četbou rozumíme aktivitu dítěte, kdy samo, ze svého zájmu a přesvědčení touží číst a v četbě kromě nových poznatků a informací nachází potěšení. Hovoříme pak o čtenářství. Velmi obohacující je, pokud dítě čte i nahlas a střídá se v četbě s dospělým – pak se přirozeně spojí několik přínosných a příjemných aktivit čtenářské gramotnosti, které budují kladný vztah dětského čtenáře k pohádkám, knihám i vzdělávání, dohromady.

Aby mohlo dítě radost z vlastní četby zažívat, musí nejdříve zvládnout techniku čtení – stát se čtenářsky gramotným jedincem a projít tak z elementární etapy čtenářské gramotnosti do etapy základní a dál ji rozvíjet. Během tohoto dlouhodobého procesu, který zahrnuje období celého mladšího školního věku, se dítě učí porozumět textu – nalézt v něm klíčové informace, pojmenovat je, vyvodit je i z kontextu, chápat je v souvislostech. Na konci tohoto období by mělo pak být schopné vytvořit si o přečteném textu kritický názor a diskutovat o něm s ostatními. Texty a knihy by mělo dítě vnímat jako umělecká díla – velmi záleží na grafickém zpracování knihy (písmo, uspořádání textu, ilustrace), což příliš neumožňuje čtení elektronických knih, jakkoliv je z hlediska čtenářství také přínosné.

Pro úspěšný rozvoj čtenářství je nezbytné správné a stejným směrem zaměřené působení rodiny i školy – čtenářské vzory (rodiče, učitelé, starší sourozenci, spolužáci) podnětné prostředí, dostupnost kvalitních, věku přiměřených, různorodých a přínosných materiálů ke čtení, zajímavé vyučovací metody, dostupnost knihoven, mimoškolní zájmová činnost podporující čtenářství, sdílení čtenářských zážitků s ostatními, vnímání čtení jako příjemné činnosti.

Pokud se dítě seznamuje s pohádkami vlastní četbou, nejenže získává spoustu nových poznatků a rozvíjí všechny kognitivní funkce potřebné pro další vzdělávání, ale zároveň poskytuje velký prostor rozvoji své fantazie a představitivosti a upevňuje si své morálně-volní charakterové vlastnosti.

4.2.5 Další způsoby – televize, filmy, počítače, hry

Nemálo dětí se však s pohádkou seznámí prostřednictvím televizních pořadů a filmů, počítačových her a dalších podobných pasivních aktivit, kdy chybí blízká osoba, která by jim věnovala svůj čas a energii a se kterou by sdílely dojmy a prožitky ze zhlédnutého pohádkového příběhu. V mnoha případech děti sledují televizi, počítač, tablet, mobilní telefon nebo jiné podobné zařízení (problematiku umělé inteligence zatím ponecháváme stranou), protože na ně nikdo nemá čas a nevede je k aktivnímu čtení, prohlížení knih. I těmito způsoby se můžou dostat děti do světa pohádek, některé televizní pořady a filmy jsou uměleckými díly, které citlivě

předávají dětem základní poselství pohádek v kvalitní estetické podobě, byť jim „vnucují“ určitou vizuální představu např. filmová Popelka z filmu „Tři oříšky pro Popelku“.

Často jsou filmy pohádkovými příběhy jen inspirované, rozvíjejí je novými směry, doplňují epizody, humor, pokračují tam, kde klasická pohádka končí apod. Zdaleka ne všechny filmové pohádky však dosahují kvalit uměleckého díla a k dětem se tak často prostřednictvím televize, počítačů, reklamních spotů apod. dostává pohádka v poněkud pokrivené podobě. Opět je pak velkou výzvou pro rodiče a pedagogy, aby s dětmi o těchto filmech a hrách mluvili a předali pohádku dětské duši v její původní podobě.

Impulesem k probuzení zájmu dětí o pohádky se mohou stát také různé stolní hry založené na znalosti pohádkových příběhů – různá pohádková pexesa, domina a kvarteta, pohádkové varianty hry „Člověče, nezlob se“, desková hra „Z pohádky do pohádky“ a další. Vedení rodiče nebo vychovatele je během společného hraní pohádkových her nutností.

4.2.6 „Kouzelné“ čtení

Specifickým způsobem, jak se děti mohou seznámit s pohádkou, je tzv. „kouzelné čtení“, které je prezentováno jako „unikátní výukový systém se spoustou informací a zábavy“. Čtenář se kromě přirozeného čtení a prohlížení obrázků může dotekem „kouzelné“ elektronické tužky na libovolném obrázku/odstavci textu knihy dozvědět v audio podobě něco o postavách pohádky, vyslechnout si části příběhu, poslechnout si různé zvuky, písničky, hudbu. atd. Mezi dětmi jsou tyto kouzelné knihy velmi oblíbené. Pro dětského čtenáře předškolního a mladšího školního věku je toto „čtení“ velmi přínosné (zapojení různých smyslů, rozvoj kognitivních funkcí) a jelikož existují navazující interaktivní hry a pomůcky, můžeme je označit za velmi dobrý didaktický materiál. Přidanou hodnotou tohoto „čtení“ je možnost společného čtení s dospělým, kamarády ve skupině, „čtení“ v cizím jazyce včetně audio složky apod. a následné sdílení dojmů, zážitků a aktivit, které vyplývají z přečteného/vyslechnutého textu a obrázků.

5 KURIKULÁRNÍ PODPORA ROZVOJE ČTENÁŘSTVÍ

5.1 Kurikulární dokumenty a funkční gramotnost

Kurikulární dokumenty, které představují v systému vzdělávání státní úroveň, jsou rámcové vzdělávací programy. Jsou to veřejně přístupné dokumenty a vymezují závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy – předškolní, základní a střední vzdělávání. (RVP ZV 2021)

Kurikulární dokumenty pro předškolní (RVP PV) a základní (RVP ZV) vzdělávání ani ve své novelizované podobě (RVP PV k 1.9.2021; RVP ZV k 1.9.2023) termíny čtenářská a funkční gramotnost nepoužívají. Pokud však porovnáme funkční gramotnost chápanou jako soubor dovedností potřebných k uplatnění jedince ve společnosti a tvořenou složkami čtenářské, matematické, finanční, přírodovědné, jazykové, dokumentové, sociální, umělecké a informační gramotnosti (Fasnerová, 2018) se všeobecnými cíli a klíčovými kompetencemi rámcového vzdělávacího programu pro předškolní a základní vzdělávání, můžeme říci, že naplňování všeobecných cílů a klíčových kompetencí obou dokumentů se shoduje s obsahem funkční gramotnosti.

5.1.1 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Rámcové cíle předškolního vzdělávání směřují k všestrannému rozvíjení dítěte, jeho učení a poznání, osvojení hodnot a získání osobnostních postojů, a to po stránce fyzické, psychické i sociální během všech činností tak, aby se stalo jedinečnou a relativně samostatnou osobností, která zvládá běžné nároky života současného i budoucího.

Naplňováním těchto cílů v každodenních činnostech jsou utvářeny základy klíčových kompetencí – souborů předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého jedince. Jedná se o kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, činnostní a občanské, které jsou rozvíjeny a dotvářeny v průběhu celého dalšího života jedince. K jejich vytváření směřuje veškerý výchovně-vzdělávací obsah, aktivity a činnosti.

Vzdělávací obsah je v RVP PV uspořádán do pěti vzdělávacích oblastí: biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální, z nichž některé jsou členěny ještě do podoblastí (Dítě a jeho tělo; Dítě a jeho psychika – *Jazyk a řeč. Poznávací schopnosti a funkce, představitivost a fantazie, myšlenkové operace. Sebepojetí, city a vůle*. Dítě a ten druhý; Dítě a společnost; Dítě a svět), jejichž obsahy se vzájemně během výchovně-

vzdělávacích aktivit a činností prolínají, prostupují, ovlivňují a podmiňují, což vyžaduje jejich přirozené propojování v praxi. (RVP PV, 2021)

Pokud procházíme konkrétní dílčí vzdělávací cíle, vzdělávací nabídku i očekávané výstupy u jednotlivých vzdělávacích oblastí a podoblastí, můžeme konstatovat, že aktivity zaměřené na rozvoj (před)čtenářské gramotnosti nalezneme zastoupené v různé míře ve všech oblastech. Protože se pohybujeme ve věkovém rozmezí 3–6 (7) let, pak zákonitě texty dětem nejbližší jsou pohádky. V některých vzdělávacích oblastech jsou pohádky a konkrétní aktivity s nimi realizované – jejich vyprávění, sledování, četba, vyprávění a poslech pohádek a příběhů s etickým obsahem a poučením, „čtení“/prohlížení knih, rozvoj tvořivého myšlení, představivosti a fantazie, tvůrčích estetických aktivit apod. zmíněny doslova (Dítě a jeho psychika – *Jazyk a řeč. Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace. Sebepojetí, city a vůle*; Dítě a ten druhý; Dítě a společnost).

Četba, vyprávění a poslech pohádek, pohádkové dramatizace a další přiměřené a věku odpovídající aktivity s pohádkovými příběhy jsou přirozeným, ale stále ještě nedoceneným, a ne zcela plně využívaným prostředkem rozvoje dětské řeči v období, kdy se formují její správné základy (správná výslovnost, tempo, plynulost, slovní zásoba). Pedagožky, které v předškolních zařízeních pohádky dětem předávají a dále s nimi pracují, se tak stávají velmi důležitými nositelkami spisovného českého jazyka a jazykovými (mluvními) vzory pro děti. Protože některé děti tráví v předškolních zařízeních mnohdy více času – to znamená i více rozhovorů a dalších, nejen komunikačních aktivit – než s rodiči, ovlivňují tak pedagožky významně jejich celkový vývoj a rozvoj, což je v oblasti rozvoje řeči velmi patrné. Je nutné, aby právě pedagožky v předškolních zařízeních byly vzdělané a ovládaly český jazyk po všech stránkách. Průcha (2011)

V dalších oblastech pak různé pohádkové aktivity vyplývají z nabídky vzdělávacích činností, pojetí cílů i očekávaných výstupů RVP PV nepřímou a jejich ideálním využitím ve školních vzdělávacích programech jsou integrované bloky, které jsou vzhledem ke vzdělávacím oblastem RVP PV průřezové.

5.1.2 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

„RVP ZV je otevřený dokument, který bude v určitých časových etapách inovován podle měnících se potřeb společnosti, zkušeností učitelů se ŠVP i podle měnících se potřeb a zájmů žáků.“ RVP ZV 2023 (str. 6)

„Základní vzdělávání navazuje na předškolní vzdělávání a na výchovu v rodině. Je jedinou etapou vzdělávání, kterou povinně absolvuje celá populace žáků, a to ve dvou obsahově, organizačně a didakticky navazujících stupních.“ RVP ZV 2021 (str. 8)

„Základní vzdělávání na 1. stupni usnadňuje svým pojetím přechod žáků z předškolního vzdělávání a rodinné péče do povinného, pravidelného a systematického vzdělávání a volbou vhodných metod je motivuje k dalšímu učení.“ RVP ZV 2023 (str. 8)

Jestliže smyslem a cílem RVP ZV je, aby žáci byli vybaveni souborem klíčových kompetencí (*souhrnem vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti*), a k tomuto cíli má směřovat všechen obsah i aktivity ve škole probíhající (RVP ZV 2023, str. 10), pak opět můžeme prohlásit, že základní vzdělávání směřuje k funkční gramotnosti žáků, což vyžaduje každodenní rozvíjení gramotnosti čtenářské.

RVP ZV deklaruje respekt k osobnosti žáka a zavazuje pedagogy, aby žákům v podnětném a tvořivém prostředí pomáhali utvářet a rozvíjet klíčové kompetence (k učení; k řešení problémů; komunikativní; sociální a personální; občanské; pracovní; digitální), poskytovali jim základ všeobecného vzdělání a motivovali je k celoživotnímu učení a tvořivému řešení problémů. RVP ZV 2021 (str. 8)

Vzdělávací obsah RVP ZV je rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí, které se skládají z oborů, zaměření, obsahu (tematických okruhů) a očekávaných výstupů. Tyto závazné požadavky jsou ve školních vzdělávacích programech jednotlivých škol rozpracovány do konkrétních předmětů a průřezových témat. Období mladšího školního věku (1. stupně ZŠ) zahrnuje následující základní oblasti a obory: Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk); Matematika a její aplikace; Informatika; Člověk a jeho svět; Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova); Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova); Člověk a svět práce. Základní vzdělávání je realizováno i v doplňujících oborech: Etická výchova; Dramatická výchova; Filmová a audiovizuální výchova; Taneční a pohybová výchova. RVP ZV 2023 (str. 14)

Nedílnou povinnou součástí základního vzdělávání reflektující aktuální problémy současného světa a přispívající k rozvoji osobnosti žáka nejen v oblasti vědomostí a dovedností, ale hlavně v oblasti postojů a hodnot, jsou průřezová témata (Osobnostní a sociální výchova; Výchova demokratického občana; Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech; Multikulturní výchova; Environmentální výchova; Mediální výchova). Školy zařazují průřezová témata do svých školních vzdělávacích programů a žáci během základního

vzdělávání projdou všechny jejich tematické okruhy jako součásti vzdělávacích obsahů jednotlivých předmětů nebo jako samostatné předměty, projekty, kurzy, semináře. Všechna průřezová témata však nemusejí být zastoupena v každém ročníku. RVP ZV 2023 (str. 134)

Během prvních dvou až tří let základního vzdělávání se nejčastěji setkáváme s důrazem na Osobnostní a sociální výchovu, Environmentální výchovu a propedeutiku Mediální výchovy.

Pokud procházíme konkrétní oblasti, vzdělávací obsahy jejich oborů (včetně oborů doplňujících), jejich očekávané výstupy i průřezová témata, opět musíme konstatovat, že aktivity zaměřené na rozvoj čtenářské gramotnosti nalezneme zastoupené v různé míře ve všech těchto složkách. Některé očekávané výstupy v oblasti Jazyka a jazykové komunikace, či všech doplňujících oborů jsou zcela konkrétně na čtenářskou gramotnost zaměřeny. V učivu je dán důraz na čtení s porozuměním, naslouchání, mluvený i písemný projev, tvořivé činnosti s literárním textem a další.

Pro rozvíjení čtenářské gramotnosti během období mladšího školního věku, obzvláště jeho raného stadia (6–8 let) jsou pohádkové příběhy jedním z nejvhodnějších materiálů. Nejenže je během vzdělávacího procesu můžeme využít jako didaktický materiál k rozvoji všech kognitivních procesů napříč všemi vyučovacími předměty, ale zároveň jsou motivačním prvkem, působí na rozvoj charakterových vlastností a svým morálním poselstvím také na zlepšování sociálních vztahů ve skupině. Nezanedbatelná je jejich funkce uvolňovací a relaxační, stejně jako využití terapeutické a diagnostické. V prvních ročnících školy poskytují pohádky díky návaznosti na předchozí vývojová dítěti pocit bezpečí a jistoty, který je velmi důležitý pro úspěšný vzdělávací proces dítěte i jeho motivaci k celoživotnímu vzdělávání.

6 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

V rámci druhého dílčího cíle jsem si stanovila zjistit některé skutečnosti, které podpoří plnění hlavního cíle. V této kapitole je tedy popsán proces smíšeného kvantitativně-kvalitativního výzkumného šetření zaměřeného na pohádky a jejich využití během výchovně-vzdělávacího procesu v období raně primárního vzdělávání.

6.1 Metodologie šetření

Výzkumné šetření proběhlo mezi pedagožkami mateřských škol a mezi pedagožkami na 1. stupni základních škol metodou polostrukturovaných rozhovorů (přípravná fáze) a následně metodou písemného dotazníku (vlastní výzkumná fáze). V podkapitolách je definován cíl a dílčí cíle a použité výzkumné metody, dále je popsán způsob vyhodnocení včetně grafů a interpretace výsledků. Kapitulu uzavírá diskuse, která shrnuje závěry výzkumného šetření, jež se staly podkladem pro vytvoření didaktického materiálu.

6.1.1 Cíle šetření

Cílem provedeného smíšeného kvantitativně-kvalitativního výzkumného šetření bylo zjistit, jak znalost klasických pohádek a jejich působení na dětskou psychiku ovlivňuje vývoj osobnosti ve výchovně-vzdělávacím procesu během raně primárních období vzdělávání. Tento cíl byl rozpracován do dvou dílčích cílů:

Dílčí cíl č. 1: Šetřením mezi pedagožkami mateřských škol a 1. stupně základních škol zjistit profesní postoj k literárnímu útvaru pohádka z hlediska váhy jeho vlivu na formování dětské osobnosti ve výchovně-vzdělávacím procesu a se zřetelem k reálnému vědomostnímu základu dětí včetně zdrojů dětských pohádkových znalostí.

Oslovené pedagožky se vyjádřily, zda a proč je pro celkový vývoj dětské osobnosti i pro výchovně-vzdělávací proces důležité, aby děti v mateřských školách a na 1. stupni základních škol klasické pohádky znaly, a kde a jakým způsobem se s pohádkami děti nejčastěji seznamují.

Dílčí cíl č. 2: Šetřením mezi pedagožkami mateřských škol a 1. stupně základních škol zjistit, které konkrétní klasické pohádky by dle jejich zkušeností měly děti v těchto vývojových obdobích, a obzvláště při přechodu z jednoho stupně vzdělávacího systému do druhého, znát a tento výběr odůvodnit (předpoklady pedagogů konfrontovat s reálnými znalostmi dětí).

Výstupem dílčího cíle 2 bude seznam deseti klasických pohádek, které by měly děti při přechodu z MŠ do ZŠ znát a se kterými se pracuje jak v mateřské, tak v základní škole.

Na základě výsledků šetření mezi pedagožkami jsem vytvořila podpůrný didaktický materiál vycházející ze seznamu deseti klasických pohádek (viz třetí cíl této diplomové práce, kap. 1). Tento materiál pro práci s pohádkami bude obsahovat ke každé z deseti pohádek část obrazovou a část metodickou s aktivitami a projekty využívajícími potenciál dané pohádky a pokrývající všechny vzdělávací oblasti a průřezová témata RVP PV a RVP ZV (1. stupeň).

6.1.2 Výzkumné metody a průběh výzkumného šetření

Před výzkumným šetřením byl stanoven výzkumný problém, vybrána výzkumná metoda dotazníku, konkrétní výzkumné otázky a skupina respondentů. Po ukončeném výzkumném šetření budou jeho výsledky vyhodnoceny, zpracovány do grafů a interpretovány včetně ověření hypotéz.

Výzkumné šetření proběhne mezi pedagožkami na několika vybraných pražských mateřských a základních školách (pedagožky 1. stupně). Skupina respondentek byla na základě předvýzkumných rozhovorů záměrně vybrána tak, aby se jednalo o odborně pedagogicky vzdělané osoby, které mají minimálně pětiletou zkušenost ve svém oboru, dobře se orientují ve zkoumané problematice a zajímají se o ni. Tyto skutečnosti jsou předpokladem ke svobodnému a fundovanému vyjádření faktů, zkušeností, postojů i mínění respondentek a zaručují, že předmět šetření bude prozkoumán do šířky i hloubky a osvětlen z mnoha různých úhlů.

Výzkumné šetření proběhne metodou elektronicky zasláného anonymního dotazníku (případně fyzicky předaného dotazníku v papírové podobě) a zkombinuje formu tří polostrukturovaných (polouzavřených) a nestrukturovaných (otevřených) otázek.

Podoba dotazníkových položek je dána předvýzkumem, který proběhl formou rozhovorů s větším množstvím respondentů z řad pedagogů a pedagožek. Jeho výsledky byly často obtížně interpretovatelné, příliš obecně a špatně terminologicky formulované.

Se zřetelem k validitě a reliabilitě dotazníku jsou proto jednotlivé položky formulovány tak, aby odpovědi na ně vyjadřovaly v nejvyšší možné míře postoje, zkušenosti a názory respondentek, což je podpořeno prosbou o stručné zdůvodnění odpovědí respondentek.

Každá ze tří položek dotazníku je koncipována tak, aby odpovědi na ni vedly k hlubšímu pochopení sledované problematiky. Zdůvodnění odpovědi se stane důležitým nástrojem při interpretaci výsledků i při hledání nových souvislostí zkoumaných jevů a procesů.

„Kladem otevřených položek je, že umožňují často hlubší proniknutí ke sledovaným jevům a lépe postihují skutečné mínění respondentů než položky uzavřené. Výpovědní hodnota otevřených položek také značně závisí na dovednosti nebo ochotě respondentů se vyjadřovat.“
Chráska (2016, str. 161)

Vybrané skupině pedagožek s minimálně pětiletou praxí v mateřských školách a na 1. stupni základních škol bylo s osobní prosbou o zodpovězení tří otázek rozesláno (rozdáno) sto dotazníků, k vyhodnocení se jich vrátilo pečlivě vyplněných padesát.

Ke třem položkám dotazníku se vyjádřilo padesát pedagožek pracujících déle než pět let v mateřské škole nebo na 1. stupni základní školy (často pracovaly v různých obdobích svého života v obou uvedených vzdělávacích zařízeních), což je pro cíl této práce dostatečný počet. Respondentky byly poučeny, že znalostí pohádky se rozumí skutečnost, že se dítě orientuje v ději pohádky, dovede jej převyprávět – i za pomoci obrázků či jiné osnovy – a ví, kdo jsou hlavní postavy pohádky. Kritériem pro kategorizaci odpovědí na nestrukturované položky dotazníku se stala četnost stejných (podobných) odpovědí.

Vážená kolegyně / kolego,
v rámci výzkumného šetření, které je součástí diplomové práce, prosím o zodpovězení následujících otázek:

Otázka č. 1: *„Je důležité, aby děti v předškolním a mladším školním věku znaly pohádky? Svou odpověď, prosím, stručně zdůvodněte“.*

Otázka č. 2: *„Kde děti v tomto věku znalost pohádek nejčastěji získávají? Svou odpověď, prosím, stručně zdůvodněte“.*

Otázka č. 3: *„Které pohádky by měly děti při přechodu z MŠ do ZŠ znát? Uveďte 5–10 názvů. Svou odpověď, prosím stručně zdůvodněte“.*

Obrázek 1: Kompletní podoba dotazníku

6.1.3 Výzkumné předpoklady

Bylo stanoveno pět předpokladů, které se pomocí dotazníku ověřovaly. Výsledky ověření se staly základem pro vytvoření podpůrného didaktického materiálu pro práci s pohádkami v MŠ a ZŠ. Předpokladem (hypotézou) rozumíme tvrzení, které je vyjádřeno oznamovací větou a vyjadřuje vztah mezi proměnnými – zkoumanými prvky nabývajících různých hodnot. Gavora (2000)

Předpoklady, které byly při výzkumném dotazníkovém šetření ověřovány, jsou následující¹:

Předpoklad č. 1: Všechny pedagožky potvrdí, že je důležité, aby děti v předškolním a mladším školním věku znaly pohádky.

Předpoklad 2: Mezi hlavními důvody, proč je znalost pohádek v těchto vývojových obdobích důležitá, budou pedagožkami uvedeny: rozvoj fantazie, rozvoj slovní zásoby, řeči a vyjadřovacích schopností, rozvoj schopnosti sledovat dějovou linii, rozvoj kognitivních procesů, morální ponaučení, polarizace dobra a zla, relaxační a zklidňující účinky.

Předpoklad 3: Mezi nejdůležitější prostředí, kde se děti s pohádkami seznamují, zařadí pedagožky rodinu, školu a televizi.

Předpoklad 4: Mezi pohádkami, které by děti při přechodu z MŠ do ZŠ měly znát, budou pedagožkami uvedeny klasické lidové pohádky jako O řepě, Boudo, budko, O koblížkovi, O Budulínkovi, O zvířátkách a loupežnících, O kůzlátkách, O Karkulce, O Smolíčkovi, O Otesánkovi, O perníkové chaloupce, O Zlatovlásce, O Popelce, O Šípkové Růžence.

Předpoklad 5: Důvody výběru pohádek, které by měly děti při přechodu z MŠ do ZŠ znát, uvedou pedagožky následující: rozvoj slovní zásoby, řeči a vyjadřovacích schopností, rozvoj myšlení a dalších kognitivních procesů, rozlišení dobra a zla, morální ponaučení, rozvoj schopnosti sledovat dějovou linii, zklidnění.

---

¹ Všechny uvedené předpoklady byly stanoveny na základě studia odborné literatury a kurikulárních dokumentů, jež jsou součástí teoretických kapitol této práce.

6.2 Vyhodnocení a interpretace dat

V této kapitole budou popsány výsledky padesáti vyplněných dotazníků, které byly získány analýzou dat jednotlivých dotazníkových položek a dány do vzájemných souvislostí.

Pro lepší orientaci jsou výsledky šetření znázorněny v grafech a následně komentovány a diskutovány.

6.2.1 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 1

Vyhodnocení dotazníkové položky č. 1

Na první otázku dotazníku: „*Je důležité, aby děti v předškolním a mladším školním věku znaly pohádky? Svou odpověď, prosím, stručně zdůvodněte (znalostí se rozumí skutečnost, že se dítě orientuje v ději pohádky, dovede jej převyprávět – i za pomoci obrázků či jiné osnovy – a ví, kdo jsou hlavní postavy pohádky).*“ odpověděly všechny respondentky „ano, znalost pohádky je v tomto věku pro děti důležitá, což stoprocentně potvrdilo hypotézu číslo 1.

Je velmi povzbuzující, že odborně vzdělané pedagožky se zkušenostmi z praxe v tomto bodě nezaváhaly a potvrdily nezastupitelnost působení pohádek v životě dětí předškolního a mladšího školního věku. Ne všichni rodiče tento názor sdílejí – někteří považují pohádky za zastaralé a přežitě a dávají přednost moderním, nebo technickým příběhům. Ty, přestože mohou být velmi dobře vystavěné a děti zaujmout, však samy o sobě postrádají ony kondenzované, mnoha generacemi prověřené, obecné a stále platné zkušenosti lidstva; dětem v těchto vývojových obdobích nedokážou poskytnout uspokojivé odpovědi a ujištění v emocionální, morální, ani fantazijní rovině.

Přínos pohádek a jejich nezastupitelnost v daných vývojových obdobích tak, jak je vnímána v dotaznicích a jak byla nejčastěji pedagožkami zdůvodněna, zobrazuje graf č. 1.

Výsledky šetření opět zcela potvrdily předpoklad č. 2 a obohatily jej o další oblasti. Graf dokumentuje, že největší přínos shledávají respondentky v rozvoji řeči, slovní zásoby, myšlení a dalších kognitivních procesů, které se stávají jedním z pilířů dalšího vzdělávání jedince. Neméně důležitými faktem také je, že se děti naučí jasně rozlišovat dobro a zlo a uvědomí si morální ponaučení, které z pohádkového příběhu plyne. Obě tyto uvedené zkušenosti jim pak pomáhají v budování mezilidských vztahů i hledání a ztotožnění se s kladnými životními vzory. Prostor, který pohádky svými symbolickými obrazy poskytují dětské představivosti a fantazii, je též zřejmý. V propojení se sociálními zkušenostmi dětí jej lze velmi dobře využít během terapeutických aktivit.

Graf 1: Přínos pohádek z pohledu pedagogů

Poznámka: Respondentky mohly uvést více důvodů

K předpokladu číslo 2 byly dodány ještě další hodnotné poznatky a postřehy: pohádky učí děti chápat řád věcí a světa, umožňují jim „odžít“ si některé složité, či traumatizující situace, pomáhají dětem rozlišit svět fantazie od světa reálného a vyznat se v něm. Pro mne překvapivě byla v dotaznících zmíněna pouze jednou relaxační a zklidňující funkce pohádek, kterou považuji v dnešním uspěchaném světě za velmi důležitou. Možná právě toto upozadění relaxační funkce pohádky ukazuje na fakt, jak málo jsme i my dospělí ochotni zastavit se, zklidnit se, nic nedělat ... jen se zcela ponořit do vyprávění, zaposlouchat se do příběhu, obrátit se do svého vnitřního světa a nechat pohádku působit v celé její kráse a síle. Ochuzujeme se nejen o umělecký prožitek, ale také o ty křehké chvíle, kdy přirozeně vnímáme odvěkou moudrost a řád, aby nám pak dodaly sílu a vyrovnanost do dalšího života. A děti se učí od nás, přejímají naše vzorce chování a jednání...

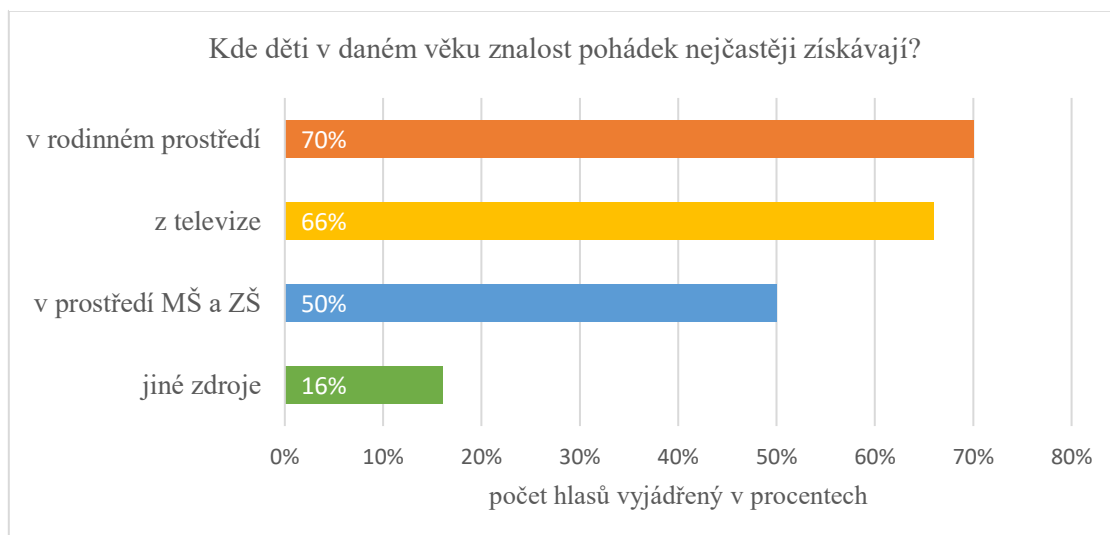
6.2.2 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 2

Dotazníková položka číslo 2 byla cílena na zdroje poznání pohádek u dětí: „*Kde děti v tomto věku znalost pohádek nejčastěji získávají? Svou odpověď, prosím, stručně zdůvodněte*“

V odpovědích se nejčastěji objevovala televize, rodina a prostředí MŠ nebo ZŠ. Z jiných zdrojů byla nejčastěji zmíněna divadelní představení, následovaly počítače, telefony apod. Jen jednou byl zmíněn rozhlas a audio nosiče a překvapivě nebyla zmíněna ani vlastní četba či prohlížení knih (i kouzelných). Vzhledem k věku dětí se asi stále předpokládá, že pohádky jsou jim

předcítány nebo vyprávěny, přestože v mnoha odpovědích zaznělo postesknutí nad situací, kdy rodiče/prarodiče vyprávění a čtení v rodině úplně zanedbávají a děti znají nějaké pohádky pouze z televize; o nápravu situace se tak snaží učitelky v MŠ a ZŠ.

Graf 2: Zdroje dětského poznání pohádek

Poznámka: Respondentky mohly uvést více zdrojů

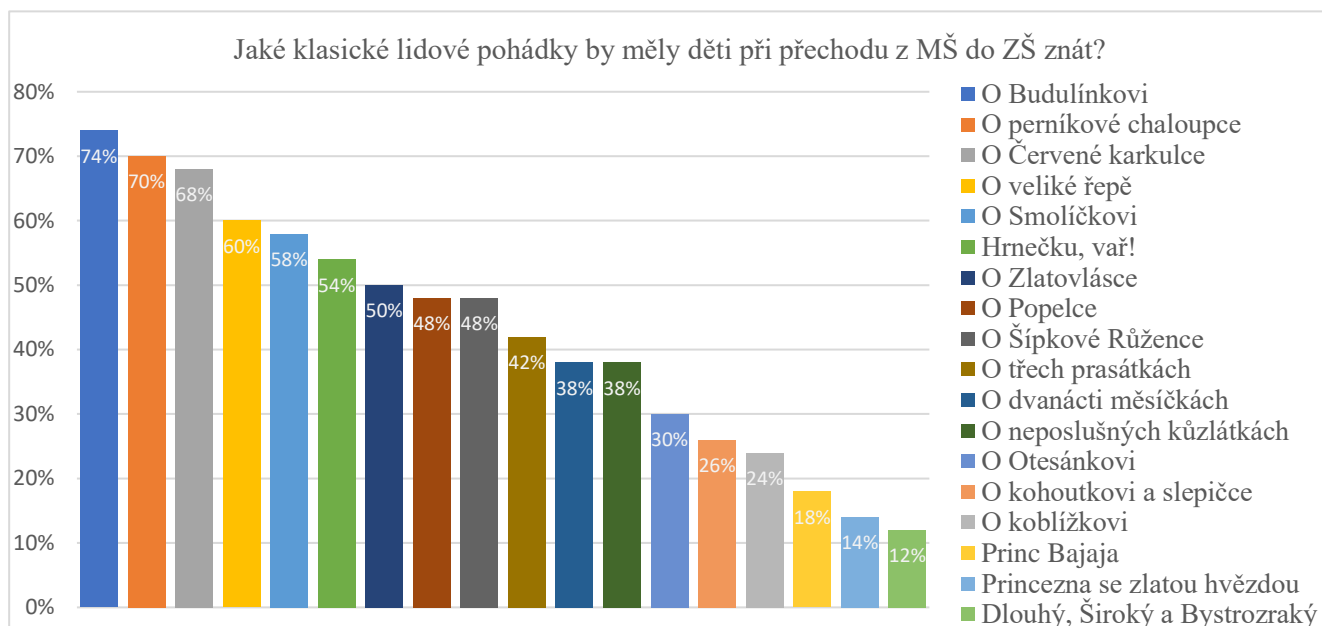
Jako hlavní a nejdůležitější prostředí, kde se děti s pohádkami seznamují, byly uvedeny rodina, škola a televize, což znovu dokládá obrovský vliv těchto uvedených prostředí na formování dětské osobnosti.

Mezi jinými zdroji byly jednotkově uvedeny filmová a divadelní představení, počítačové hry a pro mne opět překvapivě poslech rozhlasu a audio pohádky. Možná i tyto závěry vypovídají o skutečnosti, že jsme se odnaučili naslouchat mluvenému slovu a málo této dovednosti učíme i budoucí generace. Vést děti k soustředěnému poslechu pohádek v klidném prostředí je velkou výzvou pro všechny, kdo s dětmi pracují.

6.2.3 Vyhodnocení dotazníkové položky č. 3

Dotazníková položka číslo tři vyžadovala od respondentů největší zamyšlení a utřídění postojů k výběru konkrétních pohádek: „*Jaké pohádky by měly děti při přechodu z MŠ do ZŠ znát? Uveďte 5–10 názvů. Svou odpověď, prosím, stručně zdůvodněte.*“

Graf 3: Seznam klasických lidových pohádek při přechodu z MŠ do ZŠ

Poznámka: Respondentky měly uvést 5–10 názvů pohádek

V odpovědích se objevovaly různé pohádky, celkem 30 názvů. Graf zobrazuje osmnáct nejčastěji uváděných pohádek. Je zřejmé, že ve výběru doporučených pohádek převládají jednodušší pohádky se zvířecími a dětskými hrdiny následované „princeznovskými“ pohádkami (výjimku tvoří pohádka O dvanácti měsíčkách, Princ Bajaja a částečně Zlatovláska). Zároveň je zjevné, v odpovědích úplně chybí pohádky se složitějším dějem a zápletkami jako např. Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Pták Ohnivák, Moudrý zlatník, Sůl nad zlato, O labuti, Potrestaná pýcha, Kocour v botách, O Malence, O Sněhurce a mnohé další.

Na základě kritéria četnosti bylo následně vybráno deset názvů klasických lidových pohádek, které se staly základním seznamem při vytváření podpůrného didaktického materiálu. V grafu nejsou uvedeny pohádky, které se vyskytly v odpovědích pouze jednou.

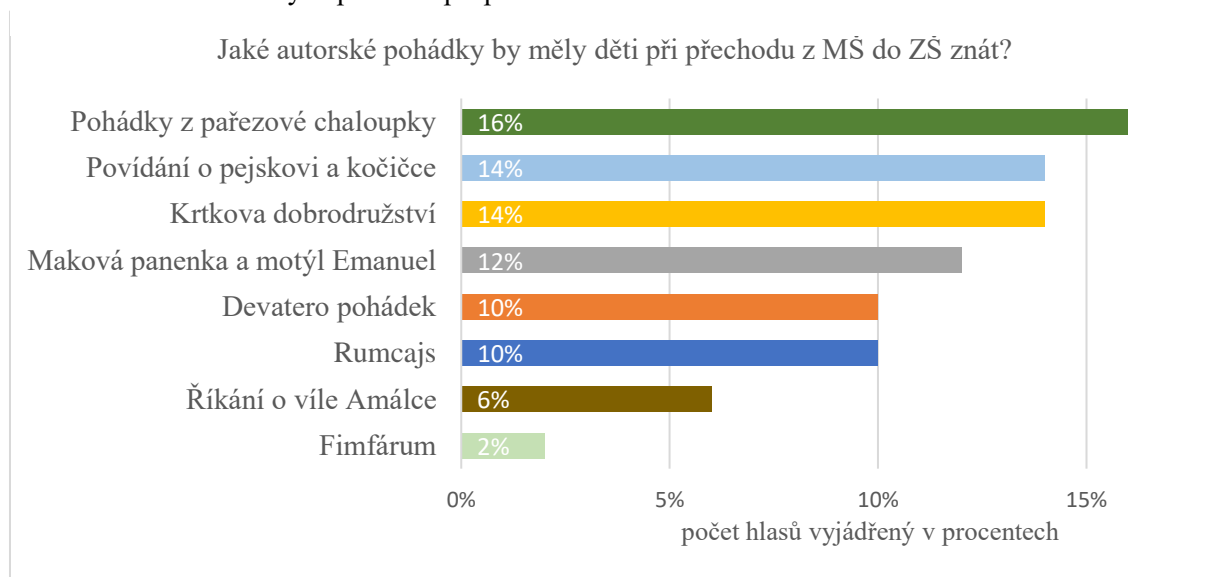
Autorské pohádky V. Čtvrťka, bratří Čapků a J. Wericha, které byly v dotaznících jednotkově zmíněny, jsou uspořádány v grafu obrázku č. 5. Do grafu jsou zahrnuty i pohádky známé dětem hlavně ve filmové podobě – Krtkovy příběhy Zdeňka Milera, Čtvrťkova Víla Amálka, Maková panenka, Loupežník Rumcajs a Pohádky z mechu a kapradí.

Uvedené odpovědi vnímám jako impuls z řad odborně vzdělaných a zkušených pedagožek, že tyto pohádky českých autorů pohádky patří do „portfolia předškoláka a mladšího školáka“. Jedná se o nejen o to, aby děti dobře znaly laskavě-poetické příběhy výše zmíněných autorů a

během dětství si je stihly prožít, ale také o větší didaktické využití těchto pohádek během předškolního a základního vzdělávání.

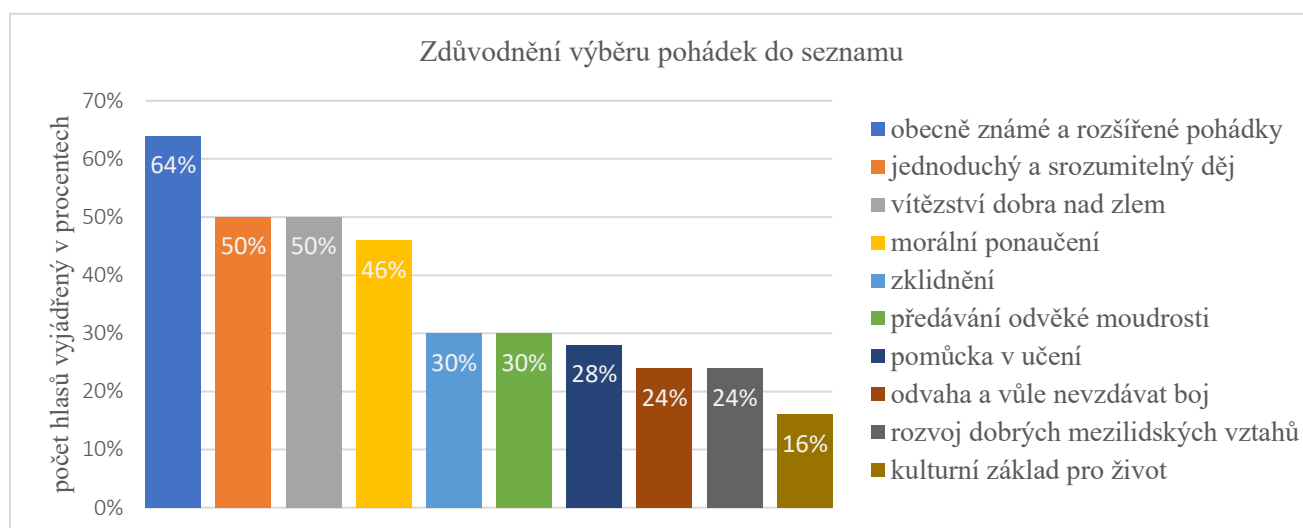
Graf 4: Seznam autorských pohádek při přechodu z MŠ do ZŠ

Předpoklad 4 byl z velké části také potvrzen – většina předpokládaných pohádek se v odpovědích respondentek opravdu objevila. Překvapivě se mezi výběrem pohádek neobjevila dějově jednoduchá pohádka Boudo, budko a Mášenka (Zlatovláska) a tři medvědi, které jsou v MŠ hojně využívány k rozvoji předmatematických představ a také se často využívají k prvním pokusům o dramtizaci. V odpovědích také chyběly pohádky O zlaté rybce a O Palečkovi, které jsou mezi dětmi dost oblíbené a dají se velmi dobře využít jako základ pro hlubší rozhovory o hodnotách lidského života. Nevyskytla se ani žádná zmínka o Andersenových pohádkách (Ošklivé káčátko, Malá mořská víla), které se poměrně často vyskytují v různých pohádkových výběrech a děti je znají z filmových verzí.

Co se týká zdůvodnění výběru těchto konkrétních pohádek – ověření předpokladu číslo 5, je poměrně pestrý a koresponduje s odpověďmi k první položce dotazníku o důležitosti pohádek pro děti předškolního a mladšího školního věku. Nejčastější důvody, proč respondentky vybraly právě tyto pohádky, jsou uvedeny v grafu na obr. 6 a vcelku nepřekvapí. Z didaktického hlediska je velmi povzbuzující zaznamenat téměř ve třetině odpovědí názor, že pohádky jsou pomůckou v procesu učení – nejen motivací k učení.

Graf 5: Důvody pro výběr pohádek do seznamu

Poznámka: Respondentky mohly uvést více zdrojů

6.3 Diskuse

Z dotazníkových dat vyplynulo, že pedagožky, které pracují s dětmi v předškolních zařízeních a v prvních dvou třídách základní školy považují pohádky za nedílnou součást každodenního výchovného působení a vzdělávání napříč vzdělávacími oblastmi i vyučovacími předměty.

Většina výsledků výzkumného šetření potvrdila předpoklady a závěry výzkumného šetření lze shrnout následovně:

- všechny oslovené pedagožky jsou přesvědčené o důležitosti vlivu pohádek na utváření dětské osobnosti a považují skutečnost, že děti pohádky znají, za podstatnou
- ve své praxi se často setkávají s tím, že děti znají pohádky pouze z televize, rodiče a prarodiče si nenajdou čas na pohádkové povídání nebo předčítání; některé děti se s tímto odvěkým způsobem předávání pohádek setkají poprvé až v MŠ nebo ZŠ
- pohádky kromě rozvoje řeči a dalších kognitivních procesů poskytují dětem základ pro hodnotovou orientaci ve světě vnějším i vnitřním a svými symbolickými obrazy různých životních situací dítě bezpečně provedou do dalšího stadia ontogenetického vývoje
- ve výběru pohádek, které by děti při přechodu z MŠ do ZŠ měly znát, byly pedagožkami nejčastěji zmiňovány klasické lidové pohádky se zvířecími a dětskými hrdiny s nepřilíš složitým dějem a jasně danými kladnými a zápornými postavami, které jsou dětem v tomto věku blízké

- do výběru pohádek se dostaly i autorské pohádky bratří Čapků, Václava Čtvrťka, Jana Wericha a Zdeňka Milera, které si děti i dospělé získaly citlivým filmovým zpracováním
- ve zdůvodnění výběru pohádek se kromě jejich obecného povědomí nejčastěji objevovala skutečnost srozumitelného děje, předávání odvěké moudrosti, vítězství dobra nad zlem a důraz na kvalitní vztahy

Po vyhodnocení všech dotazníků je zřejmé, že si pedagožky pracující denně s dětmi ve věku 3–8 let uvědomují, jak moc je pro zdravý duševní vývoj dětí důležité ústní předávání pohádkových příběhů a na ně navazující a s nimi spojené různorodé aktivity.

Instituce typu MŠ a ZŠ mohou prostřednictvím působení vzdělaných a uvědomělých pedagogů a pedagožek poskytnout znalost pohádek i dětem, které přicházejí z rodin, kde neměly možnost se s pohádkami setkat a neprožily nikdy chvíle okouzlení při poslechu pohádkových příběhů. Pohádkové aktivity smazávají určitý“ handicap“ některých dětí a otevírají jim cestu radostného vzdělávání a poznávání světa. Umožňují dětem nejen poznat kulturní bohatství a etické principy v nich obsažené, ale podněcují také jejich zvědavost, a tím je vedou k prožitku radosti z objevování a k dosažení úspěchů ve vzdělávání. Neméně důležitá je i jejich funkce při začlenění těchto dětí do sociální skupiny.

Cílem provedeného smíšeného kvantitativně-kvalitativního výzkumného šetření bylo na základě získaných výsledků ověřit předpoklady – hypotézy týkající se názorů a zkušeností pedagožek pracujících v MŠ a na 1. stupni ZŠ ohledně důležitosti využití pohádek během výchovně-vzdělávacího procesu v obou institucích. Kromě ověření předpokladů bylo nedílnou součástí cíle také získat z jejich odpovědí, které reflektují reálnou „pohádkovou“ situaci mezi dětmi v těchto výchovně-vzdělávacích institucích a postihují očekávání pedagogů i reálný vědomostní základ dětí, podněty k vytvoření podpůrného didaktického materiálu pro další rozvoj práce s pohádkami a různorodých „pohádkových“ aktivit.

Teze, které mě vedly k vytvoření didaktického pohádkového materiálu, byly výzkumným šetřením potvrzeny a doplněny. Po vyhodnocení dotazníků jsem získala dostatečný počet pohádek, jejichž znalost je u dětí ve školním prostředí předpokládána a která jim tak může pomoci lépe a radostněji zvládat vzdělávací proces. Tato pomoc se týká výchovně-vzdělávacích činností v mateřské škole, vstupu do školy základní (včetně procesu zápisu), prvních náročných měsíců školní docházky, ale i běžných výchovně-vzdělávacích a relaxačních aktivit během prvních dvou let ve škole.

Výsledky výzkumného šetření mezi odborně vzdělanými a zkušenými pedagožkami se staly základem pro vytvoření podpůrného pohádkového didaktického materiálu, který se skládá ze třiceti obrazů a podrobného metodického materiálu pro práci s konkrétními pohádkami. Didaktický materiál je představen a popsán v následující kapitole.

7 DIDAKTICKÝ MATERIÁL – PRÁCE S POHÁDKOU

7.1 Cíl a základní východiska

Jedním z dílčích cílů této diplomové práce bylo vytvořit podpůrný didaktický materiál založený na pohádkách, které z šetření vyplynuly jako zásadní příběhy, jejichž znalost je u dětí v raně primárních fázích školního vzdělávání předpokládán a s nimiž se pracuje ve všech vzdělávacích oblastech předškolního i základního vzdělávání.

Po zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumného šetření mezi pedagožkami v MŠ a na 1. stupni ZŠ jsem získala osmnáct lidových pohádek, které byly pedagožkami nejčastěji zmiňovány a na jejichž znalosti jsou založeny další výchovně-vzdělávací aktivity. Z výše uvedeného počtu pohádek jsem vybrala deset pohádkových příběhů, které dle mého názoru reprezentují různé druhy pohádek (zvířecí, kumulativní, didaktické, kouzelné) a které jsou známé a oblíbené i mezi dětmi. Zároveň pracují s různými pohádkovými syžety a jsou v nich zastoupeni typově odlišní hrdinové i hrdinky. Jedná se o následující pohádky:

- O Budulínkovi
- O perníkové chaloupce
- O Červené Karkulce
- O veliké řepě
- O Smolíčkovi
- Hrnečku, vař
- O Šípkové Růžence
- O Popelce
- O Zlatovlásce
- O dvanácti měsíčkách

Moje myšlenka vytvoření podpůrného didaktického materiálu k pohádkám je založena na skutečnosti, že na trhu je sice mnoho dostupných pohádkových knih, leporel, omalovánek, různých kartiček, hraček, společenských her apod., ale chybí jednoduchá zajímavá pomůcka, která by byla využitelná jak k seznámení s pohádkou, tak k motivaci dětí, aby se k pohádce vracely – opakovaly a utvrzovaly si její děj. Zároveň by děti rozvíjela i v dalších oblastech – podpořila by práci na dalším rozvoji řeči, paměti, pozornosti, logického myšlení a postřehu, matematických operacích atd. Pro rodiče, pedagogy a vychovatele by se tato pomůcka měla stát inspirací k různorodým aktivitám s danou pohádkou souvisejícím.

Protože tento didaktický materiál je určen primárně dětem ve věku čtyř až osmi let, je nutné brát v úvahu, že se často jedná o nečtenáře, a tudíž nemůže být založen na textu, ale musí využít potenciál citlivě zpracovaného obrazového materiálu dané pohádky. Obrázek – opět vzhledem k cílové skupině uživatelů – nemůže být malý – jako ideální se jeví velikost A4. Taktéž je důležité, aby obrázek k pohádce nebyl zahlcen přílišnými podrobnostmi a detaily.

Obrazový soubor obsahuje třicet autorských pohádkových karet. Deset základních pohádkových obrazů vyjadřuje typickou scénu k dané pohádce. Na dalších deseti obrazech totožných se základními chybí vždy tři objekty. V poslední sadě deseti pohádkových obrazů jsou vždy tři věci nebo osoby/m zvířata z jiné pohádky souboru. Pohádkové karty jsou dostupné jak v elektronické podobě (pro práci s interaktivní tabulí apod.), tak v papírové podobě (do ruky pro každé dítě).

Ke každé z deseti pohádek souboru je vypracován metodický materiál, který nabízí inspirující aktivity a projekty vycházející z dané pohádky tak, aby děti zaujaly, pokryly všechny vzdělávací oblasti a průřezová témata RVP PV a RVP ZV (1. stupeň) a zároveň využily co nejvíce didaktický potenciál daného pohádkového příběhu.

Podpůrný didaktický materiál k pohádkám je určen primárně pro výchovně-vzdělávací činnost v MŠ, na 1. stupni ZŠ a v obdobných zařízeních s dětmi čtyřletými – osmiletými (nevylučuje však ani děti mladší, či starší, a činnosti jiné než výchovně-vzdělávací např. relaxační, terapeutické apod.). Byl vytvořen s cílem podpořit zájem dětí v těchto vývojových obdobích o lidové pohádky. S ohledem na věk dětí a vědomí vzájemných přesahů preprimárního a raně primárního období vzdělávání je koncipován jako zdroj různých aktivit, které všestranně rozvíjejí dětskou osobnost a vytvářejí tak přirozeně základy všech kompetencí daných RVP PV a ZV – jednoho z důležitých pilířů celoživotního přístupu ke vzdělávání a životu. Zároveň umožňují dětem prožívat radost z nových poznatků, zkušeností, pocitů i vztahů a které si pedagog (či jiná osoba jej využívající) může přizpůsobit věkovým a individuálním potřebám dětí.

Tento didaktický pohádkový materiál by se měl stát také impulsem pro pedagožky a další osoby zúčastněné ve výchovně-vzdělávacím procesu, aby se k vybraným pohádkám vracely a využívaly během všech denních činností plně jejich didaktický potenciál. Měly by pohádky a pohádkové aktivity vnímat jako důležitý prvek pro úspěšný vzdělávací proces dítěte, jeho motivaci k celoživotnímu vzdělávání, tvořivosti a formování zdravé a vyrovnané osobnosti,

7.2 Struktura didaktického materiálu

Tři verze obrázkových karet ke každé z deseti vybraných pohádek jsou pomůckou primárně určenou k rozvoji řeči a kognitivních procesů (jedná se o vnímání, paměť, učení, představivost, myšlení – usuzování, posuzování, řešení problémů, rozhodování se, tvořivost a pozornost). Nakolik a v jakých konkrétních činnostech bude využit veškerý potenciál těchto obrázkových karet, záleží na osobě, která s nimi pracuje – učitelce, vychovatelce, rodiči.

Taktéž na osobě pedagoga záleží, jaký text pohádky vybere (od jednoduchých „leporelových“ textů až k poměrně lexikálně a syntakticky složitým obsahujícím archaismy a historismy) a jakým způsobem bude dětem pohádku předávat – vyprávěním, předčítáním, společným prohlížením knížek, vlastní četbou dětí, případně jinými způsoby – a jaké zvolí následné aktivity. Pro úspěšné využití obrázkových karet je vždy nutné brát v úvahu věk dětí, jejich individualitu a dosavadní znalosti. Charakteristika jednotlivých typů obrázkových karet je uvedena v tabulce 1.

Tabulka 1: Typy obrázkových karet s charakteristikou

typ	charakteristika a popis činností
1.	<p>Obrázková karta základní: Podle situace, která je vyobrazena na pohádkové kartě a vystihuje typickou scénou danou pohádkou, by měly děti poznat, o kterou pohádku se jedná – pojmenovat věci a zvířata a osoby, které vidí, říci název pohádky, znát hlavní hrdiny, dějovou linii a umět pohádku souvisle převyprávět. Pokud dítě pohádku nezná, měla by karta fungovat motivačně – dítě chce vědět, co a jak se v pohádce, ke které patří obrázek, odehrává. Následuje tedy poslech pohádky, společné prohlížení pohádkové knížky apod.</p> <p>Nad obrázkovou kartou lze klást otázky týkající se děje a postav pohádky, hledat odpovědi, zamýšlet se nad různými variantami pohádky, které děti znají, společně si celou pohádku (nebo její části) přečíst, vyprávět, zdramatizovat – konkrétní činnosti a metody se odvíjejí od cíle, který pedagog sleduje, a závisí na znalostech, temperamentu, věku, preferencích a individuálních zvláštlostech dětí v dané skupině. S dětmi, které pohádku dobře znají, lze vymýšlet další varianty, pohádku různě měnit, hledat pohádky podobné. Tyto aktivity často přirozeně vyústí do tvořivé výtvarné činnosti dětí směřující až k artefakcím.</p> <p>Je velmi přínosné, zamyslíme-li se s dětmi nad jevy a souvislostmi, které lze z karty vyčíst, např.: Jaké je roční období? Je den, nebo noc? Podle čeho jsi to poznal? Čím se dané zvíře živí? Kdo ještě žije v lese? Z čeho je postavena chaloupka? Proč si myslíš, že to tak je?</p> <p>Vždy je také dobré využít kartu i do dalších vzdělávacích oblastí např. zazpívat si písničku, kterou mohla zpívat a hrát babička s dědečkem, když chtěli vysvobodit Budulínka; spočítat osoby, zvířata, rostliny – sčítat, odčítat, násobit, dělit; kreslit, malovat, modelovat; plnit další úkoly s pohádkou související – zacvičit si, pojmenovat některé věci v cizím jazyce; spolupracovat ve skupině a další.</p> <p>Pro rozvoj dětské morálky je velmi důležité zopakovat si s dětmi pohádkové situace, které by je mohly potkat v reálném životě, a popovídat si o správném i nesprávném jednání a jeho důsledcích. Učit se společně si naslouchat a řešit své problémy a těžkosti.</p> <p><i>Konkrétní možnosti různých aktivit ke všem pohádkám souboru jsou detailně představeny v kapitole 7.2</i></p>
2.	<p>Obrázková karta „Někdo/něco chybí“. Na této kartě chybějí tři objekty; primárně je opět zaměřena na rozvoj řeči a kognitivních procesů – obzvláště paměti, postřehu, pozornosti a myšlení. Děti by měly být schopné říci, které tři věci/osoby/zvířata/rostliny z obrázku zmizely. Také by měly umět vyhodnotit, jestli se jedná pro smysl a děj pohádky o důležité, či nedůležité objekty – případně, jak by pohádka pokračovala bez nich, zda je to vůbec možné.</p>

	Opět se nabízí mnoho pokračovacích aktivit – hledáme zmizelé objekty ve třídě, vyprávíme/dramatizujeme pohádku bez nich, vymýšlíme příběh ztracených věcí, hledáme pro ně existující, nebo novou pohádku, zařazujeme je do různých kategorií (hledáme k nim slova nadřazená, podřazená, souřadná; zařazujeme do slovních druhů apod), pro rozvoj matematických představ i operací a další.
3.	„Popletená“ obrázková karta , ve které jsou tři objekty nahrazeny jinými třemi objekty z dalších pohádek didaktického souboru, učí děti přemýšlet v souvislostech. Rozvoj řeči a kognitivních procesů – obzvláště paměti, postřehu, pozornosti a logického myšlení je zřejmý. Děti by měly být schopné poznat, ze kterých pohádek jsou objekty do dané scény na kartě „vypůjčeny“. Nemělo by jim dělat problém říci, jestli by pohádka takto mohla pokračovat, jak moc by se změnila. Ze souboru karet mohou přiřadit k dané kartě obrázky s pohádkami, které se k ní vztahují a hledat, jestli právě tyto pohádky mají něco společného. Samy můžou popletenou pohádku vymyslet, vyprávět, nakreslit. Můžou spolupracovat ve skupinách a karty souboru podle zadaných kritérií třídit.

Obrázky základní sady se dají velmi dobře využít pro rozvoj schopností a nácvik dovedností vedoucích ke zvládnutí prvopočátečního čtení a psaní. K pohádkám/ hlavním postavám se dají přiřazovat (později psát) tiskací/psací písmena jejich názvů/jména postavy. V první třídě pak lze pokračovat skládáním názvu pohádky/postavy z písmenek a přepisováním psacím písmem, druhá třída přináší možnost abecedního řazení. Děti vždy rády řeší různé přesmyčky, kvízy a tajenky – obrázkové karty jsou pro tyto činnosti dobrým pomocníkem.

Všechny tři druhy karet se dají využít také pro relaxační a terapeutické činnosti. Nad obrázky je možné povídat o dětských pocitech, zážitcích, zkušenostech i vztazích, hledat východisko z obtížných situací, které děti zažily nebo zažívají. Pokud si pedagog zalaminované karty rozstříhá, je možné je využít jako puzzle nebo pexeso. Tyto menší části jsou dobře využitelné i pro různé orientační soutěže skupinek, stejně jako pro kooperační činnosti dětí.

7.3 Specifické činnosti při práci s konkrétními pohádkovými kartami

Kromě činností, kterými je možné se zabývat nad všemi kartami souboru, nabízejí karty s konkrétní pohádkou i podněty pro různé činnosti, které s danou pohádkou úzce souvisejí, ke kterým tato konkrétní pohádka pedagogy a vychovatele vybízí. Tyto specifické činnosti nejsou na rozdíl od činností obecných zaměřeny primárně pouze na rozvoj řeči a kognitivních procesů, ale soustředí se na i rozvoj dětských schopností a dovedností ve všech vzdělávacích oblastech (podoblastech a oborech) daných RVP PV (biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální) a RVP ZV pro 1. stupeň (Jazyk a jazyková komunikace; Matematika a její aplikace; Informatika; Člověk a jeho svět; Umění a kultura; Člověk a zdraví; Člověk a svět práce) včetně doplňujících oborů (Etická výchova; Dramatická výchova; Filmová a audiovizuální výchova; Taneční a pohybová výchova).

Protože během výchovně-vzdělávacích činností u dětí v předškolním (a často i mladším školním věku) je velmi důležité, aby se obsahy vzdělávacích oblastí přirozeně propojovaly, prolínaly a ovlivňovaly, jsou ideální formou výchovně-vzdělávací práce integrované, tematicky propojené bloky zahrnující také průřezová témata, obzvláště osobnostní a sociální výchovu, environmentální výchovu, výchovu ke zdraví a propedeutiku mediální výchovy. Pokud pracujeme s konkrétní pohádkou, je velmi přínosné ji využít během mnoha různých činností a děti oslovit skrze různé oblasti jejich vnímání uměleckého díla, které tak může komplexně působit na dětskou osobnost.

Pohádkové karty a různé aktivity na ně přímo i nepřímo navázané lze využít jako motivaci k různorodým činnostem napříč spektrem vzdělávacích oblastí tak, aby děti zažily pohádku v různých aktivitách, aby v nich rezonovala a „žila“ s nimi během celého dne. Děti si touto metodou komplexního prožitkového učení nejen upevňují získané poznatky, dovednosti a zkušenosti, ale učí se vnímat různé souvislosti reálného života zjevné i méně zřejmé. Prožitkové učení a propojení pohádek s reálným životem okolím a dalšími lidmi zohledňuje u každé z pohádek didaktického souboru nabídka projektů v závěru podkapitoly, která pracuje s metodickými a didaktickými údaji.

Nabídkou a výčtem činností k jednotlivým pohádkovým kartám určitě nejsou vyčerpány všechny možnosti didaktického využití dané pohádky, protože každé dítě, pedagog, skupina, rodina funguje specifickým způsobem a může nabídku činností dotvářet dle svých potřeb, priorit a zájmů.

7.4 Představení didaktického materiálu

V této kapitole budou představeny jednotlivé pohádky obsažené v souboru didaktického materiálu prostřednictvím tabulky s návrhy různých aktivit zahrnujících většinu vzdělávacích oblastí. Jak již bylo podrobněji vysvětleno v kapitole 7.1. a 7.2, je soubor obrázkových karet primárně určen k rozvoji jazyka a komunikace, řeči a dalších kognitivních procesů dětí v předškolním a mladším školním věku. V tabulce jsou u každé pohádky uvedeny vzdělávací oblasti RVP PV a RVP ZV s dalšími didaktickými cíli, návrhy metodických doporučení a konkrétních činností pro co nejširší možnost jejího didaktického využití tak, aby komplexně působila na všechny složky dětské osobnosti. Všechny uvedené činnosti jsou zamýšleny jako inspirace, která má podnítit pedagogy, vychovatele, rodiče i děti k hlubšímu zamyšlení nad

danou pohádkou a vést je k využití veškerého potenciálu, který může v různých oblastech ontogenetického vývoje nabídnout.

Vždy je důležité mít na zřeteli, že veškeré činnosti (stejně jako vzdělávací oblasti) se prolínají a nelze je striktně oddělit – naopak jejich vzájemné působení a podmiňování se je žádoucí. Tento způsob práce v integrovaných blocích je typický pro výchovně-vzdělávací činnost během preprimárního období. Bylo by ku prospěchu věci i všech zúčastněných využívat jej více i během prvních let vzdělávání primárního. V praxi to znamená nedržet se striktně předmětů daných rozvrhem hodin, ale naopak tyto předměty přirozeně propojovat pomocí různých aktivit do smysluplných celků a projektů s důrazem na vzájemnou spolupráci dětí ve větších či menších skupinách.

Poznámky k realizaci jednotlivých pohádek tak, jak byly ověřeny v praxi, tvoří vždy závěrečnou část každé podkapitoly.

Obrázky v první části každé pohádkové kapitoly jsou zařazeny pro představu a popis práce, obrázek ve velikosti vhodné ke kopírování a práci je součástí volné přílohy k DP.

7.4.1 Pohádka O Budulínkovi

7.4.1.1 Představení obrazového materiálu

V této podkapitole je představena ukázka tří obrázkových karet podpurného materiálu k pohádce O Budulínkovi se základním didaktickým popisem práce, který byl podrobněji v obecné podobě rozveden v kapitolách 7.2 a 7.3

Základní karta	 <p>Při práci se základním z trojice obrázků k pohádce O Budulínkovi postupuje učitelka tak, že si s dětmi připomene děj (čtením, vyprávěním, dramatizací) včetně říkanky a písničky i hlavní postavy pohádky. Děti by si měly všimnout prostředí, postav i jejich výrazů a vše zkusit slovně popsat, případně přidat své komentáře a názory. Je třeba se zaměřit na kladení otázek a společné hledání odpovědí i sdílení zkušeností.</p>
Karta – někdo/něco chybí	 <p>Děti by měly zaznamenat, že se z pohádkového obrázku ztratily tři objekty (osoby/zvířata/věci). Měly by je umět pojmenovat a říci, jak moc jsou pro pohádku důležité (jedna lištička, bubínek a pytel). Pod vedením učitelky mohou zkusit vyprávět pohádku bez uvedených tří objektů a rozhodnout, jak moc se pohádka změní. Také mohou samy navrhnout zmizení jiných objektů a zdůvodnit je.</p>
Popletená karta	 <p>Děti trénují paměť, pozornost, logické myšlení a hledání souvislostí. Objevují samy (nebo s dopomocí) záměny objektů z jiných pohádek a měly by být schopné říci, o které pohádky se jedná (vlk místo lišky – O Červené Karkulce; Karkulčin košíček místo dědova pytle; hrníček místo babiččina bubínku – Hrnečku, vař!) a zda by mohla pohádka i s těmito záměnami pokračovat/správně skončit. Zkoušejí vymyslet jiné záměny a vlastní popletenou pohádku.</p>

Obrázek 2: Obrazový materiál k pohádce O Budulínkovi

7.4.1.2 Metodické a didaktické údaje

Tabulka 2: Základní údaje k pohádce O Budulínkovi

oblast (obor) RVP PV / RVP ZV, průřez. téma		konkretizace obsahu
Oblast rozumová (vědomosti, poznatky, dovednosti) Environmentální a psychologická oblast Jazyk a komunikace; Člověk a jeho svět; Člověk a svět práce	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – upevňovat poznatky z oblasti přírody – umět pojmenovat a poznat lesní rostliny, keře, stromy, živočichy + znát způsob jejich života – rozvíjet kooperační schopnosti dětí
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech rozvíjet manipulační schopnosti dětí – činnosti realizovat v prostoru – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině
	návrh činnosti	<ul style="list-style-type: none"> – děti mohou vytvářet nory, pelíšky, hnízda a další obydlí pro různé lesní živočichy – na určená místa nosit obrázky samce, samice i mláďat a skládat zvířecí rodiny – pokud činnost probíhá venku, je možné nosit i různé materiály pro stavbu obydlí – mohou také ve skupinkách sestavovat potravní řetězce – lze vyřezávat obrázky zvířat, která do českého lesa a na louku nepatří
Matematika a její aplikace	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – pomocí manipulačních činností vytvářet a upevňovat matematické představy, početní operace – zdokonalovat prostorovou orientaci
	metod. dopor.	<ul style="list-style-type: none"> – činnosti realizovat v prostoru, lze využít i pracovní listy
	návrh činnosti	<ul style="list-style-type: none"> – na základě činností uvedených v předchozím oddíle mohou děti dle zadání počítat a přemísťovat – přidávat, odebírat – lesní živočichy, rostliny, keře, stromy, plody – je možné počítat a třídit Budulínkovy hračky do skupin dle zadaných kritérií (materiál, tvar, velikost apod.) – nakupovat s dědečkem a babičkou ve městě zboží, skládat do tašky, spočítat cenu nákupu a zaplatit
Sociálně – kulturní oblast Umění a kultura	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet a zdokonalovat hudebně-pohybové, rytmické a pěvecké schopnosti a dovednosti dětí – rozvíjet tvořivost dětí – rozvíjet kooperační schopnosti dětí
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz dobrovolnost (důležitá motivace) a na radost z jejich realizace – rozvíjet manipulační schopnosti dětí – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině
	návrh činnosti	<ul style="list-style-type: none"> – děti zpívají s doprovodem rytmických nástrojů známé písně, které mohli zpívat a hrát dědeček s babičkou u liščí nory (ve skupinkách) – poznávají hudební nástroje podle zvuku – učí se rozdílům v tempu a dynamice skladby (ukolébavka x svižná a hlasitá píseň) – děti vytvářejí (kreslí, malují, tvoří z různých materiálů) vlastní hudební nástroje
Biologická oblast Člověk a zdraví	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet fyzickou zdatnost dětí a jejich obratnost, vést je ke zdravému způsobu života – rozvíjet kooperační schopnosti dětí
	metod. dopor.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz na radost z jejich realizace – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině

	návrh činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti „vozí“ Budulínka na ocásku – probíhají překážkovou dráhu s hračkou, musejí se protáhnout otvorem do nory, aniž by hračku ztratily – společně si všichni zacvičí Budulínkovu rozcvičku – napodobují různá lesní zvířata – společně (nebo ve skupinkách) děti vymýšlejí Budulínkův jídelníček, porovnávají se svým současným
Oblast biologická a environmentální Člověk a svět práce Průřezové téma Environmentální výchova	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k tvořivým činnostem s přírodními materiály – rozvíjet a zdokonalovat manipulační dovednosti dětí – vést děti k péči o rostliny a k ochraně přírody
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – aktivity realizovat v přírodě – v rámci aktivit navštívit např. Záchranou stanicí pro lesní zvířata – maximálně podporovat tvořivost dětí
	návrh činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti staví z přírodnin domečky – děti vyrábějí pro Budulínka hračky z přírodnin – děti ztvárňují pohádku za použití různých přírodních materiálů – děti lisují květiny a sbírají různá semínka a plody – ve skupinách vytvářejí koláž Budulínkova zahrádka
Psychologická a Interpersonální oblast Dramatická výchova Umění a kultura Průřezové téma Osobnostní a sociální výchova	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k adekvátnímu vyjádření pocitů a emocí – rozvíjet empatii a vzájemný respekt – posilovat vzájemné vztahy ve skupině
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – pro činnosti navodit příznivou atmosféru – v rámci aktivit klást důraz na dobrovolnost a děti maximálně povzbuzovat – citlivě reagovat na sdílené zkušenosti a zážitky dětí
	návrh činností	<ul style="list-style-type: none"> – společný rozhovor o pocitech postav v pohádce – pantomimické vyjádření pocitů různých částí pohádky – společné sdílení vlastních zkušeností a zážitků – tvořivé vyjádření/zpracování pocitů – výtvarné, hudební apod.
Projekty		<ul style="list-style-type: none"> – dlouhodobý třídní projekt – třída společně zakládá Budulínkovu zahrádku a děti pečují o květiny a užitkové rostliny

7.4.1.3 Poznámky z realizace

Prakticky byly ověřeny činnosti tvořivé (výtvarné, pracovní a hudební), kdy děti v první třídě zpívaly různé druhy písní dle návrhů učitelky a doprovázely je na rytmické nástroje; samy pak přicházely s dalšími návrhy. Také malovaly a poté z různých přírodních materiálů tvořily dle vlastní fantazie hračky, se kterými si Budulínek mohl hrát. Všechny činnosti vyvolaly u dětí kladné pocity, radost a nadšení.

S velkou radostí také se také děti účastnily založení zahrádky – nejdříve v truhlících za oknem, následně jsme některé květiny a předpěstované zeleninové sazenice vysázely na školní záhony. Děti se naprosto přirozeně naučily, co všechno je potřeba dělat, aby ze semínka vyrostla rostlinka a jak o ni dále pečovat, aby dala užitek (květ, plod), Poznatky jim pomohly s učivem prvouky, kdy samy na základě zkušenosti dokázaly popsat vývoj rostliny.

Práce s všemi třemi kartami k pohádce O Budulínkovi byla také jednou z aktivit při zápisu dětí do základní školy. Zkoumána byla znalost pohádky a schopnost dětí pohádku alespoň

v základních bodech reprodukovat. Sledována byla též plynulost a správnost řeči i úroveň slovní zásoby, stejně jako schopnost dětí odpovědět na otázku týkající se této pohádky. Většina dětí zvládla tyto úkoly bez problémů, dvě děti z celkového počtu sedmdesáti dětí pohádku neznaly, sedm jich mělo problém se správnou výslovností. Většina dětí potvrdila, že pohádku zná z mateřské školy, kde ji společně s učitelkami četly a povídaly si o ní, a také k ní kreslily obrázky.

Všechny děti zaujala karta č. 2, kdy procvičovaly postřeh a hledaly, kdo/co se z obrázku ztratilo. Většina z nich byla schopna říci, jestli jsou lištička, babiččin bubínek a pytel na lišky pro pohádku důležité a mohla/nemohla by bez nich správně pokračovat. Aktivita je bavila a samy vymýšlely, co ještě by mohlo zmizet.

U karty č. 3 děti rychle poznaly záměnu vlka za lišku a dobře určily, že je z pohádky O Červené Karkulce; některé jmenovaly i pohádku O kůzlátkách, nebo pohádku O třech prasátkách – tyto odpovědi lze považovat také za správné. Poměrně rychle určily i záměnu Karkulčina košíčku za dědův pytel. S babiččíným hrníčkem vypůjčeným z pohádky Hrnečku, vař! měla většina z nich větší problémy. Záměnu hrníčku za bubínek poznaly, ale neuměly hrníček zařadit do pohádky – to se povedlo sotva čtvrtině dětí, další pohádku neznaly. Některé samy navrhly, že by hrníček mohl být Mařenky z pohádky O perníkové chaloupce, což lze jako správnou odpověď také akceptovat.

7.4.2 Pohádka O Perníkové chaloupce

7.4.2.1 Představení obrazového materiálu

V této podkapitole je představena ukázka tří obrázkových karet podpůrného materiálu k pohádce O perníkové chaloupce se základním didaktickým popisem práce, který byl v obecné podobě podrobněji rozveden v kapitolách 7.2 a 7.3

Základní karta	
	<p>Při práci se základním z trojice obrázků k pohádce O perníkové chaloupce si učitelka s dětmi společně připomene děj (čtením, vyprávěním, dramatizací) včetně nejznámějších replik i hlavní postavy pohádky. Společně si připomenou různé varianty pohádky (vlastní rodiče, macecha, ptáčkové, dědek...).</p> <p>Děti by si všímají prostředí a vývoje postav, vzájemného vztahu Jeníčka a Mařenky a jejich boje s ježibabou. Jsou vedeny učitelkou k vyjádření svého názoru a sdílení zážitků a zkušeností.</p>
Karta – někdo/něco chybí	
	<p>Děti trénují postřeh a paměť a hledají na této kartě, které tři objekty zmizely oproti kartě základní (Mařenka, perníčky Jeníčkovi z rukou a kocour u ježibaby). Měly by zmizelé objekty zvládnout pojmenovat a určit jejich důležitost pro vývoj pohádky. Pod vedením učitelky mohou zkusit vyprávět pohádku bez nich a rozhodnout, zdali je to tak možné. Můžou nechat zmizet jiné objekty a svůj výběr komentovat.</p>
Popletená karta	
	<p>Děti procvičují paměť a logické myšlení, hledají souvislosti. Samy nebo s dopomocí by měly najít tři zaměněné objekty a určit, z jakých pohádek se do Perníkové chaloupky dostaly (Mařenka má Karkulčin čepček, Jeníček drží v ruce místo perníčku pytel Budulinkova dědečka a místo kocoura je u ježibaby pejsek z pohádky O řepě).</p> <p>Děti zkoušejí vyprávět pohádku se změněnými objekty a zkoumají, zda dává smysl, případně vymýšlejí vlastní varianty popletené pohádky s jinými záměnami.</p>

Obrázek 3: Obrazový materiál k pohádce O perníkové chaloupce

7.4.2.2 Metodické a didaktické údaje

Tabulka 3: Základní údaje k pohádce O perníkové chaloupce

oblast (obor) RVP PV / RVP ZV, průřez. téma		konkretizace obsahu
Oblast rozumová (vědomosti, poznatky, dovednosti) Environmentální a psychologická oblast Jazyk a komunikace; Člověk a jeho svět; Člověk a svět práce	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – upevňovat poznatky z oblasti přírody – umět pojmenovat a poznat lesní stromy, rostliny a plody + znát, které jsou užitečné, jedlé a které jedovaté – vést děti k zájmu o přírodu a jejich okolí – rozvíjet kooperační schopnosti dětí
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech rozvíjet manipulační schopnosti dětí – činnosti realizovat v prostoru (nejlépe v přírodě) – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti můžou „sbírat“ různé lesní plody (skutečné, makety, obrázky), třídít je dle zadaných kritérií (barva, tvar, chuť, místo výskytu atd.), přiřazovat je k mateřským rostlinám – na určená místa děti nosí plody, ze kterých se vyrábí zavařenina, která jedí zvířata, ze kterých se vaří oběd, které se nikdy nesmí jíst atd. – mohou také ve skupinkách sestavovat potravní řetězce, přiřazovat plody určité skupině živočichů a obráceně – lze vyřazovat obrázky plodů, které do českého lesa a na louku nepatří
Matematika a její aplikace	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – pomocí manipulačních činností vytvářet a upevňovat matematické představy, početní operace – zdokonalovat prostorovou orientaci
	metod. dopor.	<ul style="list-style-type: none"> – činnosti realizovat v prostoru, lze využít i pracovní listy – dbát na zásadu názornosti
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – na základě činností uvedených v předchozím oddíle můžou děti dle zadání plody různě počítat a přemísťovat – přidávat, odebírat, dělit na skupiny, vytvářet množiny prvků – je možné počítat kolik ovocných knedlíků/koláčků uděláme, pokud v jednom jsou např. 3 jahody a my máme jahod 25 – na perníčcích lze procvičovat různé algoritmy v logicky pokračujících řadách – geometrické tvary, zdobení, barevnost
Sociálně – kulturní oblast Umění a kultura	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet estetické vnímání dětí a zdokonalovat jejich vyjadřovací schopnosti prostřednictvím tvořivých činností – rozvíjet tvořivost dětí pomocí různých výtvarných technik – rozvíjet kooperační schopnosti dětí
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz dobrovolnost (důležitá motivace) a na radost z průběhu jejich realizace i konečný výsledek – rozvíjet manipulační schopnosti dětí – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti vytvářejí (kreslí, malují, tvoří z různých materiálů) perníčky na chaloupku (ideální je upéct a zdobit opravdové perníčky) – společně s učitelkou tvoří a zdobí perníkovou chaloupku (karton, dřevo, těsto...) – je možné i jako skupinovou práci – ve skupinkách různými výtvarnými technikami tvoří „strašidelný noční les a světlo“ – hledání cesty – poslouchají instrumentální hudbu a rozhodují, která by se k dané části pohádky hodila

Biologická oblast Člověk a zdraví	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti ke zdravému způsobu života – rozvíjet fyzickou zdatnost a obratnost dětí – vést děti k radosti z pohybu – rozvíjet kooperační schopnosti dětí
	metod. dopor.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz na radost z jejich průběhu i realizace – dbát na bezpečnost dětí – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti lezou po žebřinách nebo šplhají po tyči jako Jeníček na strom – ve dvojici procházejí určenou trasu, překonávají překážky nočního lesa – ve dvojici házejí a chytají „perníčky“ např. pěnové destičky, molitanové míčky (prostrídají se) – ve dvojici utíkají před ježibabou – nácvik sprintu a spolupráce – společně (nebo ve skupinkách) děti vymýšlejí a kreslí/zapisují, co jedly děti u ježibaby a co doma – porovnávají se svou stravou
Oblast biologická a environmentální Člověk a svět práce Průřezové téma Environmentální výchova	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k uvědomění si důležitosti živé i neživé přírody – vést děti citlivému přístupu k přírodě a její ochraně – vést děti k tvořivým činnostem s přírodními materiály – vést děti k odpovědnosti za svěšené rostliny a k péči o ně – rozvíjet a zdokonalovat manipulační dovednosti dětí
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – aktivity realizovat v přírodě – v rámci aktivit navštívit např. lesní školku, zahradnictví, farmu apod. – založit na školním pozemku třídní záhon, zřídit ve třídě květinový koutek – maximálně podporovat tvořivost dětí
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti ve skupinkách staví z přírodnin perníkovou chaloupku a zdobí ji – děti si všimají živé přírody ve svém okolí a pečují o ni (trávníky, záhony...) – děti ztvárňují pohádku za použití různých přírodních materiálů (divadelní kulisy, postavy z pohádky apod.) – děti společně pozorují a zaznamenávají vývoj rostliny od semínka po plod – společně zakládají třídní záhon a pečují o květiny a užitkové rostliny
Psychologická a Interpersonální oblast Dramatická výchova Umění a kultura Průřezové téma Osobnostní a sociální výchova	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k uvědomění si a adekvátnímu vyjádření pocitů a emocí – rozvíjet empatii a vzájemný respekt – posilovat vzájemné vztahy ve skupině s důrazem na vzájemnou pomoc – rozvíjet schopnost spolupráce při plnění zadaných úkolů
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – pro činnosti navodit příznivou atmosféru – v rámci aktivit klást důraz na dobrovolnost – děti maximálně povzbuzovat a chválit – citlivě reagovat na sdílené zkušenosti a zážitky dětí
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – společný rozhovor o pocitech Jeníčka a Mařenky – strach, bezmoc – jejich překonání; naděje, odvaha, vzájemná pomoc, soudržnost – pantomimické vyjádření různých částí pohádky s důrazem na přátelství – společné sdílení vlastních zkušeností a zážitků – tvořivé vyjádření/zpracování pocitů – výtvarné, hudební apod.
Projekty		<ul style="list-style-type: none"> – krátkodobý/střednědobý třídní projekt „Děti dětem s pohádkou“ zaměřený na všestranný rozvoj dětí a spolupráci ZŠ a MŠ – podrobný popis s metodikou je uveden v příloze

7.4.2.3 Poznámky z realizace

Prakticky byly ověřeny činnosti tvořivé (výtvarné, pracovní a hudební) a činnosti zaměřené na rozvoj fyzické kondice, obratnosti a spolupráce, kdy děti ve druhé třídě v rámci projektového

dne „Do pohádky s Jeníčkem a Mařenkou“ v rámci různých stanovišť tvořily a zdobily ve skupinkách perníčky a chaloupku z různých materiálů (papír, karton, modelína, těsto). V tělocvičně nacvičovaly lezení po žebřinách a šplhání, soutěžily ve dvojicích v běhu přes různé překážky a snažily se „nasbírat“ a odnést co nejvíce jahod na určené místo, kde je pak počítaly a dávaly do skupin po pěti (procvičily si sčítání a následně dělení pěti) Dle vlastního výběru zpívaly ve dvojicích písničku, která jim pomáhala proti strachu, když měly projít černým lesem (spolupráce a osobnostní a sociální výchova). Nakonec v malých skupinkách vytvářely za pomoci různých výtvarných technik postavy Jeníčka, Mařenky i ježibaby v reálné velikosti (návrh zpracování pohádky jako celodenní projekt je v příloze 1).

Práce s všemi třemi kartami k pohádce O perníkové chaloupce byla také jednou z aktivit při zápisu dětí do základní školy. Zkoumána byla znalost pohádky a schopnost dětí pohádku alespoň v základních bodech reprodukovat. Sledována byla též plynulost a správnost řeči i úroveň slovní zásoby, stejně jako schopnost dětí odpovědět na otázku týkající se této pohádky. Většina dětí zvládla tyto úkoly bez problémů, čtyři děti z celkového počtu sedmdesáti dětí pohádku neznaly, sedm jich mělo problém se správnou výslovností. Většina dětí potvrdila, že pohádku zná domova i z mateřské školy, kde ji společně s učitelkami četly a povídaly si o ní, a také k ní kreslily obrázky.

U karty č. 2, kdy procvičovaly postřeh a hledaly, kdo/co se z obrázku ztratilo, si všechny všimly, že chybí Mařenka. Jen polovina z nich však objevila bez nápovědy, že zmizely Jeníčkoví z rukou perníčky, a jen třetina si všimla, že se ztratil kocour. Bez větších problémů pak byly děti schopné říci, jak moc jsou tyto tři objekty pro pohádku důležité a jestli by mohla/nemohla bez nich správně pokračovat. Aktivita je bavila a samy vymýšlely, co ještě by mohlo zmizet a jak by to pohádku změnilo.

Popletená karta byla pro děti snazší, protože záměny na základě zmizelých objektů z předchozí karty rychle objevily a správně určily, ze které pohádky pocházejí – Mařenka má Karkulčin čepeček, Jeníček drží v ruce místo jednoho perníčku pytel Budulínkova dědečka a kolem ježibaby se místo kocoura prochází pejsek z pohádky O veliké řepě (pouze pejska ne všechny děti uměly správně zařadit do původní pohádky). Jako správné lze akceptovat i odpovědi, že pytel je z pohádky Obušku, z pytle ven a pejsek z pohádky Zvířátka a loupežníci. Hledání záměn a vymýšlení případných dalších dětí hodně bavilo, většina z nich ztratila ostych a přirozeně komunikovala, takže bylo možné dobře ověřit plynulost i srozumitelnost řeči, a stejně tak i pohádkové znalosti dětí.

7.4.3 Pohádka O Červené Karkulce

7.4.3.1 Představení obrazového materiálu

V této podkapitole je představena ukázka tří obrázkových karet podpurného materiálu k pohádce O Červené Karkulce se základním didaktickým popisem práce, který byl v obecné podobě podrobněji rozveden v kapitolách 7.2 a 7.3

Základní karta	 <p>Během práce se základním z trojice obrázků k pohádce O Červené Karkulce si učitelka s dětmi společně připomene děj (čtením, vyprávěním, dramatizací, prohlížením obrázkových knih) včetně hlavních postav pohádky a neznámějších replik. Společně si připomenou různé varianty pohádky, které děti znají (setkání Karkulky s vlkem, záchrana Karkulky a babičky myslivcem, vlkův konec ...). Děti si všímají prostředí, charakterů a vývoje postav i jejich vzájemných vztahů. Jsou učitelkou vedeny k vyjádření svého názoru a sdílení zážitků a zkušeností z pohádkového příběhu.</p>
Karta – něco/někdo chybí	 <p>Děti trénují postřeh a paměť a hledají na této kartě, které tři objekty zmizely oproti kartě základní (Karkulčin čepeček, láhev vína z košíku a brýle z vlkova čenichu). Měly by zmizelé objekty zvládnout pojmenovat a určit jejich důležitost pro vývoj pohádky. Pod vedením učitelky mohou zkusit vyprávět pohádku bez nich a rozhodnout, zdali je to tak možné a jestli je pohádka smysluplná. Můžou nechat zmizet jiné objekty a svůj výběr komentovat.</p>
Popletená karta	 <p>Děti procvičují paměť a logické myšlení, hledají souvislosti. Samy nebo s dopomocí by měly najít tři zaměněné objekty a určit, z jakých pohádek se do Perníkové chaloupky dostaly (místo vlka je v posteli jelen od Smolíčka, Karkulka má v košíku rybu, kterou zachránil Jiřík na cestě za Zlatovláskou a Karkulka drží v ruce kytičku fialek, kterou nasbírala Maruška u dvanácti měsíčků). Děti zkoušejí vyprávět pohádku se změněnými objekty a zkoumají, zda dává smysl, případně vymýšlejí vlastní varianty popletené pohádky s jinými záměnami.</p>

Obrázek 4: Obrazový materiál k pohádce O Červené Karkulce

7.4.3.2 Metodické a didaktické údaje

Tabulka 4: Základní údaje k pohádce O Červené Karkulce

oblast (obor) RVP PV / RVP ZV, průřez. téma		konkretizace obsahu
Oblast rozumová (vědomosti, poznatky, dovednosti) Environmentální a psychologická oblast Jazyk a komunikace; Člověk a jeho svět; Člověk a svět práce	didakt. Cíle	<ul style="list-style-type: none"> – upevňovat poznatky z oblasti přírody – umět pojmenovat a poznat lesní stromy, rostliny, plody a živočichy, znát způsob jejich života – rozšiřovat slovní zásobu dětí a zdokonalovat jejich vyjadřovací schopnosti – rozvíjet kooperační schopnosti dětí
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech rozvíjet manipulační schopnosti dětí – činnosti realizovat v prostoru (nejlépe v přírodě), lze použít i pracovní listy – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti mohou dle zadání „trhat a sbírat“ různé květiny a lesní plody (skutečné, makety, obrázky) do kytičky pro babičku – umějí květiny a plody pojmenovat – děti se snaží umístit lesní živočichy (obrázky, modely, plyšáky...) na správná místa v lese – veverka na strom, ježka k pařezu do listí, ptáčky do hnízda, jezevce do nory atd. – poznávají jejich způsob života – mohou také ve skupinkách sestavovat a pojmenovávat členy zvířecích rodin, sestavovat jim „jidelníček“, hledat jejich „nepřátele“ apod. – lze vyřazovat živočichy/rostliny, které do českého lesa nepatří
Matematika a její aplikace	didakt. Cíle	<ul style="list-style-type: none"> – pomocí manipulačních a experimentálních činností vytvářet a upevňovat matematické představy a početní operace – zdokonalovat prostorovou orientaci – naučit se rozeznat a procvičovat různé druhy čar (křivá, lomená, přímá)
	metod. dopor.	<ul style="list-style-type: none"> – činnosti realizovat v prostoru a využít co nejvíce reálných předmětů – lze využít i pracovní listy – dbát na zásadu názornosti a srozumitelnosti
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – na základě činností uvedených v předchozím oddíle mohou děti dle zadání různě dotvářet kytičku pro babičku – květiny a plody různě počítat a přemísťovat – přidávat, odebírat, dělit na skupiny, vytvářet množiny prvků – děti mohou počítat kameny, které vlkovi nanosili do břicha; je možné je také porovnávat (větší, menší), experimentovat s odhadem hmotnosti (jeden velký kámen váží stejně jako tři malé) – děti kreslí trasu – čáru vlka a Karkulky k babiččině chaloupce, „zašívají“ vlkovi břicho (lze klacíky do písku, pomocí provázku, na papíře)
Sociálně – kulturní oblast Umění a kultura	didakt. Cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet estetické vnímání dětí a zdokonalovat jejich vyjadřovací schopnosti prostřednictvím tvořivých činností – rozvíjet tvořivost dětí pomocí různých výtvarných technik – rozvíjet kooperační schopnosti dětí – vést děti k vytrvalosti a dokončení činnosti
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz dobrovolnost (důležitá motivace) a na radost z průběhu jejich realizace i konečný výsledek – rozvíjet manipulační schopnosti dětí – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti vytvářejí Karkulčin košík technikou proplétání papíru (lze použít i přírodní materiály) – ve skupinkách různými výtvarnými technikami tvoří babiččinu světničku – kreslí/malují peřinu, záclony apod., vytvářejí nábytek z krabiček od spotřebního zboží – tvoří jeho design a umísťují v prostoru, doplňují detaily – navrhují písničky, které si Karkulka zpívala cestou, aby se v lese nebála – zkoušejí samy zpěvem vyjádřit dialogy/repliky a doprovodit zvuky nebo na jednoduché rytmické nástroje

Biologická oblast Člověk a zdraví	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet fyzickou zdatnost a obratnost dětí – vést děti k radosti z pohybu a uvědomění si pohybových možností vlastního těla – zvládnout jednoduchá pravidla pohybové hry – vést děti ke správnému a zodpovědnému chování během nemoci
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz na motivaci související s příběhem – umožnit dětem zažít radost a úspěch v průběhu plnění pohybových úkolů – dbát na bezpečnost dětí a správnou metodiku – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti opakují po učitelce různé cviky/polohy – Karkulka zkouší vlka, jestli je jako hodný vlk/pejsek zvládne (stoj na jedné noze, dřep s výskokem apod.) – děti lezou po žebřinách nebo šplhají po tyči jako na strom – tak se mohla Karkulka před vlkem schovat – děti nacvičují chůzi se správným držením těla (mohou přenášet lehký předmět na hlavě) – děti chodí/běhají po lese – když se objeví vlk (učitelka) musejí se rychle schovat za „strom“ – společně s učitelkou děti diskutují, proč nesla Karkulka nemocné babičce v košíku bábovku a víno – děti navrhnou a zdůvodní, co by vzaly ony
Oblast biologická a environmentální Člověk a svět práce Průřezové téma Environmentální výchova	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k uvědomění si důležitosti živé i neživé přírody – vést děti k zájmu o přírodu a její ochranu – vést děti k tvořivým činnostem s přírodními materiály – vést děti k odpovědnosti za svěřené rostliny a k péči o ně – rozvíjet a zdokonalovat manipulační dovednosti dětí
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – aktivity realizovat v přírodě – v rámci aktivit uskutečnit procházku lesem a loukou a pozorovat jejich život – je možné navštívit např. lesní školku, zahradnictví, uspořádat besedu s lesníky, ekology – kousek louky/lesa si založit ve třídě, na školní zahradě apod. – maximálně podporovat zvědavost a tvořivost dětí
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti společně založí luční/lesní koutek ve třídě, vysejí luční květiny na školní zahradě, sledují jejich vývoj a pečují o ně – děti ve skupinách ztvární pohádku ve formě leporela za použití různých přírodních materiálů (vylisované květiny, sušené plody apod.) – děti zpracují tvořivým způsobem ve skupinách poznatky z besedy s lesníky/návštěvy lesa, lesní školky apod.
Psychologická a Interpersonální oblast Dramatická výchova Umění a kultura Průřezové téma Osobnostní a sociální výchova	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k uvědomění si svých názorů a postojů a jejich adekvátnímu vyjádření – naučit děti pravidla bezpečného chování ve společnosti – komunikace a zájem o druhé X ochrana osobních údajů – posilovat vzájemné vztahy ve skupině s důrazem na vzájemnou pomoc – rozvíjet schopnost spolupráce při plnění zadaných úkolů
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – pro činnosti navodit příznivou atmosféru – v rámci aktivit klást důraz na dobrovolnost – děti maximálně povzbuzovat a chválit – citlivě reagovat na sdílené zkušenosti a zážitky dětí
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – společný rozhovor o pocitech Karkulky – radost, strach, bezmoc, panika – jejich překonání – vymýšlení/dramatizace příběhu O chytré Karkulce – společné sdílení vlastních zkušeností a zážitků – tvořivé vyjádření/zpracování pocitů – výtvarné, pohybové, hudební apod.

Projekty	<ul style="list-style-type: none"> – střednědobý třídní projekt – děti pod vedením učitelky vytvoří koláž LES – rostliny, živočichy s důrazem na jejich vzájemné vztahy (práce ve dvojicích i menších skupinkách) – krátkodobý třídní/školní projekt ve spolupráci s rodiči a prarodiči – „Nejlepší bábovka (nejen) pro babičku“ – společná slavnost a ochutnávání doma připravených bábovek + ocenění (Řád Karkulky, Řád myslivce, Řád babičky)
-----------------	--

7.4.3.3 Poznámky z realizace

Prakticky byly ověřeny činnosti tvořivé (výtvarné, pracovní a hudební) – spolu se čtením pohádky jsme s dětmi ve druhé třídě proplekli Karkulčin košíček a vytvořili jsme na karton velké třídní leporelo Pohádka o Červené Karkulce. Děti pracovaly rozdělené do skupin a každá skupinka vytvářela jednu stránku do leporela. Při tvoření jsme využili hodně přírodnin – sušené květiny, větvičky, klacíky, kamínky, jehličí, pryskyřici, peříčka a další; děti dokreslily a domalovaly zvířata i osoby, na oblečení postav a zařízení chaloupky jsme použili zbytky látek a během dokončení pozadí jsme si vyzkoušeli různé výtvarné techniky.

Během výroby leporela jsme si s dětmi společně povídali a sdíleli dojmy z pohádky, zkoušeli jsme se vžít do Karkulčiných pocitů – následně jsme ztvárňovali v drammatizaci, zpěvem, instrumentální hudbou. Povídali jsme si také o tom, co dělat v situacích, kdy nás někdo/něco vyleká – kde hledat pomoc, co o sobě cizím lidem sdělit a co si nechat pro sebe. Několikrát jsme byli na procházce v lese, kdy jsme cíleně pozorovali lesní život a soustředili se na vnímání lesa jako celku.

Z oblasti geometrie jsme si na v prostoru na školním hřišti (klacíky v pískovišti a křídami na asfaltu) vyzkoušeli různé druhy čar, které jsme následně zdokonalovali na pracovních listech – motivací bylo nakreslit cestu Karkulky a vlka k babiččině chaloupce a zašit vlkovi břicho.

Motivačně jsme pohádku o Karkulce využili také v hodinách tělesné výchovy pro různé cviky, polohy těla a jednoduché tělocvičné úkony (vlk se předváděl před Karkulkou a ta ho zkoušela, jestli jako hodný vlk zvládne různé cviky). Děti tato aktivita velmi zaujala a opakovaně ji vyžadovaly v rámci rozcvičky.

Během týdne, kdy jsme společně četli pohádku O Červené Karkulce, jsme také pracovali se všemi třemi obrázkovými kartami. Protože děti pohádku poměrně dobře znaly z rodiny i MŠ a měly ji v paměti ze společného čtení, nedělalo jim potíže na základě obrázku plynule převyprávět děj a povídat o hlavních postavách a jejich charakterech.

U karty č. 2, kdy procvičovaly postřeh a hledaly, kdo/co se z obrázku ztratilo, si všechny všimly, že chybí Karkulce červená čepička. Většina z nich také objevila bez nápovědy, že zmizely vlkovi – babičce brýle z nosu. Téměř všechny děti odhalily, že z košíku zmizela láhev vína, ale trvalo jim to delší dobu. Bez větších problémů pak byly děti schopné říci, jak moc jsou tyto tři objekty pro pohádku důležité a jestli by mohla/nemohla bez nich správně pokračovat. V menších skupinkách v aktivitě pokračovaly a vymýšlely, co ještě by mohlo zmizet a jak by to pohádku změnilo.

Dvě záměny v popletené kartě děti objevily rychle – jelena místo vlka nepřehlédli nikdo a všichni ho správně zařadili ke Smolíčkovi. Rybu v košíku objevily také všechny děti okamžitě, ale zařadit ji do pohádky O Zlatovlásce zvládly pouze dvě (ostatní si vzpomněly pouze na zlatou rybku). Záměnu Karkulčiny kopretinovo-jahodové kytičky pro babičku za kytičku fialek odhalilo jen několik dětí a pouze dvě dokázaly určit, že patří Marušce z pohádky O dvanácti měsíčkách. Následné vymýšlení případných dalších záměn z jiných pohádek děti hodně bavilo, předháněly se v nápadech a přirozeně komunikovaly, takže bylo možné sledovat plynulost jejich projevu i srozumitelnost řeči, stejně jako znalosti dětí o různých pohádkách. Celkem bez problémů bylo tak možné ověřit, ve kterých rodinách se pohádky čtou a společně se o nich povídá, a kde jsou děti ponechány samy sobě, nebo spíše tabletu, počítači a televizi.

7.4.4 Pohádka O veliké řepě

7.4.4.1 Představení obrazového materiálu

V této podkapitole je představena ukázka tří obrázkových karet podpurného materiálu k pohádce O veliké řepě se základním didaktickým popisem práce, který byl podrobněji v obecné podobě rozveden v kapitolách 7.2 a 7.3

Základní karta	
	<p>Při práci se základním z trojice obrázků k pohádce O veliké řepě postupuje učitelka tak, že si s dětmi připomene děj (prohlížením obrázků, čtením, vyprávěním, dramatizací) včetně opakování řady postav a jejího prodlužování. Děti by si měly všimnout prostředí, postav i jejich výrazů a vše zkusit slovně popsat. Můžou zkusit navrhnout jiný způsob, jak řepu dostat ze země. Děti se učí klást otázky, hledat odpovědi a společně sdílet zkušenosti a zážitky.</p>
Karta – někdo/něco chybí	
	<p>Děti by měly zaznamenat, že se z pohádkového obrázku ztratily tři objekty (osoby/zvířata/věci). Pojmenovat je a říci, jak moc jsou pro pohádku důležité (vnučka, dědečkův klobouk a myščin ocásek).</p> <p>Pod vedením učitelky můžou zkusit vyprávět pohádku bez uvedených tří objektů a rozhodnout, jak moc se pohádka změní. Také mohou samy navrhnout zmizení jiných objektů a zdůvodnit je. Můžou také zkusit řadu prodloužit o další postavy/zvířata a svůj výběr zdůvodnit.</p>
Popletená karta	
	<p>Děti trénují paměť, pozornost, logické myšlení a hledání souvislostí. Objevují samy (nebo s dopomocí) záměny objektů z jiných pohádek. Měly by být schopné říci, o které pohádky se jedná (šípkový keř místo řepy – O Šípkové Růžence; perníková chaloupka místo původní dřevěné; Popelčín střevíček na babiččině noze) a zda by mohla pohádka i s těmito záměnami pokračovat/správně skončit. Zkoušejí vymyslet jiné záměny a vlastní popletenou pohádku.</p>

Obrázek 5: Obrazový materiál k pohádce O veliké řepě

7.4.4.2 Metodické a didaktické údaje

Tabulka 5: Základní údaje k pohádce O veliké řepě

oblast (obor) RVP PV / RVP ZV, průřez. téma		konkretizace obsahu
Oblast rozumová (vědomosti, poznatky, dovednosti) Environmentální a psychologická oblast Jazyk a komunikace; Člověk a jeho svět; Člověk a svět práce	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – upevňovat poznatky z oblasti přírody – umět pojmenovat a poznat rostliny, keře, stromy na zahradě a v sadu a znát jejich plody – znát vývoj některých hospodářských plodin během ročních období – poznat domácí a hospodářská zvířata a znát způsob jejich života + význam – rozvíjet kooperační schopnosti dětí
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech rozvíjet manipulační schopnosti dětí – činnosti realizovat v prostoru – dlouhodobě pozorovat růst a zrání plodů na zahrádce a v sadu – lze využít interaktivní tabuli – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině
	návrh činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti přiřazují rostlinám, keřům a stromům jejich plody a vše pojmenují (využívají obrázky, modely, skutečné části rostlin, keřů a stromů) – různým ročním obdobím děti přiřazují podoby ovocných stromů (kvetoucí, s nezralými plody, se zralými plody apod.) – obrázkové kartičky – různým ročním obdobím přiřazují děti ovoce, zeleninu a další plody (obrázky, vymodelované pomůcky – ředkvičky – jaro, třešně – léto atd.) – děti ve skupinkách sestavují a umějí pojmenovat zvířecí rodiny (pes, fena, štěně) a vědí, kde na farmě žijí a k čemu jsou tato zvířata užitečná a čím se živí (na určená místa nosí obrázky, figurky; staví jim obydlí) – společně mohou děti vytvořit z různých materiálů farmu (modelína, přírodniny, papír apod.) – mohou také ve skupinkách sestavovat potravní řetězce – děti mohou z obrázku farmy vyřazovat kartičky zvířat, rostlin, keřů, stromů, plodů, které na farmu nepatří
Matematika a její aplikace	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – pomocí manipulačních činností vytvářet a upevňovat matematické představy o čísle a počtu – přirozeným způsobem učit děti porozumět pojmům prvek a množina – zdokonalovat početní operace (sčítání, odčítání, násobení, dělení) – zdokonalovat prostorovou orientaci – rozvíjet logické a kreativní myšlení
	metod. dopor.	<ul style="list-style-type: none"> – činnosti realizovat v prostoru a pracovat s modely nebo reálnými předměty – lze využít pracovní listy nebo interaktivní tabuli – citlivě vést děti k tvořivému řešení problémů – maximálně využít potenciál pohádkového příběhu
	návrh činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti mohou dle zadání počítat a přemísťovat – přidávat, odebrat osoby a zvířata v řadě, doplňovat zeleninu na záhoně, plody na stromech atd. – dle zadaných kritérií děti třídí plody a zeleninu do skupin (množin), přiřazují jim čísla a porovnávají jejich mohutnost – na záhony děti sázejí zeleninu – procvičují násobilku – děti krmí hospodářská zvířata – procvičují početní operace
Sociálně – kulturní oblast Umění a kultura	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – učit děti vnímat krásu a rozvíjet jejich estetické citění – rozvíjet tvořivost dětí – vést děti k tvořivému sebevyjádření – rozvíjet kooperační schopnosti dětí
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz dobrovolnost (důležitá motivace) a na radost z jejich realizace – rozvíjet manipulační schopnosti dětí – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině

	návrh činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti pozorují rostliny a živočichy na zahradě, v sadu a zkoušejí je různými výtvarnými technikami ztvárnit – děti kreslí/malují/modelují/vytvářejí z papíru různé plody ze zahrady a sadu, domácí a hospodářská zvířata – ve skupinkách děti vytvářejí velkou řepu (z papíru, látek, zbytkových materiálů) – ve skupinkách/dvojicích tvoří děti vybraný ovocný strom v různých ročních obdobích (malují, vytvářejí koláž apod.) – děti navrhují a tvoří oblečení pro dědečka, babičku a vnučku – papírové modely pak můžou různě oblékat – děti vytvářejí barevnou škálu ovoce a zeleniny ze zahrádky a sadu – sledují a učí se míchat různé odstíny barev – děti zkoušejí přiřadit různým plodům různé zvuky nebo hudební nástroje
Biologická oblast Člověk a zdraví	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti ke zdravému způsobu života – rozvíjet a zlepšovat smyslové vnímání dětí – rozvíjet obratnost, vytrvalost a fyzickou zdatnost dětí – rozvíjet kooperační schopnosti dětí
	metod. doporu.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz na radost z jejich realizace – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině – co nejvíce činností realizovat ve venkovním prostředí
	návrh činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti se před taháním řepy řádně rozcvičí – protáhnou, posílí svaly paží i nohou – motivované cviky (trhání jablíček, okopávání a rytí záhonu + další práce na zahradě a v sadu) – v rámci motivované rozcvičky si děti zahrají na různá domácí a hospodářská zvířata – děti si zahrají ve skupinkách na tahání řepy – přetahování lana – jedna skupinka je řepa, druhá lidé a zvířata, kteří ji tahají (přidáváme do řady) – společně si všichni povídáme o ovoci a zelenině – různé druhy ochutnáváme, poznáváme čichem, hmatem – společně si povídáme o zdravé stravě a děti mohou ve skupinkách navrhovat zdravá jídla z ovoce a zeleniny + vymýšlet nová, která by připravily osobám v pohádce (kreslí, modelují atd.)
Oblast biologická a environmentální Člověk a svět práce Průřezové téma Environmentální výchova	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k soustředěnému pozorování života na zahradě a v sadu – seznámit děti se základními pravidly pěstování ovoce a zeleniny – vést děti k tvořivému využití ovoce a zeleniny – rozvíjet a zdokonalovat manipulační dovednosti dětí – vést děti k vytrvalé péči o rostliny a k ochraně přírody
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – aktivity realizovat na zahradě, v sadu – v rámci aktivit navštívit např. farmu, farmářské trhy – maximálně podporovat tvořivost dětí
	návrh činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti pěstují na školní zahradě zeleninu a ovoce – sejí, sázejí, starají se o růst rostlin a sklízí plody – děti se učí bezpečně zacházet se zahradnickými nástroji a pomůckami – děti pozorují celý proces od semínka/sazenice k plodu a zaznamenávají si jej – děti vytvářejí zdravé svačinky z ovoce a zeleniny – učí se ji kreativně naaranžovat (smajlíci, zvířátka apod.) – děti ztvárňují pohádku za použití různých přírodních materiálů – děti lisují květiny a sbírají různá semínka a plody – ve skupinách vytvářejí různé koláže (semínka ovocných stromů – panáček Ovocnáček; květy zeleniny – panenka Zeleninka atd.)

Psychologická a Interpersonální oblast Dramatická výchova Umění a kultura Průřezové téma Osobnostní a sociální výchova	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k zájmu o okolní svět a zodpovědnosti za něj – rozvíjet empatii a vzájemný respekt – posilovat vzájemné vztahy ve skupině s důrazem na spolupráci – vést děti k vytrvalosti, překonávání překážek a hledání různých řešení
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – pro činnosti navodit příznivou atmosféru – v rámci aktivit klást důraz na dobrovolnost a děti maximálně povzbuzovat – citlivě reagovat na sdílené zkušenosti a zážitky dětí
	návrh činnosti	<ul style="list-style-type: none"> – společný rozhovor o pocitech postav v pohádce – pantomimické vyjádření pocitů osob a zvířat v různých částech pohádky – dramatizace pohádky + její obměny a doplnění – společné sdílení vlastních zkušeností a zážitků při řešení problému – tvořivé vyjádření/zpracování pocitů – výtvarné, hudební apod.
Projekty		<ul style="list-style-type: none"> – dlouhodobý třídní projekt – společná třídní péče o zeleninovou školní zahrádku – projekt s (pra)rodiči – kreativní odpoledne – Krásná řepa a její kamarádka – zdobení a vyřezávání řepy a další zeleniny se zdravým občerstvením a výstavou výtvorů

7.4.4.3 Poznámky z realizace

Protože se jedná o pohádku, kterou děti poměrně dobře znají z domova i mateřské školy, kde se často dramatizuje a hraje pro rodiče jako divadlo v rámci různých besídek, zvládaly děti v první třídě práci s kartami velmi dobře. Pohádku bez problémů převyprávěly, zmizelé objekty velmi rychle objevily (dokonce ani myščin ocásek jim nedělal problémy) a záměny z jiných pohádek identifikovaly také a celkem bez potíží určily, ze kterých pohádek záměny pocházejí. Zkoušeli jsme pak společně vyprávět pohádku se záměnami a hodně jsme se při popletené pohádce o řepě všichni pobavili.

Prakticky jsme s dětmi z první třídy během června v rámci závěrečného opakování v prvouce ověřili aktivity týkající rozumové výchovy, a to především aktivity spojené s ročními obdobími. Ke čtyřem obrázkům ročních období děti ve dvojici přiřazovaly obrázky, modely i reálné plody ovoce a zeleniny. Využili jsme mnoho objektů, které jsme vytvářeli během hodin výtvarné a pracovní výchovy (obrázky, vytrhávané ovoce z papíru, ovoce a zelenina z modelíny a dalších materiálů). K zimnímu obrázku děti přiřazovaly sušené a nakládané ovoce a zeleninu. Aktivita jim pomohla uvědomit si některé souvislosti a zákonitosti v přírodě a mně ukázala oblasti, na které se musím více zaměřit (letní a podzimní ovoce, jarní zelenina). Také jsme si povídali o významu zeleniny a ovoce v našem jídelníčku a děti vymýšlely zdravá a zajímavá zeleninová a ovocná jídla. Ve třídě jsme si do truhlíků vyseli bylinky (řeřichu a pažitku) a sledovali jsme jejich růst.

Během tvůrčích činností jsme si kromě tvoření různých ovocných a zeleninových plodů společně povídali právě o zákonitostech růstu a zrání plodů v přírodě, zaměřili jsme se také na pozorování ovocných stromů v blízkosti školy a podnikli jsme jarní a podzimní vycházku do Klíčovských sadů, kdy děti mohly všemi smysly vnímat ovocné stromy a jejich plody.

V matematice jsme pohádku využili k procvičení operací sčítání a odčítání do deseti. S dětmi ve druhé třídě jsme za pomoci PET víček „sázeli“ zeleninu do záhonů a procvičovali jsme tak násobilku, což je hodně zaujalo.

V hodinách tělesné výchovy jsme pohádku využili v rámci motivované rozcvičky (různé protahovací a posilovací cviky) a také jsme si zahráli na „tahání řepy“ – děti se přetahovaly o lano. Tyto činnosti měly velký úspěch.

Pohádku jsme si nakonec zkusili zahrát pantomimicky a bylo velmi zajímavé sledovat, jak některé děti dokázaly beze slov vyjádřit výrazem a gestem celou situaci.

Celkově lze říci, že tuto pohádku mají děti dobře zažitou a různé aktivity vycházející z ní velmi ocení a rády se jich účastní.

7.4.5 Pohádka O Smolíčkovi

7.4.5.1 Představení obrazového materiálu

V této podkapitole je představena ukázka tří obrázkových karet podpurného materiálu k pohádce O Smolíčkovi se základním didaktickým popisem práce, který byl v obecné podobě podrobněji rozveden v kapitolách 7.2 a 7.3

Základní karta	 <p>Během práce se základním z trojice obrázků k pohádce O Smolíčkovi si učitelka s dětmi společně připomene děj (čtením, vyprávěním, dramatizací, prohlížením obrázkových knih) včetně hlavních postav pohádky i nejznámějších replik a říkanek. Společně si připomenou různé varianty pohádky, které děti znají (počet jezinek, jejich sliby apod.). Děti si všímají prostředí, charakterů a vývoje postav i jejich vzájemných vztahů. Jsou učitelkou vedeny k vyjádření svého názoru a sdílení zážitků a zkušeností z pohádkového příběhu.</p>
Karta – něco/někdo chybí	 <p>Děti trénují postřeh a paměť a hledají na této kartě, které tři objekty zmizely oproti kartě základní (Smolíček, nůž, který drží jedna z jezinek, a jelenovy uši). Měly by zmizelé objekty zvládnout pojmenovat a určit jejich důležitost pro vývoj pohádky (důležité jelenovy uši – slyší Smolíčka volat o pomoc). Pod vedením učitelky mohou zkusit vyprávět pohádku bez nich a rozhodnout, zdali je to tak možné. Můžou nechat zmizet jiné objekty a svůj výběr komentovat.</p>
Popletená karta	 <p>Děti procvičují paměť a logické myšlení, hledají souvislosti. Samy nebo s dopomocí by měly najít tři zaměněné objekty a určit, z jakých pohádek se do pohádky O Smolíčkovi dostaly (místo jelena stojí na kameni hrneček, ze kterého přetéká kaše; jedna jezinka se změnila na Zlatovlásku a nemá nůž, druhá drží v rukou housle Budulínkova dědečka). Děti zkoušejí vyprávět pohádku se změněnými objekty a zkoumají, zda dává smysl, případně vymýšlejí vlastní varianty popletené pohádky s jinými záměnami</p>

Obrázek 6: Obrazový materiál k pohádce O Smolíčkovi

7.4.5.2 Metodické a didaktické údaje

Tabulka 6: Základní údaje k pohádce O Smolíčkovi

oblast (obor) RVP PV / RVP ZV, průřez. téma		konkretizace obsahu
Oblast rozumová (vědomosti, poznatky, dovednosti) Environmentální a psychologická oblast Jazyk a komunikace; Člověk a jeho svět; Člověk a svět práce	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – upevňovat poznatky z oblasti přírody – umět pojmenovat a poznat lesní živočichy a znát způsob jejich života – rozšiřovat slovní zásobu dětí a zdokonalovat jejich vyjadřovací schopnosti – rozvíjet u dětí logické myšlení a myšlení v souvislostech – rozvíjet kooperační schopnosti dětí
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech rozvíjet manipulační schopnosti dětí – činnosti realizovat v prostoru (nejlépe v přírodě), lze použít i pracovní listy – rozvíjet spolupráci dětí ve dvojici/skupině – lze využít interaktivní tabuli
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti umějí pojmenovat lesní živočichy na obrázku a přiřadit jim potravu a obydlí (obrázek lišky položí na noru a doplní obrázkem zajíce, myši apod.) – děti dle zadání skládají dohromady zvířecí rodiny obyvatel lesa (puzzle, samostatné kartičky) a umějí je pojmenovat – děti dle zadání skládají dohromady trojici obrázků ŽIVOČICH – POTRAVA – OBYDLÍ a dokážou říci o daném živočichovi alespoň 3 souvislé věty – didaktická hra – KOHO/CO JSEM VIDĚL V LESE; na pracovním listu (A5, A4) děti vyškrtávají obrázky živočichů (případně jejich potravu nebo obydlí), které učitelka říká; po vyškrtání zbydou na PL např. jen zvířata ze ZOO, domácí zvířata – děti je pojmenují a hledají např. slovo nadřazené, jejich pravý domov, způsob života atd.) ideální je, pokud děti obrázky dříve viděly a znají názvy zobrazených zvířat) – ve skupinkách děti diskutují a zkoušejí vymyslet vlastní variantu hry
Matematika a její aplikace	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – pomocí manipulačních a experimentálních činností vytvářet a upevňovat matematické představy a početní operace – zdokonalovat prostorovou orientaci – rozvíjet logické a algoritmické myšlení – procvičovat znalosti o základních geometrických tvarech
	metod. dopor.	<ul style="list-style-type: none"> – činnosti realizovat v prostoru a využít co nejvíce reálných předmětů – lze využít i pracovní listy, nebo interaktivní tabuli – dbát na zásadu názornosti a srozumitelnosti
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – Smolíčkovy hry a hračky: jak a s čím si Smolíček hrával, když čekal na jelena – skládání a počítání různě barevných kamínků a dalších přírodnin do řad a obrazců – skládání kamínků a dalších přírodnin do řad podle zadání – algoritmy (2 kamínky, větvička, 3 šišky, 2 kamínky...; trojúhelník z kamínků, čtverec z kamínků...) – děti doplňují jednoduchá sudoku z přírodnin; na pracovních listech potom používají obrázky, či samy dokreslují – na jednoduchém ilustračním obrázku děti hledají a barevně vytahují základné geometrické tvary (okna chaloupky – čtverce; stůl – obdélník; štít chaloupky – trojúhelník apod.)
Sociálně – kulturní oblast Umění a kultura	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet estetické vnímání dětí a zdokonalovat jejich vyjadřovací schopnosti prostřednictvím tvořivých činností – rozvíjet tvořivost dětí pomocí různých výtvarných technik – vést děti ke svobodnému vyjádření svých pocitů a vjemů z pohádky – rozvíjet kooperační schopnosti dětí – vést děti k vytrvalosti a dokončení činnosti

	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz dobrovolnost (důležitá motivace) a na radost z průběhu jejich realizace – rozvíjet manipulační schopnosti dětí – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti kreslí/malují/modelují Smolíčka a jeho kamaráda/kamarádku, se kterými by si mohl hrát a povídat, aby mu nebylo smutno – děti samostatně/ve dvojicích/ve skupince vytvářejí (kreslí, malují, modelují, tvoří koláž) jezinku dle své fantazie a pod dojmem vyslechnuté pohádky (před tvořením by ji neměly vidět na obrázku) – děti barevně a liniemi ztvárnují Smolíčkovy pocity – osamění, leknutí, strach, bezmoc, radost atd. – navrhnou/vymýšlejí si písničky, které si Smolíček, když byl sám – dialogy/repliky zkoušejí děti vyjádřit s různou dynamikou (potichu, nahlas, zesilují, zeslabují); v různých výškách (pracují s modulací hlasu); doprovodit na jednoduché rytmické nástroje – zkoušejí pod vedením učitelky vyjádřit různé postavy za pomoci Orffových rytmických nástrojů – zvuk – tempo – dynamika (Smolíček – dřívka, jelen – bubínek, jezinky – nejdřív triangl, pak změna na tamburínu... apod.)
Biologická oblast Člověk a zdraví	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet fyzickou zdatnost a obratnost dětí – vést děti k radosti z pohybu a uvědomění si pohybových možností vlastního těla – zvládnout jednoduchá pravidla pohybové hry – vést děti ke správnému a zodpovědnému odhadnutí vlastních fyzických sil a možností – prevence úrazů
	metod. dopor.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz na motivaci související s příběhem – umožnit dětem zažít radost a úspěch v průběhu plnění pohybových úkolů – dbát na bezpečnost dětí a správnou metodiku – učit děti respektovat pravidla a zvládat prohry ve hře
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti vylezou na žebřiny/vyšplhají na tyč; udělají stoj na jedné noze/dřep na lavičce a zkusí vydržet několik vteřin v dané poloze – Smolíček sedí na jelenovi a drží se ho za parohy, když běží – motivovaná rozvíčka – děti opakují po učitelce různé cviky/polohy – Smolíček běhá po lese a louce (přeskakuje potok, trhá si jablko...) – pohybová hra: Zachrání jelen Smolíčka? Trojice dětí (dvě jezinky a Smolíček) se pohybují kroky na daný signál např. po žlutých značkách různě rozmístěných po prostoru z jednoho konce na druhý (z chaloupky do jeskyně), jelen skoky např. po hnědých značkách (signál dává učitelka – slovní, zvukový – rytmické nástroje; děti jsou označené šátky); dotkne-li se jelen Smolíčka, je zachráněn; ostatní děti sedí ve dřepu mezi značkami a dělají rozpažením jezinkám překážky v cestě – ostružiny, které je chytají za šaty...
Oblast biologická a environmentální Člověk a svět práce Průřezové téma Environmentální výchova	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k uvědomění si důležitosti živé i neživé přírody – vést děti k zájmu o přírodu a její ochranu – vést děti k tvořivým činnostem s přírodními materiály – vést děti k odpovědnosti za svěřené rostliny a k péči o ně – rozvíjet a zdokonalovat manipulační dovednosti dětí
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – aktivity realizovat v přírodě – v rámci aktivit uskutečnit procházku lesem a loukou a pozorovat jejich život – je možné navštívit záchranou stanicí lesních živočichů, uspořádat besedu s lesníky o životě zvířat, zorganizovat exkurzi – maximálně podporovat zvědavost a tvořivost dětí

	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – na školním pozemku založit s pomocí odborníků např. „hmyzí hotel“ a sledovat život hmyzu zblízka + zapisovat/zakreslovat pozorování – děti ve skupinách zkoušejí z přírodnin postavit chaloupku Smolíčka a jelena, nebo obydlí jezinek – děti zpracují tvořivým způsobem ve skupinách poznatky z besedy s lesníky/návštěvy lesa, záchranné stanice – plakát apod.
Psychologická a Interpersonální oblast Dramatická výchova Umění a kultura Průřezové téma Osobnostní a sociální výchova Mediální výchova	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k uvědomění si svých pocitů (příjemných i nepříjemných) a jejich adekvátnímu vyjádření – naučit děti pravidla bezpečného chování ve společnosti – komunikace a zájem o druhé X ochrana soukromí – posilovat vzájemné kamarádké a přátelské vztahy ve skupině – rozvíjet schopnost empatie a spolupráce při plnění zadaných úkolů
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – pro činnosti navodit příznivou atmosféru – v rámci aktivit klást důraz na dobrovolnost – děti maximálně povzbuzovat a chválit – citlivě reagovat na sdílené zkušenosti a zážitky dětí
	návrh činností	<ul style="list-style-type: none"> – společný rozhovor o pocitech Smolíčka – osamění, strach, bezmoc, panika, naděje, radost – děti mohou různými způsoby vyjádřit (pantomima, výtvarné, hudební, taneční vyjádření) – vymyšlení/dramatizace příběhu O Smolíčkovi, který měl kamarády – společné sdílení vlastních zkušeností a zážitků – tvořivá činnost – rozhovor reportérů se Smolíčkem do televize/rozhlasu apod. – děti se učí klást otázky a odpovídat tak, aby vystihly podstatu věci
Projekty		<ul style="list-style-type: none"> – dlouhodobý třídní/celoškolní projekt – Spolupráce se záchrannou stanicí/lesníky – společné akce s přizváním veřejnosti (zapojení rodičů a dalších osob)

7.4.5.3

Poznámky z realizace

Hned po přečtení pohádky jsme si s dětmi ze druhé třídy povídali o tom, jak si představují jezinky – děti slovně popisovaly svou představu a následně své jezinky tvořily – kreslily, malovaly, tvořily z papíru a dalších materiálů, modelovaly z modelíny. Společně jsme si pak prohlédli i ztvárnění jezinek v pohádkových knížkách i filmových pohádkách.

Dále byly prakticky ověřeny aktivity týkající se osobnostní a sociální výchovy propojené opět s činnostmi tvořivými – hodně jsme si společně povídali o Smolíčkových pocitech a dětských zkušenostech s nimi; zkoušeli jsme tyto pocity různými způsoby vyjádřit – malovali jsme je barvami, pracovali jsme s dynamikou a modulací hlasu i rytmickými nástroji, vyjadřovali jsme pocity také pohybem nebo pózou těla. Společně jsme vymýšleli pohádku, ve které měl Smolíček kamarády, se kterými hrál a jezinky neposlouchal.

V hodinách prvouky a českého jazyka jsme se věnovali poznávání lesních živočichů na obrázcích i např. ve slovních přesmyčkách. Hráli jsme hru „Koho jsem viděl v lese“ s obrázky i slovy, po vyškrtání lesních živočichů nám zbyla domácí a hospodářská zvířata – kromě

upevňování učiva prvouky jsem procvičili přirozeně učivo o slovech souřadných, nadřazených a podřazených.

Matematiku jsme spojili s vycházkou do lesa, kdy děti ve skupinkách skládaly a dokončovaly podle zadání řady z různých přírodnin; také pak sestavovaly z různých geometrických tvarů (papír, karton) chaloupku, ve které Smolíček s jelenem.

V hodinách tělesné výchovy jsme nacvičovaly výdrž v různých polohách – dřep na lavičce, výdrž při šplhu na tyči – pohádku jsme využili motivačně.

Práce s obrázkovými kartami děti bavila, pracovaly se zaujetím. Pohádku dokázaly poměrně plynule převyprávět včetně replik. U karty č. 2, kdy procvičovaly postřeh a hledaly, kdo/co se z obrázku ztratilo, si všechny děti všimly, že zmizel Smolíček a jezinka nemá nůž. Jen jedno dítě však zjistilo samo bez nápovědy, že jelenovi chybí uši, bez nichž by jelen Smolíčka neslyšel a nezachránil. Diskutovali jsme o tom, jak moc jsou tyto tři objekty pro pohádku důležité a jestli by mohla/nemohla bez nich správně pokračovat. V menších skupinkách v aktivitě pokračovaly a vymýšlely, co ještě by mohlo zmizet a jak by to pohádku změnilo.

Ve třetí popletené kartě děti objevily rychle dvě záměny – hrneček s kaší namísto jelena a Zlatovlásku místo jezinky s nožem. Poněkud déle jim trvalo zjistit, že jedna z jezinek drží v ruce housle Budulínkova dědečka. Děti si pak ve dvojicích zkusily pohádku se záměnami ústně dokončit a vznikly tak hodně zajímavé konce pohádky O Smolíčkovi.

7.4.6 Pohádka Hrnečku, vař!

7.4.6.1 Představení obrazového materiálu

V této podkapitole je představena ukázka tří obrázkových karet podpůrného materiálu k pohádce Hrnečku, vař! se základním didaktickým popisem práce, který byl v obecné podobě podrobněji rozveden v kapitolách 7.2 a 7.3

Základní karta	 <p>Během práce se základní kartou k pohádce Hrnečku, vař! si učitelka s dětmi společně připomene děj (čtením, vyprávěním, dramatizací, prohlížením obrázkových knih) včetně hlavních postav pohádky i nejznámějších replik a říkanek. Společně si připomenou různé varianty pohádky, které děti znají (verze bratří Grimmů s Lotkou, Erbenova s matkou a dcerou beze jmen). Děti si všímají prostředí, charakterů a vývoje postav i jejich vzájemných vztahů. Jsou učitelkou vedeny k vyjádření svého názoru a sdílení zážitků a zkušeností z pohádkového příběhu.</p>
Karta – něco/někdo chybí	 <p>Děti trénují postřeh a paměť a hledají na této kartě, které tři objekty zmizely oproti kartě základní (dcera, hrneček a lžice, kterou drží matka v ruce). Měly by zmizelé objekty zvládnout pojmenovat a určit jejich důležitost pro vývoj pohádky (důležité jsou všechny tři, ale bez lžice lze pohádku dokončit). Pod vedením učitelky mohou zkusit vyprávět pohádku bez nich a rozhodnout, zdali je to tak možné. Můžou nechat zmizet jiné objekty a svůj výběr zdůvodnit.</p>
Popletená karta	 <p>Děti procvičují paměť a logické myšlení, hledají souvislosti. Samy nebo s dopomocí by měly najít tři zaměněné objekty a určit, z jakých pohádek se do pohádky Hrnečku, vař! dostaly (místo dcery stojí vedle chalupy jezinka s nožem od Smolíčka; v kaši se hrabe namísto slepice liška od Budulínka; matka drží v ruce místo lžice na kaši perníček z Perníkové chaloupky). Děti zkoušejí vyprávět pohádku se změněnými objekty a zkoumají, zda dává smysl, případně vymýšlejí vlastní varianty popletené pohádky s jinými záměnami.</p>

Obrázek 7: Obrazový materiál k pohádce Hrnečku, vař!

7.4.6.2 Metodické a didaktické údaje

Tabulka 7: Základní údaje k pohádce Hrnečku, vař!

oblast (obor) RVP PV / RVP ZV, průřez. téma	konkretizace obsahu	
Oblast rozumová (vědomosti, poznatky, dovednosti) Environmentální a psychologická oblast Jazyk a komunikace; Člověk a jeho svět; Člověk a svět práce	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – upevňovat poznatky z oblasti přírody – umět pojmenovat a poznat lesní ovoce a některé volně rostoucí léčivé byliny + znát jejich využití – upevňovat znalosti dětí o obilovinách a jejich využití – vést děti k zájmu o život předků, jejich tradice a zvyky a přiměřeným způsobem je s nimi seznamovat – rozvíjet u dětí myšlení v souvislostech – rozšiřovat slovní zásobu dětí a zdokonalovat jejich vyjadřovací schopnosti – rozvíjet kooperační schopnosti dětí
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech rozvíjet manipulační schopnosti dětí – činnosti realizovat v prostoru a používat skutečné předměty (obiloviny, ovoce, byliny) – navštívit skanzen, muzeum, vybrané hrady, zámky, vesnické rezervace apod., seznámit se s předměty denní potřeby – lze využít interaktivní tabuli nebo použít i pracovní listy – rozvíjet spolupráci dětí ve dvojici/skupině
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti umějí pojmenovat lesní plody (maliny, ostružiny, jahody, borůvky) a léčivé byliny (např. kopřiva, hluchavka, smetánka, jitrocel) ve skutečnosti i na obrázku a říci, k čemu se používají (knedlíky, marmelády, čaje, obklady apod.) – vytvářejí koláže „hrníček čaje“ (vylisované bylinky), „sklenička marmelády“, „talíř ovocných knedlíků“ (obrázky plodů...) – společně s učitelkou si děti povídají (a doplňují obrazovým materiálem) o životě předků na vesnici – chudí x bohatí (způsob života, jídlo, oblékání atd.) – děti sestavují vesnici (obrázky, modely) i s hospodářskými zvířaty – umějí je pojmenovat – ve skupinkách děti diskutují a zkoušejí vymyslet činnosti a jídlo chudé vesnické rodiny, bohaté rodiny, žebráků atd. – děti si společně s učitelkou připomenou, jak a z čeho se vaří kaše – zopakují si znalosti o druzích obilovin – didaktická hra s pohybem – VAŘÍM KAŠI Z... Učitelka říká: vařím kaši z vloček, pšeničné krupice, pohanky, rajčat, slámy, pilin apod. Pokud je tvrzení pravdivé, děti „míchají“ kaši, pokud nelze kaši z uvedené suroviny uvařit, zkrříží ruce na hrudníku. – všechny výše uvedené aktivity a poznatky lze upevnit pomocí pracovních listů (práce ve dvojicích a menších skupinkách) – děti navštíví skanzen, muzeum apod. s programem zaměřeným na život předků, přípravu jídla, práce během roku, využití léčivých bylin atd.
Matematika a její aplikace	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – pomocí manipulačních a experimentálních činností vytvářet a upevňovat matematické představy a početní operace – zdokonalovat prostorovou orientaci – procvičovat logické myšlení – umět roztrždit prvky dle zadaného kritéria (barva, tvar, květy, plody atd.) do množin a porovnat jejich mohutnost (více x méně; číselné vyjádření; matematické znaménko) – procvičovat znalosti o geometrických tvarech a tělesech
	metod. dopor.	<ul style="list-style-type: none"> – činnosti realizovat v prostoru a využít co nejvíce reálných předmětů – lze využít i pracovní listy nebo interaktivní tabuli – dbát na zásadu názornosti a srozumitelnosti

	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – plastové hrníčky děti třídí do množin podle zadaných kritérií (barva, tvar, velikost, vzor ...) a porovnávají počet, sčítají, odčítají – děti skládají hrnky do řad podle zadání – algoritmy (2 hrnky červené, 1 modrý, 3 zelené, 2 červené atd.) – děti zdobí hrnky geometrickými tvary (kreslí, vybarvují, nalepují, počítají, sestavují vzory) – děti doplňují jednoduchá sudoku z hrníčků v prostoru; na pracovních listech potom používají obrázky, či samy dokreslují – Děti diskutují, jestli může mít hrnek i jiný tvar než válec – krychle, kvádr, jehlan, koule – a své tvrzení zdůvodňují
Sociálně – kulturní oblast	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet estetické vnímání dětí a zdokonalovat jejich vyjadřovací schopnosti prostřednictvím tvořivých činností – rozvíjet tvořivost dětí pomocí různých výtvarných technik – hravou formou procvičovat grafomotoriku a uvolňovat ruku – rozvíjet kooperační schopnosti dětí – vést děti k vytrvalosti a dokončení činnosti
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz na dobrovolnost (důležitá motivace) a na radost z průběhu jejich realizace – rozvíjet grafomotorické a manipulační schopnosti dětí – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti kreslí/malují/modelují a zdobí kouzelný hrníček, který vařil kaši – děti „míchají kaši“ – krouživé pohyby (klacíkem v písku, štětcem na čtvrtce, křídou na venkovní ploše apod.; využívají různé barvy) – děti pod dojmem vyslechnuté pohádky samostatně/ve dvojicích/ve skupince vytvářejí (kreslí, malují, modelují) koláž KAŠE PŘETÉKÁ Z HRNKU (využívají různé materiály) – navrhnou/vymyslejí si písně, které si zpívala dcera při práci – děti zkoušejí pohybově vyjádřit „vaření kaše“ (ve dřepu, ve stoji, krouží rukama, ve výponu, spojují se za ruce...atd.) – děti zkoušejí pod vedením učitelky vyjádřit „vaření kaše“ za pomoci Orffových rytmických nástrojů – zvuk – tempo – dynamika
Biologická oblast	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet fyzickou zdatnost a obratnost dětí – vést děti k radosti z pohybu – rozvíjet spolupráci dětí – vést děti k uvědomění si potřeby odpočinku a relaxace – vést děti ke zdravému životnímu stylu (strava – aktivita – odpočinek)
	metod. dopor.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz na motivaci související s příběhem – umožnit dětem zažít radost a úspěch v průběhu plnění pohybových úkolů – dbát na bezpečnost dětí a správnou metodiku – pro relaxaci navodit správnou atmosféru
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – motivovaná rozcvička – děti opakují po učitelce různé cviky/polohy – pohybová podoba pohádky – dcera jde do města, poskakuje, sbírá jahody, trhá třešně, odpočívá...) – různá cvičení s plastovými hrníčky zaměřená na rychlost, obratnost a spolupráci – děti si ve dvojicích předávají hrníčky; běhají mezi hrníčky slalom; sbírají v prostoru jen hrníčky určité barvy; staví v týmech z hrníčků pyramidy, plní hrníčky (malými kostičkami, kousky pěnové hmoty) atd. – po jídle – kaši se děti učí relaxovat – uvolnit a soustředit se na vlastní dýchání, na slunce apod. (lze i s doprovodem relaxační hudby)
Člověk a zdraví		

Oblast biologická a environmentální Člověk a svět práce Průřezové téma Environmentální výchova	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k zájmu o přírodu a její ochranu – učit děti chránit přírodní zdroje surovin a využívat zbytkové suroviny (no waste) – vést děti k uvědomění si procesu výroby/tvoření (surovina – výrobek) a hodnoty lidské práce – vést děti k tvořivým činnostem se zbytkovými a přírodními materiály – rozvíjet a zdokonalovat manipulační dovednosti dětí s důrazem na rozvoj jemné motoriky
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – aktivity realizovat v přírodě – v rámci aktivit uskutečnit procházku okolím školy, parkem, lesem a loukou a pozorovat přírodní zdroje – je možné navštívit keramickou dílnu nebo podobné zařízení, výrobní jídlu apod., uspořádat besedu o procesu surovina – výrobek – maximálně podporovat zvědavost a tvořivost dětí
	návrh činností	<ul style="list-style-type: none"> – na školním zahradě pěstovat bylinky, zeleninu apod. - sledovat proces růstu a zrání, zapisovat/zakreslovat pozorování, využít suroviny pro tvoření – děti ve skupinách skládají z kartiček řetězce plodina/surovina výrobek (semínko mrkve, mrkev, mrkvová polévka atd...) – děti plní hrníčky kaší (drobný materiál, pěnová hmota); mohou vyrábět asambláž z různých materiálů – děti ve dvojicích zkoušejí vyzdobit přírodninami a výtvary z nich chaloupku chudé matky a dcery (obrázky, kytice, postavičky z kaštanů, žaludů apod.) – děti vytvářejí a zdobí hrníčky (z papíru, modelíny, keramické hlíny...) – děti ve skupinkách zpracují tvořivým způsobem ve skupinách poznatky z návštěvy keramické dílny, výrobní jídlu (koláže, plakáty, prostorové práce)
Psychologická a Interpersonální oblast Dramatická výchova Umění a kultura Průřezové téma Osobnostní a sociální výchova Mediální výchova (propedeutika)	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k uvědomění si základních libých a nelibých pocitů (hlad, žízeň, teplo, bezpečí x opaky) a jejich adekvátnímu vyjádření a zvládnutí – naučit děti s těmito základními potřebami správně zacházet – posilovat vzájemné kamarádké a přátelské vztahy ve skupině – rozvíjet schopnost empatie a spolupráce při plnění zadaných úkolů
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – pro činnosti navodit příznivou atmosféru – v rámci aktivit klást důraz na dobrovolnost – děti maximálně povzbuzovat a chválit – citlivě reagovat na sdílené zkušenosti a zážitky dětí
	návrh činností	<ul style="list-style-type: none"> – společný rozhovor o pocitech a postojích obou chudých žen – hlad, chudoba, každodenní práce, empatie, překvapení, panika, strach, bezmoc, panika, rozhodnost, radost – děti mohou různými způsoby vyjádřit (pantomima, výtvarné, hudební, taneční vyjádření) – vymyšlení/dramatizace obměněné pohádky – kdyby ženy získaly bohatství – společné zamyšlení nad důležitými věcmi v životě – společné sdílení vlastních zkušeností a zážitků – tvořivá činnost – přímá reportáž o situaci ve vesnici, kterou se valí kaše do televize/rozhlasu apod. – děti se krátkými větami vystihnout podstatu věci (dále lze zpracovat ve skupinkách do komiksu, fotografických „momentek“, krátkého novinového článku apod.)
Projekty		<ul style="list-style-type: none"> – střednědobý třídní/celoškolní projekt – spolupráce s keramickou dílnou – výroba hrníčků na trhy pro charitativní účely, do Domova seniorů apod. + společná účast na akci – střednědobý třídní projekt v rámci dobrovolného domácího úkolu – uvařit s rodiči/prarodiči co nejvíce druhů kaší – zaznamenat postup (slovy, obrázky, fotografiemi) a vytvořit hodnocení kaší + nápadů na zdobení

7.4.6.3

Poznámky z realizace

Po společném přečtení pohádky jsme si s dětmi ze druhé třídy povídali o tom, co vědí o životě minulých generací a jak si představují život předků – děti slovně popisovaly svou představu a potom zkoušely nakreslit obydlí chudých lidí bez elektřiny, plynu, tekoucí vody atd. Společně jsme pak nad pracemi diskutovali a přemýšleli, jestli máme chudé lidi ve svém okolí i dnes a jak jim můžeme pomoci (potravinové banky, sbírky atd.). Ukázali jsme si na obrázcích některé předměty denní potřeby v minulých dobách – valchu, necky, pec, pohrabáč, různé lampy, louče, díži apod. Připomněli a zazpívali jsme si také písně „Pec nám spadla“, „Já do lesa nepojedu“ a „Pekla vdolky“.

Povídali jsme si také o situacích, kdy jsme zpanikařili, nebo měli velký strach a nevěděli, co dělat – společně jsme hledali východisko. Některé situace jsme si předvedli pomocí pantomimy, což nás všechny přimělo zamyslet se nad faktem, jak moc doprovázíme svou řeč nonverbálními projevy – postojem těla, gesty i mimikou. Děti si uvědomily, že je pro ně jednodušší číst řeč těla a že někdy k vyjádření situace nepotřebují slova.

Aktivity s kartami děti zaujaly, účastnily se i děti, které pohádku před společným čtením neznaly (byla jich zhruba pětina). Děti byly rozdělené do skupinek po pěti a své postřehy zapisovaly na papír. Všechny aktivity plnily rychle a bez problémů; jediný úkol, nad kterým déle přemýšlely, byla zmizelá matčina lžice na kartě č. 2 (na kartě č. 3 už pak rychle objevily, že matka drží v ruce místo lžice perníček z perníkové chaloupky). Záměny v pohádce děti také objevily rychle – jezinku z pohádky O Smolíčkovi místo dcery a lišku z pohádky O Budulínkovi, která plave v kaši namísto slepice. Společně jsme pak s dětmi vytvořili na balicí papír velký obrázek podobný kartě č. 1. Děti doplňovaly další zvířata a předměty, které mohly ještě v kaši plavat. Počítali jsme je a třídili do různých skupin, které jsme pak porovnávali.

Každé dítě si také nakreslilo na papír a vystříhlo svůj kouzelný hrníček, který si vyzdobilo barevnými geometrickými tvary a vlastními vzory a obrázky. Z druhé strany děti na hrníček nalepily vylisované léčivé bylinky (mateřídouška, divizna, podběl, hluchavka, lípa) a vytvořily tak léčivý čaj – zopakovali jsme si tak znalosti z prvouky. Hrníčky jsme následně využili pro opakování učiva o množinách a porovnávání jejich mohutnosti (třídili jsme je podle vzorů, barev atd.). Menší hrníčky si děti také zkusily vymodelovat z modelíny a vyzdobit různými dalšími materiály (korálky, kousky dřívěk atd.) a pak je plnily kaší (malými kousky pěnové hmoty).

Na velké kusy balicího jsme v rámci uvolňovacích grafomotorických cviků kreslili a následně i štětcem a temperovými barvami malovali „vaření kaše“, takže nám vznikly zajímavé a krásně barevné obrázky se spirálovými křivkami. K „vaření“ jsme společně vymýšleli různé říkanky, které pomáhaly dětem ke krouživým pohybům, např. „Vařím kaši z ovsu, budu dělat hopsa, vařím kaši z pšenice, bude dobrá velice, vařím kaši z pohanky, bude jako od mamky...“ atd. Zopakovali jsme si tak zábavnou formou druhy obilovin, některá zrna jsme si také ukázali a na hotový obrázek jsme je nalepili. V rámci dobrovolného domácího úkolu měly děti za pomoci rodičů/prarodičů uvařit kaši, zapsat postup a vyfotografovat/nakreslit obrázek. Několik dětí tento úkol splnilo a podělilo se s celou třídou o zkušenosti i obrázky.

Plastové hrníčky a kelímky jsme využili také v rámci tělesné výchovy – děti byly rozdělené do družstev podle barev hrnků – plnily stezku obratnosti s hrnků do poloviny naplněnými vodou, přeskakovaly hrnkové překážky, běhaly mezi hrnků slalom. Hrnky zapůsobily motivačně a rozhýbaly i děti, které se obvykle pohybových aktivit nechtějí moc účastnit.

Celkově pohádka děti zaujala, měly hodně dalších dotazů (jak vypadaly žebračky a žebráci, jestli je žebrák dnes bezdomovec; že mohla matka s dcerou kaši prodávat, a tak by si vydělaly peníze atd...) a přicházely s dalšími nápady na hry a aktivity (jak zastavit kaši – různé překážky, kudy by kaše mohla téct – svést ji do potoka, jak vyzdobit chudým ženám chaloupku atd.). Pro mě bylo důležité, že se pohádka s poměrně jednoduchým dějem stala základem pro mnoho různých aktivit a že se děti dokázaly zamyslet nad chudobou a hladem nejen v minulosti, ale i v dnešním světě a uvědomily si, že i ony můžou pomáhat potřebným.

7.4.7 Pohádka O Popelce

7.4.7.1 Představení obrazového materiálu

V této podkapitole je představena ukázka tří obrázkových karet podpůrného materiálu k pohádce O Popelce se základním didaktickým popisem práce, který byl v obecné podobě podrobněji rozveden v kapitolách 7.2 a 7.3

Základní karta	
	<p>Během práce se základní kartou k této pohádce si učitelka s dětmi společně připomene děj (čtením, vyprávěním, dramatizací, prohlížením obrázkových knih) včetně hlavních postav pohádky i nejnámějších replik a dialogů.</p> <p>Společně si připomenou různé varianty pohádky, které děti znají (verze Ch. Perraulta bez oříšků, s kmotříčkou vílou a dýní, verze bratří Grimmů bez oříšků a s dvěma sestrami a stromkem, verze B. Němcové s žabkou a kostelem atd.)</p> <p>Děti si všimají prostředí, charakterů a vývoje postav i jejich vzájemných vztahů. Vyjadřují svůj názor a sdílejí zážitky a zkušenosti z pohádkového příběhu.</p>
Karta – něco/někdo chybí	
	<p>Děti trénují postřeh a paměť a hledají na této kartě, které tři objekty zmizely oproti kartě základní (střevíček jedné sestry, Popelčina bosá noha a myška u dýně). Měly by zmizelé objekty zvládnout pojmenovat a určit jejich důležitost pro vývoj pohádky (opět je nutné pracovat s různými verzemi pohádky).</p> <p>Pod vedením učitelky mohou zkusit vyprávět pohádku bez nich a rozhodnout, zdali je to tak možné. Můžou nechat zmizet jiné objekty a svůj výběr zdůvodnit.</p>
Popletená karta	
	<p>Děti procvičují paměť a logické myšlení, hledají souvislosti. Samy nebo s dopomocí by měly najít tři zaměněné objekty a určit, z jakých pohádek se do pohádky O Popelce dostaly (macecha má brýle z pohádky O Karkulce; místo dýně stojí v popředí kolovrát z pohádky O Šípkové Růžence; princ má na koleni mravenečka se Zlatovlásčinou perlou).</p> <p>Děti zkoušejí vyprávět pohádku se změněnými objekty a zkoumají, zda dává smysl, případně vymýšlejí vlastní varianty popletené pohádky s jinými záměnami.</p>

Obrázek 8: Obrazový materiál k pohádce O Popelce

7.4.7.2 Metodické a didaktické údaje

Tabulka 8: Základní údaje k pohádce O Popelce

oblast (obor) RVP PV / RVP ZV, průřez. téma		konkretizace obsahu
Oblast rozumová (vědomosti, poznatky, dovednosti) Environmentální a psychologická oblast Jazyk a komunikace; Člověk a jeho svět; Člověk a svět práce	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k zájmu o život předků, jejich tradice a zvyky a přiměřeným způsobem je s nimi seznamovat – seznamovat děti s běžným životem předků – odíváním, stravou a činnostmi – budovat u dětí smysl pro čistotu, pořádek a upevňovat hygienické návyky – rozvíjet u dětí myšlení v souvislostech – rozšiřovat slovní zásobu dětí a zdokonalovat jejich vyjadřovací schopnosti – rozvíjet kooperační schopnosti dětí
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech rozvíjet manipulační schopnosti dětí – činnosti realizovat v prostoru a používat skutečné předměty – navštívit skanzen, muzeum, vybrané hrady, zámky, vesnické rezervace apod., seznámit se s předměty denní potřeby – lze využít interaktivní tabuli nebo použít i pracovní listy – rozvíjet spolupráci dětí ve dvojici/skupině
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti umějí pojmenovat předměty denní potřeby, které používají (nádobí, hygienické potřeby, potřeby na domácí práce) – společně s uč. si děti povídají o životě dříve a dnes – porovnávají rozdíly, ve skupinkách využívají kartičky s obrázky (obživa, hry, zaměstnání, bydlení, strava, úklid, hygiena) a přiřazují je současnosti, nebo minulosti – děti sestavují vesnici (obrázky, modely) i s hospodářskými zvířaty – umějí je pojmenovat – ve skupinkách děti diskutují a zkoušejí vymyslet jídlo, které měla Popelka X jídlo macechy a jejich dcer – didaktická hra s pohybem – JSEM POPELKA A... Učitelka nabízí dětem činnosti – říká: ...a uklízím, zametám, nosím vodu – pravdivé tvrzení – děti předvádějí; ...ležím a čtu si – nepravdivé tvrzení – děti si sednou do dřepu. Děti mohou samy navrhnout další činnosti. – všechny výše uvedené aktivity a poznatky lze upevnit pomocí pracovních listů (práce ve dvojicích a menších skupinkách) – děti navštíví skanzen, muzeum apod. s programem zaměřeným na život předků, přípravu jídla, práce během roku, předměty denní potřeby
Matematika a její aplikace	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – pomocí manipulačních a experimentálních činností vytvářet a upevňovat matematické představy a početní operace – procvičovat logické myšlení – umět rozřadit prvky dle zadaného kritéria (barva, tvar, velikost) do množin a porovnat jejich mohutnost (více x méně; číselné vyjádření; matematické znaménko) – procvičovat a upevňovat znalosti o geometrických tvarech – procvičovat využití různých druhů čar
	metod. dopor.	<ul style="list-style-type: none"> – činnosti realizovat v prostoru a využít co nejvíce reálných předmětů (hrách, čočku, PET víčka a další) – lze využít i pracovní listy nebo interaktivní tabuli – dbát na zásadu názornosti, srozumitelnosti a posloupnosti

	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti v rámci hry na Popelku „přebírají“ - třídí do množin různé luštěniny, oříšky, PET víčka a další předměty podle zadaných kritérií (barva, tvar, velikost...) a porovnávají počet, sčítají, odčítají – děti skládají do řad podle zadání holoubky– algoritmy (2 šediví holoubci, 1 hnědý, 3 bílí, 2 šediví atd.) – děti sestavují/kreslí hrad/zámek z geometrických tvarů (dokreslují, vybarvují, nalepují, počítají cihly atd.) a při kreslení využívají různé druhy čar – děti procvičují a samy vymýšlejí početní operace související s pohádkou (kolik metrů látky je potřeba na šaty pro macechu a cery, jestliže na jedny šaty se spotřebují 3 m látky; kolik zaplatí za látku, jestliže 1 m látky stojí 10 zlatých atd.)
Sociálně kulturní oblast	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet estetické vnímání dětí a zdokonalovat jejich vyjadřovací schopnosti prostřednictvím tvořivých činností – umožnit dětem poslech klasické taneční hudby – rozvíjet tvořivost dětí pomocí různých výtvarných technik – hravou formou procvičovat grafomotoriku a uvolňovat ruku – rozvíjet kooperační schopnosti dětí – vést děti k vytrvalosti a dokončení činnosti
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz na dobrovolnost (důležitá motivace) a na radost z průběhu jejich realizace – rozvíjet grafomotorické a manipulační schopnosti dětí – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti kreslí/malují/modelují a zdobí kouzelné Popelčiny šaty/střevíčky využívají různé techniky (zdobí korálky, nálepkami atd.) – děti „míchají mák (proso...) do popela“ – krouživé pohyby (klacíkem v písku, štětcem na čtvrtce, křídou na venkovní ploše apod.; využívají různé barvy) – děti pod dojmem vyslechnuté pohádky samostatně/ve dvojicích/ve skupince podle své fantazie vytvářejí (kreslí, malují, modelují) různé postavy z pohádky, můžou zkusit vytvořit loutky – navrhnou/vymýšlejí si písně, které si zpívala Popelka při práci, aby nebyla smutná – děti poslouchají ukázky taneční hudby (živé, CD apod.) a rozhodují, zda je vhodná na královský ples – své rozhodnutí zdůvodňují – děti zkoušejí pohybově vyjádřit tanec na plese – volně, polka, mazurka, valčík, různé figury v řadách, zástupech apod. – skupina dětí představuje muzikanty na plese a hraje na Orffovy rytmické nástroje (souzvuk – tempo – dynamika), ostatní podle hudby tančí
Biologická oblast	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet fyzickou zdatnost a obratnost dětí – vést děti k radosti z pohybu – rozvíjet spolupráci dětí – vést děti k dodržování čistoty, hygienických návyků a dodržování odpočinku – vést děti ke zdravému životnímu stylu (strava – aktivita – odpočinek)
Člověk a zdraví	metod. dopor.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz na motivaci související s příběhem – umožnit dětem zažít radost a úspěch v průběhu plnění pohybových úkolů – dbát na bezpečnost dětí a správnou metodiku – pro relaxaci navodit správnou atmosféru

	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> - motivovaná rozcvička – děti opakují po učitelce různé cviky/polohy – pohybová podoba pohádky – Popelka uklízí, zametá, pere prádlo, sype zrní holoubkům, obléká si šaty, tančí na plese, poskakuje bez střevíčku atd. - různá cvičení s kuličkami, korálky, kousky pěnové hmoty – vybírání zrněk z popela – činnosti zaměřené na rychlost, obratnost a spolupráci – děti si ve dvojicích/skupinkách sbírají a předávají si určené barevné kuličky, nosí je do ošatky; - cvičení na klenbu nohy a správné držení těla – děti sbírají kuličky/oříšky/kousky pěnové hmoty apod. do ošatky bosýma nohama; tančí na plese po špičkách, poskakuji po špičkách jako vrabčáci; chodí správně vzpřímené s polštářkem na hlavě atd. - děti ve dvojici/čtveřici/šestici s obručí představují zapřažené koně – dle pokynů učitelky – běží, jdou, klušou, cválají, stojí... - děti se učí způsobně stolovat – během svačiny „královské hostiny“ správně sedí, berou si malá sousta, způsobně pijí, dodržují etiketu - děti ve dvojici nacvičují tanec – polku, valčík, mazurku – s hudbou, zpěvem - společně s učitelkou si povídají o jídle a zvycích s ním spojených (slavnosti a typická jídla) v dobách minulých i současnosti – sdílejí poznatky a zkušenosti společný rozhovor o důležitosti pořádku a čistoty – společný úklid herny/třídy, umytí hraček, pomůcek apod.
Oblast biologická a environmentální Člověk a svět práce Průřezové téma Environmentální výchova	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> - vést děti k zájmu o přírodu a její ochranu - vést děti ke sledování procesů v přírodě (semínko – rostlina – květ – plod) - učit děti uctít k půdě a vést je k ochraně přírodních zdrojů surovin - vést děti k uvědomění si procesu výroby/tvoření (surovina – výrobek) a hodnoty lidské práce - vést děti k tvořivým činnostem se zbytkovými a přírodními materiály - rozvíjet a zdokonalovat manipulační dovednosti dětí s důrazem na rozvoj jemné motoriky
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> - aktivity realizovat v přírodě - v rámci aktivit uskutečnit procházku okolím školy, parkem, lesem a loukou a pozorovat procesy v přírodě a přírodní zdroje - je možné navštívit krejčovskou dílnu, výrobu jídla apod., uspořádat besedu o procesu surovina – výrobek - maximálně podporovat zvědavost a tvořivost dětí
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> - na školním zahradě pěstovat bylinky, zeleninu, dýně apod. - sledovat proces růstu a zrání, zapisovat/zakreslovat pozorování, využít suroviny pro tvoření - děti ve skupinách skládají z kartiček řetězce plodina/surovina výrobek (semínko dýně, rostlina s květy, rostlina s plody, dýňová polévka atd...) - procvičování jemné motoriky – děti přebírají v rámci Popelčiny úkolů drobný materiál (malé korálky, hrách čočku, kousíčky pěnové hmoty) – samostatně, ve dvojicích, ve skupinkách (pomoc holoubků) - děti ve dvojicích/skupinkách zkoušejí vytvořit z přírodnin kmotřičku vílu a další postavy pohádky - děti vytvářejí za pomoci učitelky Popelčiny šaty a střevíčky (zbytky látek, starší boty, různé ozdoby) – skládají kompozici a lepí (přišívají) - děti ve skupinkách zpracují tvořivým způsobem ve skupinách poznatky z návštěvy krejčovství, výroby jídla (koláže, plakáty, prostorové práce)

Psychologická a Interpersonální oblast Dramatická výchova Umění a kultura Průřezové téma Osobnostní a sociální výchova Mediální výchova (propedeutika)	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k uvědomění si ceny přátelství a kamarádství – vést děti ke všímavosti k věcem, které se dějí v jejich okolí (odbourávat lhostejnost a nevšímavost) – učit děti pojmenovat pocity, které prožívají – posilovat vzájemné kamarádké a přátelské vztahy ve skupině – rozvíjet schopnost empatie
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – pro činnosti navodit příznivou atmosféru – v rámci aktivit klást důraz na dobrovolnost – děti maximálně povzbuzovat a chválit – citlivě reagovat na sdílené zkušenosti a zážitky dětí
	návrh činností	<ul style="list-style-type: none"> – společný rozhovor o pocitech Popelky – stesk, samota, opuštěnost, nepříjemné pocity hladu, každodenní dřiny, naděje, překvapení, radost ...) – děti mohou různými způsoby pocity vyjádřit (pantomima, výtvarné, hudební, taneční vyjádření) – vymyšlení/dramatizace obměněné pohádky se vzpurnou Popelkou; Popelkou, která uteče; silnou Popelkou apod. – společné sdílení vlastních zkušeností a zážitků (sourozenské vztahy, uklízení, hygiena, nákupy atd.) – tvořivá činnost – děti ve skupinkách vytvářejí novinové (televizní, rozhlasové) zprávy z prvního, druhého, třetího plesu; ze zkoušení střevíčku (i s obrázky); mohou zkusit ve dvojici také rozhovor reportéra s princem, Popelkou, macechou... – ve skupinkách mohou zpracovat do podoby komiksu (učitelka rozdělí epizody)
Projekty		<ul style="list-style-type: none"> – třídní projekt ve spolupráci s rodiči/prarodiči – zábavné odpoledne – vytvoření Popelčiny šatů z daných materiálů a ozdob na Popelce + následná přehlídka (tanec na plesu) a následné občerstvení – třídní projekt – tvořivé odpoledne s rodiči/prarodiči – ve skupinkách společná výroba kočáru z dýně a dalších materiálů + doplnění postav z pohádky a následná výstava

7.4.7.3

Poznámky z realizace

Po společném přečtení pohádky jsme si s dětmi ze druhé třídy promítli na interaktivní tabuli všechny tři karty k pohádce O Popelce. Připomněli jsme si různé verze pohádky O Popelce. U prvního obrázku jsme společně hledali, co by ještě bylo možné doplnit, aby byl obrázek výstižnější a zajímavější (dětí navrhly ještě více lidí, prince lépe oblečeného a macechu tlustší a ošklivější).

Děti pak ve dvojicích zapisovaly své postřehy ohledně karty 2 – rychle zjistily, že chybí myška a střevíček sestry, Popelčina bosá noha schovaná pod sukni jim dlouho unikala. U karty č. 3 poměrně rychle objevily kolovrátek i macešiny brýle (s těmi měly potíž, aby je zařadily do pohádky O Karkulce), mravenec s perlou z pohádky O Zlatovlásce na princově kolenu jim dal hodně práce.

S dětmi jsme si v kroužku na koberci povídali o jejich zážitcích z návštěv hradů, zámků a skanzenů a zkoušeli jsme, jak děti zvládnou objasnit různá slova s těmito objekty spojenými

např. lokaj, trůn, žezlo, cimbuří, kočár, děvečka apod. Znovu jsme si připomněli, jak vypadal život chudých lidí v protikladu k lidem bohatým (skládali jsme dvojice kartiček princezna x chudě oblečená dívka, talíř plný jídla x kousek chleba...)

Povídali jsme si také o situacích, kdy jsme cítili křivdu od rodičů nebo sourozenců, a sdíleli jsme pocity a zkušenosti z těchto situací. Také jsme společně hledali řešení. Některé situace z pohádky i ze života jsme si předvedli pomocí pantomimy, obzvláště jsme se soustředili na výraz obličeje.

Motivačně jsme pohádku O Popelce využili k různým činnostem zaměřeným na jemnou motoriku – děti „přebíraly“ a třídily podle barev korálky, oddělovaly čočku a hrách, zdobily Popelce korálky, flitry a různými plastickými nálepkami šaty a střevíčky na ples, které předtím ve skupince vyrobily z kartonu. Samozřejmě děti také kreslily a malovaly obrázky s různými scénami k příběhu O Popelce.

V matematice jsme pak z drobných předmětů (korálků, semínek, PET víček) skládali řady podle zadání, procvičovali algoritmy, předměty jsme sčítali i porovnávali, a nakonec jsme je nalepili na čtvrtku.

Velkou motivací se nám pohádka stala během pohybové výchovy – využili jsme ji na rozcvičku – Popelčiny činnosti, při cvičení na správné držení těla – vznešená chůze dam a pánů po špičkách, s polštářkem na hlavě, i na procvičování klenby nohy – sbírání drobných předmětů bosou nohou do ošatky – děti spolupracovaly ve dvojicích. V párech jsme také vyzkoušeli tance polku a mazurku se zpěvem a následně i reprodukovanou hudbou. Některé děti tančit nechtěly, tak se účastnily jako přihlížející hosté na plese.

Děti pohádku dobře znají, velmi dobře také znají filmové zpracování Tři oříšky pro Popelku, takže jsme společně mohli porovnávat různé verze, zdůvodňovat která se nám líbí nejvíce a proč, a také vymýšlet různé obměny. Došlo i na Ladovu pohádku O Popelákovi, která velmi zaujala chlapce.

Před Vánoce jsme společně navštívili tradiční vánoční výstavu v Betlémské kapli s ukázkou různých řemesel, tradic a zvyků. Myslím, že se dětem hezky propojila pohádka a reálné předměty a činnosti, o kterých se v ní mluví. K dětem tak příběh mohl promlouvat i v dalších souvislostech.

7.4.8 Pohádka O Šípkové Růžence

7.2.8.1 Představení obrazového materiálu

V této podkapitole je představena ukázka tří obrázkových karet podpůrného materiálu k pohádce O Šípkové Růžence se základním didaktickým popisem práce, který byl v obecné podobě podrobněji rozveden v kapitolách 7.2 a 7.3

Základní karta	 <p>Během práce se základní kartou k pohádce O Šípkové Růžence si učitelka s dětmi společně připomene děj (čtením, vyprávěním, dramatizací, prohlížením obrázkových knih) včetně hlavních postav pohádky i nejznámějších replik a dialogů.</p> <p>Také si připomenou různé varianty pohádky (sudičky versus víly a jejich počet, píchnutí o trn, nebo o vřetánko, boj prince s růžemi versus růže ukazují prince k Růžence cestu atd.).</p> <p>Děti si všimají prostředí, charakterů a vývoje postav i jejich vzájemných vztahů; jsou učitelkou vedeny k vyjádření svého názoru a sdílení zážitků.</p>
Karta – něco/někdo chybí	 <p>Děti trénují postřeh a paměť a hledají na této kartě, které tři objekty zmizely oproti kartě základní (kolovrátek, Růženčina korunka a listy a trny růže). Měly by zmizelé objekty zvládnout pojmenovat a určit jejich důležitost pro vývoj pohádky (důležité jsou všechny tři, ale bez lžice lze pohádku dokončit). Pod vedením učitelky mohou zkusit vyprávět pohádku bez nich a rozhodnout, zdali je to tak možné. Můžou nechat zmizet jiné objekty a svůj výběr zdůvodnit.</p>
Popletená karta	 <p>Děti procvičují paměť a logické myšlení, hledají souvislosti. Měly by najít tři zaměněné objekty a určit jejich původní pohádku (místo sudičky stojí ve věži ježibaba z Perníkové chaloupky; na židli leží bubínek Budulínkovy babičky; a Růženka si vypůjčila ovocný věnec od měsíce Září namísto svého z modrých kvítků).</p> <p>Děti zkusí vyprávět pohádku se změněnými objekty a zkoumají, zda dává smysl, případně vymýšlejí vlastní varianty popletené pohádky s jinými záměnami.</p>

Obrázek 9: Obrazový materiál k pohádce O Šípkové Růžence

7.4.8.2 Metodické a didaktické údaje

Tabulka 9: Základní údaje k pohádce O Šípkové Růžence

oblast (obor) RVP PV / RVP ZV, průřez. téma	konkretizace obsahu	
<p>Oblast rozumová (vědomosti, poznatky, dovednosti)</p> <p>Environmentální a psychologická oblast</p> <p>Jazyk a komunikace;</p> <p>Člověk a jeho svět;</p> <p>Člověk a svět práce</p>	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k zájmu o život předků s důrazem na řemesla, tradice a zvyky a přiměřeným způsobem je s nimi seznamovat – seznamovat děti se způsobem života králů, knížat apod. (odíváním, stravou, náplní dne, zábavou) – rozšiřovat znalosti dětí o okrasných i planě rostoucích květinách a dřevinách – rozvíjet u dětí myšlení v souvislostech – rozšiřovat slovní zásobu dětí a zdokonalovat jejich vyjadřovací schopnosti – rozvíjet kooperační schopnosti dětí
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech rozvíjet manipulační schopnosti dětí – činnosti realizovat v prostoru a používat skutečné předměty – navštívit skanzen, muzeum, vybrané hrady, zámky, botanickou zahradu, řemeslné a květinové trhy podobné akce – lze využít interaktivní tabuli nebo použít i pracovní listy – rozvíjet spolupráci dětí ve dvojici/skupině
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti umějí pojmenovat předměty, které se vztahují k řemeslům, zařízení domu, zámku atd. (k obrázkům přiřazují názvy; přiřazují k sobě dvojice nebo trojice obrázků a slov, např. král – žezlo – trůn; větánko – kolovrat – příze) – společně s uč. si děti povídají o životě dříve a dnes – porovnávají rozdíly, ve skupinkách využívají kartičky s obrázky (obživa, hry, zaměstnání, bydlení, strava, úklid, hygiena) a přiřazují je současnosti, nebo minulosti – chalupě, nebo zámku – děti společně kreslí/malují/sestavují a zdobí královský hrad/zámek (umějí pojmenovat např. hradby, cimbuří, nádvoří atd.) – ve skupinkách děti diskutují a zkoušejí vymyslet činnosti pro Růženku v pohádce a dnes (vyjíždka kočárem, vyšívání...X sportu, zábavě na počítači) – didaktická hra s pohybem – JSEM RŮŽENKA A MŮŽU SI PŘIVONĚT K... Učitelka ukazuje/promítá dětem různé květiny, které znají, a pokud to není růže nebo šípková růže (i větvička s plodem) děti např. vzpaží obě ruce, na růži je vždy zkříží na hrudníku. Děti mohou samy navrhnout další květiny. Všechny výše uvedené aktivity a poznatky lze upevnit pomocí pracovních listů (práce ve dvojicích a menších skupinkách) – děti společně s učitelkou navštíví skanzen, muzeum apod. s programem zaměřeným na řemesla a rukodělné činnosti; zámek s prohlídkou zaměřenou na život obyvatel a procházkou po zahradě; zahradnictví, botanickou zahradu s programem o květinách
Matematika a její aplikace	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – pomocí manipulačních a experimentálních činností vytvářet a upevňovat matematické představy, představy o čísle a početní operace – rozvíjet logické myšlení a kombinatorické schopnosti dětí – umět roztrždit prvky dle zadaného kritéria (barva, tvar, velikost) do množin a porovnat jejich mohutnost (více x méně; číselné vyjádření; matematické znaménko) – učit děti převést reálnou situaci do matematiky – a naopak verbalizovat matematickou operaci – procvičovat a upevňovat znalosti o geometrických tvarech – procvičovat využití různých druhů čar

	metod. dopor.	<ul style="list-style-type: none"> – činnosti realizovat v prostoru a využít co nejvíce reálných předmětů (květiny, různé předměty, korálky, PET víčka a další) – lze využít i pracovní listy nebo interaktivní tabuli – dbát na zásadu názornosti, srozumitelnosti a posloupnosti
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti v rámci hry „Až 17 let uplyne, o trn se píchne, zahyne“ počítají svíčky na Růženčině dortu a porovnávají, zda daný počet je více, či méně než 17 – děti si hrají na zámeckého zahradníka a sázejí na záhony různých tvarů různých květiny – počítají, sčítají, odčítají, násobí, dělí, třídí do skupin podle zadaného kritéria (druh, barva apod.) a porovnávají – v rámci hry na zahradníka rozvíjejí děti kombinatorické schopnosti – na záhoně chce mít Růženka vždy červený, modrý a žlutý tulipán – kolika způsoby je možno záhon osázet? (manipulační činnosti + využití PET víček) – děti staví královský zámek – využívají různá geometrická tělesa (na papíře pak geometrické tvary – nálepky a procvičují různé druhy čar) – děti skládají z různě barevných kamínků chodníček na zahradě – podle zadání – procvičují algoritmy (2 kamínky šedivé, 4 hnědé, 3 bílé, 5 černých...) – děti procvičují a samy vymýšlejí jednoduché slovní úlohy související s pohádkou (kolik květin má Růženka v kytici, když na 5 záhonech utrhla po 2 květinách; kolik zaplatí za cibulky tulipánů, jestliže 1 cibulka stojí 5 grošů a Růžence se na záhon vejde 8 cibulek; kolik hostů zbylo na hostině po odchodu 12 sudiček, když na začátku hostiny bylo u stolu 56 osob...)
Sociálně kulturní oblast	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet estetické vnímání dětí a zdokonalovat jejich vyjadřovací schopnosti prostřednictvím tvořivých činností – učit děti vnímat a rozeznávat různé druhy hudby a písní (taneční, slavnostní, ukolébavka...) – rozvíjet tvořivost dětí pomocí různých výtvarných technik – vést děti hravou formou k hudebnímu vyjádření nálady a pocitů – rozvíjet kooperační schopnosti dětí – vést děti k vytrvalosti a dokončení činnosti
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz dobrovolnost (důležitá motivace) a na radost z průběhu jejich realizace – využívat hudební a rytmické nástroje – rozvíjet grafomotorické a manipulační schopnosti dětí – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině
Umění a kultura	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti pod dojmem vyslechnuté pohádky kreslí/malují/modelují královskou rodinu, víly/sudičky, prince, zámek, zahradu, květiny, různé scény z pohádkového příběhu – spolupracují ve skupinkách, využívají různé techniky (zdobí korálky, nálepkami atd.) – děti vyjadřují abstraktní malbou (barvy, barevné odstíny, linie) různé sny ze stoletého Růženčina spánku (nebo i vlastní); míchají barevné odstíny, spojují je s různými významy, mohou slovně doprovodit – děti poslouchají ukázky různé hudby (živé, CD apod.) a rozhodují, k jaké příležitosti se hodí (fanfáry, taneční, pochodová, ukolébavka apod.) – navrhuji/vymýšlejí si písně, které si zpívala Růženka podle nálady, jakou měla; zpívají je a doprovázejí na rytmické nástroje – děti zkoušejí pohybově vyjádřit různé postavy z pohádky – král – vznešená chůze; princ – seká mečem do trní atd. – v rámci hry na chůvu děti zpívají (a doprovázejí na rytmické nástroje) malé Růžence ukolébavku na usnutí, veselou písničku ke hře, taneční k tanci

Biologická oblast Člověk a zdraví	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet fyzickou zdatnost a obratnost dětí – vést děti k radosti z pohybu – rozvíjet spolupráci dětí – vést děti k aktivnímu trávení volného času (zájmové a pohybové činnosti) – vést děti ke zdravému životnímu stylu (strava – aktivita – odpočinek)
	metod. doporu.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz na motivaci související s příběhem – umožnit dětem zažít radost a úspěch během společných pohybových aktivit úkolů – dbát na bezpečnost dětí a správnou metodiku – pro relaxaci navodit správnou atmosféru
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – motivovaná rozcvička – děti opakují po učitelce různé cviky/polohy – pohybová podoba pohádky – Růženka se prochází po zahradě, hází si s míčem, trhá květiny, tančí na plese apod. – pohybová hra ŠTRONZO: děti vykonávají vždy nějakou učitelkou určenou činnost (běhají jako koně, okopávají záhon, tančí na hudbu) a při slově „růže“ musejí strnout v pohybu – upadnout do stoletého spánku; při slově „princ“ opět pokračují v dané činnosti – cvičení na klenbu nohy a správné držení těla – děti tančí na plese po špičkách, poskakují po špičkách jako vrabčáci; chodí správně vzpřímené s polštářkem na hlavě atd. – děti se učí způsobně stolovat – během svačiny „královské hostiny“ správně sedí, berou si malá sousta, způsobně pijí, dodržují etiku – děti ve dvojici nacvičují tanec – polku, valčík, mazurku – s hudbou, zpěvem společně s učitelkou si povídají o jídle a zvycích s ním spojených (slavnosti, svatby a typická jídla) v dobách minulých i současnosti – sdílejí poznatky a zkušenosti – děti „spí stoletým spánkem“ – uvolněně odpočívají a poslouchají relaxační hudbu, soustředí se na klidné dýchání
Oblast biologická a environmentální Člověk a svět práce Průřezové téma Environmentální výchova	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k zájmu o přírodu a její ochranu – vést děti ke sledování procesů v přírodě (semínko – rostlina – květ – plod) – učit děti uctě k půdě a vést je k ochraně přírodních zdrojů surovin – vést děti k uvědomění si procesu výroby/tvoření (surovina – výrobek) a hodnoty lidské práce – vést děti k tvořivým činnostem se zbytkovými a přírodními materiály – rozvíjet a zdokonalovat manipulační dovednosti dětí s důrazem na rozvoj jemné motoriky
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – aktivity realizovat v přírodě – v rámci aktivit uskutečnit procházku parkem, zámeckou zahradou apod. – je možné navštívit zahradnictví a uspořádat besedu o květinách – maximálně podporovat zvědavost a tvořivost dětí
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti sledují proces růstu a zrání u šípkového keře – pozorují zapisují/zakreslují využijí suroviny pro tvoření (šípkové korále, panáčky atd.) – děti ve skupinách skládají z kartiček řetězce plodina/surovina výrobek (semínko šípku, keř s květy, keř s plody, šípkový čaj, marmeláda) – procvičování jemné motoriky – děti vytvářejí za pomoci učitelky Růženčiny šaty, princův meč apod. (karton, zbytky látek, alobal, různé ozdoby) – děti ve dvojicích/skupinkách zkoušejí vytvořit z přírodnin zlou vílu (sudičku) – děti ve skupinkách tvoří koláž (asambláž) „Královský zámek obrostlý růžemi“ - využívají vylišované šípkové růže, klacíky a další přírodní materiály

Psychologická a Interpersonální oblast Dramatická výchova Umění a kultura Průřezové téma Osobnostní a sociální výchova Mediální výchova (propedeutika)	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k uvědomění si ceny přátelství a kamarádství x samoty – vést děti ke všímavosti k věcem, které se dějí v jejich okolí (odbourávat lhostejnost a nevšímavost) – učit děti pojmenovat pocity, které prožívají – posilovat vzájemné kamarádké a přátelské vztahy ve skupině – rozvíjet schopnost empatie
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – pro činnosti navodit příznivou atmosféru – v rámci aktivit klást důraz na dobrovolnost – děti maximálně povzbuzovat a chválit – citlivě reagovat na sdílené zkušenosti a zážitky dětí
	návrh činností	<ul style="list-style-type: none"> – společný rozhovor o pocitech Růženky – bohatství, povinnosti princezny, samota, opuštěnost, možná i nuda, zvědavost – děti mohou různými způsoby pocity vyjádřit (pantomima, výtvarné, hudební, taneční vyjádření) – společné sdílení vlastních zkušeností a zážitků – co se stalo, když jsem byl/a moc zvědavý/á – tvořivá činnost – děti říkají/ pro ně hezká (příjemná) a ošklivá (nepříjemná) slova – diskutují o síle slova (může ublížit, pomoci, povzbudit) – děti říkají/píší tři hezká přání vybraným spolužákům a předají přání – ve skupinkách mohou děti zpracovat pohádku (nebo její pokračování) do podoby komiksu
Projekty		<ul style="list-style-type: none"> – třídní projekt – může být ve spolupráci s rodiči/prarodiči – slavnost růží zábavné odpoledne – společné aktivity a soutěže rodičů s dětmi za vybranou barvu růže + zasazení rostliny – založení růžové zahrady

7.4.8.3

Poznámky z realizace

Po společném vyprávění pohádky s dětmi ze druhé třídy, kdy jsme si připomněli různé verze pohádky – počet sudiček nebo víl (dětí nejčastěji znaly verzi se třemi sudičkami); kolovrátek s vřetenem versus růže; osudné narozeniny – patnácté, šestnácté, sedmnácté – jsem postupně rozdala dětem do trojic všechny tři karty k pohádce O Šípkové Růžence. Nad prvním obrázkem jsme si společně povídali o scéně, kdy se Růženka píchne do prstu o trn na růži a podle věštby na sto let usne. Společně jsme přemýšleli, jaké sny se jí mohly zdát; děti vymýšlely někdy sny velice odvážné a plné fantazie a celkem ochotně sdílely i zkušenosti s vlastními sny.

Poté v děti trojicích zapisovaly na papír své postřehy ohledně karty číslo 2 (chybějící objekty) a záměny z karty číslo 3. Děti úkoly plnily ve spolupráci bez problémů (jen jim dělalo problém se potichu domlouvat, aby nenapovídaly ostatním). Celkem rychle objevily, že zmizel kolovrátek a Růženčina korunka, trny a listy růže jim trvalo objevit déle. Záměny v pohádce děti také objevily rychle – ježibabu z pohádky O perníkové chaloupce okamžitě, bubínek Budulínkovy babičky také velmi rychle, jen věnec měsíce Září z pohádky O dvanácti měsíčkách na Růženčině hlavě jim unikal dost dlouho a trochu měly i problém s určením pohádky. Společně jsme pak v kroužku vyhodnotili výsledky a navrhli nějaké další záměny (Zlatovláska

nebo Popelka za Růženku, místo kolovrátku lopata od ježibaby z perníkové chaloupky, místo růže kopretiny, které natrhala babičce Karkulka)

V kroužku jsme si také připomněli jejich zážitky z návštěv hradů, zámků a skanzenů – a hledali jsme co nejvíce slov s těmito objekty a životem v nich spojenými (komoří, komorná, chůva, žezlo, jílec meče, kolovrátek, vřeteno, tkalcovský stav atd.) a vymýšleli jsme s nimi věty. Některé obzvláště povedené děti zapsaly na tabuli (*Nejvyšší komoří slyšel chůvu, jak šeptá královnině komorné, že král usnul na trůně a žezlo mu vypadlo z ruky.*)

Společně jsme se s dětmi také zamysleli nad tím, jaké by to bylo žít na zámku, a nemít žádné kamarády, dodržovat spoustu pravidel a zákazů atd. Jestli se Růženka necítila přes všechno bohatství osamělá, jestli se nenudila – a co proti tomu dá dělat (je možné si koupit kamarády? existují zábavné hry pro jednoho?). Děti sdílely své nápady a zkušenosti (některé byly úsměvné

Motivačně jsme pohádku O Šípkové Růžence využili k různým činnostem zaměřeným tvořivě – ve výtvarné, hudební a pracovní výchově. Děti temperovými barvami malovaly svůj sen vyjádřený pouze barevnými skvrnami. Ve skupinkách děti tvořily asambláž „Hrad/zámek obrostlý růžemi“ – využily různé materiály (okvětní plátky růží, vylisované šípkové růžičky, klacíky, kamínky atd.); děvčata tvořila Růžence šaty na narozeninovou oslavu, chlapci z kartonu a alobalu vytvářeli princův meč.

Během hudební výchovy jsme podle návrhů dětí společně zpívali různé písně, které si Růženka zpívala např. při zalévání květin, nebo když jí bylo smutno. Poslouchali jsme společně různé skladby a zkoušeli jsme určit, k jaké příležitosti v životě královské rodiny (nebo naší rodiny) by se hodily (ples, usínání, vstávání, pochod vojáků apod.)

V matematice jsme pak z PET víček tvořili podle zadání květinové záhony, procvičovali jsme kombinatorické schopnosti a záhony různě osazovali barevnými kombinacemi květin. Nezapomněli jsme procvičit ani sčítání, odčítání, násobení a dělení.

Velkou motivací se nám pohádka stala během tělesné a pohybové výchovy – využili jsme ji na rozcvičku – Růženčiny činnosti, při cvičení na správné držení těla – vznešená chůze princezen po špičkách, s polštářkem na hlavě, různé taneční pózy, kroky a jejich kombinace. Největší úspěch však u dětí měla hra „Štronzo“, kterou opakovaně vyžadovaly.

Děti pohádku poměrně dobře znají, děvčata ji samozřejmě mají ráda více, pro většinu chlapců je příliš „holčičí“. Chlapce nejvíc bavila hra „Štronzo“ a také vymyšlení popletené pohádky, kam se dostal drak, vojsko a odvážný chlapec, který všechny přemohl.

7.4.9 Pohádka O Zlatovlásce

7.2.9.1 Představení obrazového materiálu

V této podkapitole je představena ukázka tří obrázkových karet podpůrného materiálu k pohádce O Zlatovlásce se základním didaktickým popisem práce, který byl v obecné podobě podrobněji rozveden v kapitolách 7.2 a 7.3

Základní karta	 <p>Nad základní kartou si učitelka a děti společně připomenou děj včetně hlavních postav pohádky i známých replik a dialogů (Jiříka a krále, zachráněných zvířat a Jiříka atd.). Společně si připomenou různé varianty pohádky (různý počet perel na Zlatovlásčíně náhrdelníku 12–100; jídlo pro krkavce – poslední Jiříkův chléb x koni, kterého Jiřík zabije, aby měli krkavci co jíst). Děti si všimají prostředí, charakterů a vývoje postav i jejich vzájemných vztahů; sdílejí zážitky a zkušenosti z pohádkového příběhu.</p>
Karta – něco/někdo chybí	 <p>Děti trénují postřeh a paměť a hledají na kartě, které tři objekty zmizely oproti kartě základní (tykvice s živou a mrtvou vodou, kterou nesli krkavci; jedna z královských dcer; muška, která ukázala Jiříkovi Zlatovlásku). Měly by zmizelé objekty zvládnout pojmenovat a určit jejich důležitost pro vývoj pohádky (důležité jsou dva – bez mušky by Jiřík Zlatovlásku nepoznal a bez živé a mrtvé vody by po popravě neožil). Mohou zkusit vyprávět pohádku bez nich a rozhodnout, zdali je to tak možné; nebo nechat zmizet jiné objekty a svůj výběr zdůvodnit.</p>
Popletená karta	 <p>Děti procvičují paměť a logické myšlení, hledají souvislosti. Samy nebo s dopomocí by měly najít tři zaměněné objekty a určit, z jakých pohádek se do této pohádky dostaly (místo jedné z královských dcer stojí matka se lžící z pohádky Hrnečku, vař! král drží místo žezla kyj měsíce Ledna; tykvice s živou a mrtvou vodou nesou namísto krkavců Popelčini holoubci). Děti zkoušejí vyprávět pohádku se změněnými objekty a zkoumají, zda dává smysl, případně vymyslejí vlastní záměny.</p>

Obrázek 10: Obrazový materiál k pohádce O Zlatovlásce

7.4.9.2 Metodické a didaktické údaje

Tabulka 10: Základní údaje k pohádce O Zlatovlásce

oblast (obor) RVP PV / RVP ZV, průřez. téma		konkretizace obsahu
Oblast rozumová (vědomosti, poznatky, dovednosti) Environmentální a psychologická oblast Jazyk a komunikace; Člověk a jeho svět; Člověk a svět práce	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k zájmu o život předků s důrazem na život chudých lidí a způsoby jejich obživy (řemesla, tradice a zvyky) a přiměřeným způsobem je s nimi seznamovat – seznamovat děti se způsobem života králů, knížat apod. (odíváním, stravou, náplní dne, zábavou) – rozšiřovat znalosti dětí o živé i neživé přírodě vést je k ochraně přírody – rozvíjet u dětí myšlení v souvislostech – rozšiřovat slovní zásobu dětí a zdokonalovat jejich vyjadřovací schopnosti – rozvíjet kooperační schopnosti dětí
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech rozvíjet manipulační schopnosti dětí – činnosti realizovat v prostoru a používat skutečné předměty – navštívit skanzen, muzeum, vybrané hrady, zámky, botanickou zahradu, řemeslné trhy, rybářské, včelařské a podobné akce – lze využít interaktivní tabuli nebo použít i pracovní listy – rozvíjet spolupráci dětí ve dvojici/skupině
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti ve skupinách píší/kreslí co nejvíce slov/obrázků k zadanému slovu KRÁL – PRINCEZNA – KOMORNÁ – KOČÍ – KUCHAR – HRNČÍŘ – ŠVEC apod.; společně si potom s učitelkou povídají o životě těchto osob, skládají společnou myšlenkovou /obrazovou mapu – učitelka říká různá slova (může mít i kartičky s obrázky) a děti je přiřazují osobám (žezlo králi, bič kočímu, vějíř princezně, verpánek ševci atd.) – děti zařazují slova/obrázky zvířat do prostředí (úhoř – voda, krkavci – vzduch, mravenci – země atd.); mohou pracovat ve skupinách – např. skupina ZEMĚ si vybírá pouze živočichy, kteří na ní žijí; stejně tak i VODA a VZDUCH – děti ve skupinkách tvoří (kreslí, malují, lepí, slovně popisují ...) JIŘÍKOVO PUTOVÁNÍ ZA ZLATOVLÁSKOU – po společném rozhovoru se snaží zachytit Jiříkovu cestu (pole, lesy, louky, skály, rostliny, živočichy osoby...) – děti ve skupinkách hledají informace o životě mravenců, krkavců, některých ryb, pavouků, much atd. - společně je pak sdílejí a vytvářejí naučný plakát s obrázky a informacemi – společný rozhovor o chování v přírodě (les, louka, vodní plochy) – odpadky, rozdělávání ohně, sbírání plodů, bezpečnost apod. – didaktická hra – CO DO LESA (NA LOUKU, DO RYBNÍKA) NEPATŘÍ – obrázky a předměty na vyznačeném prostoru – děti vybírají do košíků, co tam nepatří + následná společná diskuse výše uvedené aktivity a poznatky lze upevnit pomocí pracovních listů (práce ve dvojicích a menších skupinkách) – děti společně s učitelkou navštíví skanzen, muzeum apod. s programem zaměřeným na řemesla a rukodělné činnosti; zámek s prohlídkou zaměřenou na život obyvatel; záchrannou stanici pro zraněné živočichy s výkladem

Matematika a její aplikace	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – pomocí manipulačních a experimentálních činností vytvářet a upevňovat matematické představy, představy o čísle a početní operace – rozvíjet a upevňovat logické myšlení – umět rozřadit prvky dle zadaného kritéria (barva, tvar, velikost) do množin a porovnat jejich mohutnost (více x méně; číselné vyjádření; matematické znaménko) – seznamovat děti se základy pravděpodobnosti pomocí experimentů – učit děti převést reálnou situaci do matematiky a naopak – verbalizovat matematickou operaci (vytvářet jednoduché slovní úlohy) – procvičovat využití různých druhů čar
	metod. doporu.	<ul style="list-style-type: none"> – činnosti realizovat v prostoru a využít co nejvíce reálných předmětů (květiny, různé předměty, korálky, PET víčka, hračky, obrázkové kartičky a další) – lze využít i pracovní listy nebo interaktivní tabuli – dbát na zásadu názornosti, srozumitelnosti a posloupnosti
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti počítají, kolik mají různá zvířata, která Jiřík potkal (mohl potkat), hlav, nohou atd. (např. v lese uviděl 2 srnky, jelena, 5 mravenců; přirozené propojení učivem prvouky) – sčítají, odčítají, porovnávají, vyvozuji násobení a dělení (kreslí obrázky) – děti třídí zvířata do skupin (množin) podle zadaných kritérií (barva, způsob života, živočišný druh...) a porovnávají jejich mohutnost – ve scéně, kdy mravenci pomáhají Jiříkovi sesbírat perly ze Zlatovlásčina náhrdelníku, učitelka obměňuje zadání – např. jednu perlu nesli 2 mravenci – kolik mravenců doneslo 5 perel, 10 perel atd. - procvičování násobilky – děti tvoří královskou korunu a zdobí ji různými geometrickými tvary – obtahují je různými druhy čar, vybarvují, nalepují – děti procvičují a samy vymýšlejí jednoduché slovní úlohy související s pohádkou (kolik královských dcer by bylo v síni, kdyby 3 onemocněly; kolik perel by bylo v náhrdelníku, kdyby se 3 mravenci opozdili atd.) – děti zkoušejí uhodnout, která z 12 královských dcer je Zlatovláska (pod kterým PET víčkem je skleněná kulička), zapisují si, na kolikátý pokus se jim to podařilo
Sociálně – kulturní oblast Umění a kultura	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet estetické vnímání dětí a zdokonalovat jejich vyjadřovací schopnosti prostřednictvím tvořivých činností – učit děti vnímat a rozeznávat různé druhy hudby a písní (taneční, slavnostní, ukolébavka, let hmyzu apod.) a přiřadit je situacím, nebo osobám z pohádky – vést děti k hudebnímu prožitku i aktivnímu vyjádření pomocí hudebních rytmických nástrojů – rozvíjet tvořivost dětí pomocí různých výtvarných technik – rozvíjet kooperační schopnosti dětí – vést děti k vytrvalosti a dokončení činnosti
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz na dobrovolnost (důležitá motivace) a na radost z průběhu jejich realizace – k poslechu hudby využívat živou i reprodukovanou hudbu – využívat rytmické hudební nástroje – rozvíjet grafomotorické a manipulační schopnosti dětí – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině

	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti pod dojemem vyslechnuté pohádky kreslí/malují/modelují lidské i zvířecí postavy z pohádky, zámek, různé scény z pohádkového příběhu – spolupracují ve skupinkách, využívají různé techniky (zdobí korálky, nálepkami atd.) – děti se učí míchat barevné odstíny a spojují je s různými objekty z pohádky (Zlatovlásčiny vlasy, odstíny jezera/moře, odstíny lesa/louky, krkavčího peří, ohně atd.; tvoření mohou slovně doprovodit – artefiletika) – děti poslouchají ukázky různé hudby (živé, CD apod.) a rozhodují, k jaké scéně z pohádky se hodí (fanfáry, taneční, pochodová, ukolébavka, odpočinková, šumění vody apod.) – navrhují/vymýšlejí si písně, které si zpíval Jiřík cestou (do kroku; aby si dodal odvalu; když byl smutný), zpívají je a doprovázejí na rytmické nástroje – děti zkoušejí pohybově vyjádřit různé postavy z pohádky – král – vznešená chůze; Jiřík – putování, poklony před králem; kůň – cval, klus apod.)
Biologická oblast Člověk a zdraví	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet fyzickou zdatnost a obratnost dětí – vést děti k radosti z pohybu – rozvíjet spolupráci dětí – vést děti k aktivnímu trávení volného času (zájmové a pohybové činnosti) – vést děti ke zdravému životnímu stylu (strava – aktivita – odpočinek)
	metod. dopor.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz na motivaci související s příběhem – umožnit dětem zažít radost a úspěch během společných pohybových aktivit úkolů – dbát na bezpečnost dětí a správnou metodiku – pro relaxaci navodit správnou atmosféru
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – motivovaná rozvečička – děti opakují po učitelce různé motorické pohyby, cviky, polohy – pohybová podoba pohádky – Jiříkovo putování za Zlatovláskou – jede na koni, zdolává skály, hasí oheň, vesluje na loďce apod. – pohybová hra JIŘÍK VIDÍ MRAVENCE, MEDVĚDA, HADA...: děti předvádějí vždy zvíře nebo osoby, které učitelka pojmenuje – rozvoj motorické fantazie – cvičení na klenbu nohy a správné držení těla – děti chodí boso po kamínkách, v písku jako po mořském břehu, po trávě, mechu, potokem (případně po různých podložkách ve třídě, tělocvičně); vznešenou chůzí a správným držením těla obsluhuje krále – nese mu rybu, servíruje jídlo a víno atd. – děti odpočívají jako Jiřík po dlouhé cestě na louce, pod stromem, v lese na mechu – vnímají zvuky přírody, učí se zhluboka dýchat a vnímat své tělo jako součást přírody (ve třídě mohou poslouchat relaxační hudbu)
Oblast biologická a environmentální Člověk a svět práce Průřezové téma Environmentální výchova	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k zájmu o přírodu a její ochranu – vést děti k pozorování přírody a různých procesů v přírodě (semínko – rostlina – květ – plod; změny v ročních obdobích; živočichové a jejich život) – učit děti uctě k přírodě a vést je k ochraně přírodních zdrojů surovin – vést děti k tvořivým činnostem se zbytkovými a přírodními materiály – rozvíjet a zdokonalovat manipulační dovednosti dětí s důrazem na rozvoj jemné motoriky
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – aktivity realizovat v přírodě – v rámci aktivit uskutečnit procházku parkem, lesem, loukou apod. – je možné navštívit zoologickou zahradu, záchranou stanici a uspořádat besedu o (zraněných) zvířatech a jejich životech – maximálně podporovat zvědavost a tvořivost dětí

	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti sledují procesy růstu a zrání u rostlin i zvířat – pozorují zapisují/zakreslují – děti ve skupinách tvoří koláže „Louka“, „Les“, „Rybník“ – kreslí, malují prostředí, rostliny, zvířata; doplňují obrázky, přírodninami apod. – procvičování jemné motoriky – děti sk, na které Jiřík doplul do Zlatovlásčina zámku a zdobí ji – děti vytvářejí ve skupinkách velkou postavu Zlatovlásky a Jiříka – využívají různé materiály (karton, zbytky látek, alobal, různé ozdoby, vlnu, provázky) – děti ve dvojicích/skupinkách zkoušejí vytvořit z přírodnin různé živočichy (mravence, mouchu, pavouka, ptáky, ryby...) –
Psychologická a Interpersonální oblast Dramatická výchova Umění a kultura Průřezové téma Osobnostní a sociální výchova Mediální výchova (propedeutika)	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k uvědomění si ceny přátelství a vzájemné pomoci – vést děti ke všímavosti k věcem, které se dějí v jejich okolí (odbourávat lhotejnost a nevšímavost) – učit děti zodpovědnosti za okolní svět – učit děti pojmenovat pocity, které prožívají – rozvíjet schopnost empatie – posilovat vzájemné kamarádské a přátelské vztahy ve skupině
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – pro činnosti navodit příznivou atmosféru – v rámci aktivit klást důraz na dobrovolnost – děti maximálně povzbuzovat a chválit – citlivě reagovat na sdílené zkušenosti a zážitky dětí
	návrh činností	<ul style="list-style-type: none"> – společný rozhovor o pocitech Jiříka – zvědavost, radost, že rozumí řeči zvířat, odhodlanost splnit úkol, křivda – královo chování, pocity bezmoci – těžké úkoly, prožívání pomoci od zvířat, poslušnost králi x lásce atd. – děti mohou různými způsoby pocity vyjádřit (pantomima, výtvarné, hudební, taneční vyjádření) – hra – společné vymýšlení toho, co si asi povídají zvířata na obrázku, v Zoo ve výběhu, na záchranné stanici atd. – tvořivá činnost – děti kreslí své oblíbené zvíře a píšou mu dopis, proč ho mají rádi – děti v roli krále Jiříka a královny Zlatovlásky po letech vyprávějí (píšou) svým potomkům, co prožívali při plnění úkolů, po návratu ke starému králi, co pro ně bylo nejtěžší, jestli by něco udělali jinak atd. – ve skupinkách mohou děti zpracovat epizodu, jak by ony naložily s živou a mrtvou vodou (obrázek vyprávění, komiks...)
Projekty		<ul style="list-style-type: none"> – třídní projekt dlouhodobý – může být ve spolupráci s rodiči/prarodiči – adopce zvířete ze záchranné stanice (Zoo), sledování jeho života, společné návštěvy a akce

7.4.9.3 Poznámky z realizace

Po společném přečtení pohádky s dětmi z první třídy (červen), jsme si připomněli různé verze pohádky – lišily se počty královských dcer (dětí nejčastěji znaly verzi se třemi, ne s dvanácti princeznami); u epizody s krkavci znaly některé děti pohádku s chlebem, jiné s tím, že Jiřík zabil svého koně, aby krkavci měli co jíst. Také se lišily počty perel, které měl Jiřík najít, aby měla Zlatovláska kompletní náhrdelník (20, 30 i 100).

Pak jsme si na interaktivní tabuli promítli první kartu k pohádce O Zlatovlásce a společně jsme si povídali o vyobrazené scéně, kdy Jiřík za pomoci mušky, kterou zachránil z pavoučí sítě, poznal Zlatovlásku. Společně jsme se zamýšleli nad tím, že je správné dělat během života dobré skutky (co všechno mezi ně patří) – jakých si děti všimly např. ve třídě mezi spolužáky, ve škole apod. Pro děti nebylo zadání jednoduché, musely hodně přemýšlet (nemohly mluvit o sobě, ale o dobrých skutečích druhých), ale nakonec se aktivita rozběhla a myslím, že si děti začaly všimnout hezkých věcí víc, než tomu bylo před prací s pohádkou. Založili jsme společně krabičku, do které děti píšou své postřehy o něčem pěkném ve třídě a také svá přání spolužákům; jednou za čas si pak zapsané vzkazy a postřehy čteme, což přispívá k lepším vzájemným vztahům ve třídě.

Poté jsme promítli další dvě karty a společně jsme hledali osoby a věci, které zmizely, a poté také záměny. Děti měly postřeh a hodně rychle objevily jak chybějící objekty (tykvice s živou a mrtvou vodou, jedna královská dcera, muška), tak záměny z jiných pohádek (matka se lžící z pohádky Hrnečku, vař! Popelčini holoubci namísto krkavců a kyj od dvanácti měsíčků místo žezla v králově ruce). Společně jsme vyhodnotili, jak se dětem úkoly líbily, jestli by něco pojaly jinak – padlo několik návrhů.

S dětmi jsme si také připomněli jejich zážitky z návštěv hradů, zámků – děti sdílely své zážitky a zkušenosti – kde se jim nejvíce líbilo, co je zaujalo, jaké upomínkové předměty si koupily. Některé děti další den přinesly spolužákům ukázat své cestovatelské deníčky, které jim zatím tvoří rodiče a do kterých si dávají razítka, nalepují pohledy, vstupenky a další zajímavosti. Promítli jsme si na interaktivní tabuli několik známých zámků (Hluboká, Lednice, Konopiště, Červená Lhota) a hlasovali jsme, který by se dětem nejvíce líbil jako domovský zámek Zlatovlásky (vyhrála Červená Lhota díky barvě a vodě okolo).

Během tvořivých činností se děti učily míchat různé odstíny barev (hledaly se nejkrásnější Zlatovlásčiny vlasy), kreslily a malovaly různé scény z pohádky a ve skupinách tvořily velkou papírovou postavu Jiříka (chlapci) a Zlatovlásky (dívky) za použití různých výtvarných technik a materiálů. Obě postavy se velmi povedly a děti z nich měly velkou radost.

V kroužku na koberci jsme si zopakovali znalosti o zvířatech a dalších živočiších a zahráli jsme si hru „Co si asi povídají zvířata na obrázku“. Vždy jsem vybrala dva „Jiříky“ (jeden šel na chvíli za dveře) a pustila jsem jim stejné video se zvířaty (cca 30 sekund); „Jiříkové“ zkusili říct, co si podle nich zvířata na obrázku povídají a děti určily, která interpretace se jim více líbila. Tato aktivita děti hodně zaujala a chtěly si ji vyzkoušet všechny. Dětské interpretace byly hodně zajímavé – od shánění potravy, přes výchovu až k plánování výletu.

Jako „Jiřík“ jsme si také cestou necestou zazpívali a zacvičili – od zdolávání lávek a mostů (lavičky v tělocvičně), přes šplhání do kopců (žebřiny) a na stromy (šplh na tyči), chůzi po pěšince (po laně) atd. Prošli jsme se také venku bosýma nohama po kamínkách, písku, větvičkách, travou i vodou a nezapomněli jsme odpočívat a relaxovat za zvuků uklidňující hudby se soustředit se na tlukot vlastního srdce a hluboké, klidné dýchání.

V matematice děti třídily obrázkové kartičky s živočichy do skupin podle zadání např. hmyz – ptáci – savci – ryby; lesní živočichové – polní živočichové – domácí mazlíčci apod. Následně počítaly prvky množiny, porovnávaly mohutnost množin mezi sebou, sčítaly nohy živočichů atd. Samy také zkoušely vymyslet jednoduché slovné úlohy např. „Kolik zvířat Jiřík celkem cestou potkal?“ „Kolik měla Zlatovláska sester?“ a další.

Při návštěvě Záchrané stanice si děti prohlédly zraněná i uzdravení zvířata a ptáky včetně krkavce, který dokonce promluvil, a poslechly si i zajímavé povídání ošetřovatele. Na některá zvířata si mohly pod dozorem ošetřovatele sáhnout. Odcházely se spoustou nových zážitků a vědomostí.

Děti pohádku celkem znaly, ale myslím, že společným čtením a všemi následnými činnostmi si ji prožily několikrát znovu a že je ke spoustě dalších činností inspirovala. Zkoušeli jsme společně pohádku vyprávět po svatbě Jiříka a Zlatovlásky, ale bylo to pro děti poněkud obtížné, takže jsem pokračování příběhu vymýšlela většinou já.

7.4.10 Pohádka O dvanácti měsíčkách

7.4.10.1 Představení obrazového materiálu

V této podkapitole je představena ukázka tří obrázkových karet podpurného materiálu k pohádce O dvanácti měsíčkách se základním didaktickým popisem práce, který byl v obecné podobě podrobněji rozveden v kapitolách 7.2 a 7.3

Základní karta	 <p>Během práce se základní kartou k pohádce O dvanácti měsíčkách si učitelka s dětmi společně připomene děj (čtením, vyprávěním, dramatizací, prohlížením obrázkových knih) včetně hlavních postav pohádky i nejznámějších replik a dialogů. Společně si připomenou, jakými slovy macecha s Holenou vyháněly Marušku do mrazu a zimy, i dialogy, které se odehrály vysoko v horách u vatry. Děti si všímají prostředí, charakterů a vývoje postav i jejich vzájemných vztahů. Jsou učitelkou vedeny k vyjádření svého názoru a sdílení zážitků a zkušeností z pohádkového příběhu.</p>
Karta – něco/někdo chybí	 <p>Děti trénují postřeh a paměť a hledají na této kartě, které tři objekty zmizely oproti kartě základní (všudypřítomný sníh; kyj z ruky měsíce března; ovocná koruna z hlavy měsíce září). Měly by zmizelé objekty zvládnout pojmenovat a určit jejich důležitost pro vývoj pohádky (důležité jsou všechny tři, ale bez lžíce lze pohádku dokončit). Pod vedením učitelky mohou zkusit vyprávět pohádku bez nich a rozhodnout, zdali je to tak možné. Můžou nechat zmizet jiné objekty a svůj výběr zdůvodnit.</p>
Popletená karta	 <p>Děti procvičují paměť a logické myšlení, hledají souvislosti. Samy nebo s dopomocí by měly najít tři zaměněné objekty a určit, z jakých pohádek se do této pohádky dostaly (místo vatry – velká řepa; místo měsíce Května sedí u vatry Zlatovlásčina sestra; Maruška se chystá místo fialek utrhnout růži určenou Šípkové Růžence). Děti zkoušejí vyprávět pohádku se změněnými objekty a zkoumají, zda dává smysl, případně vymýšlejí vlastní varianty popletené pohádky s jinými záměnami.</p>

Obrázek 11: Obrazový materiál k pohádce O dvanácti měsíčkách

7.4.10.2 Metodické a didaktické údaje

Tabulka 11: Základní údaje k pohádce O dvanácti měsíčkách

oblast (obor) RVP PV / RVP ZV, průřez. téma	konkretizace obsahu	
<p>Oblast rozumová (vědomosti, poznatky, dovednosti)</p> <p>Environmentální a psychologická oblast</p> <p>Jazyk a komunikace;</p> <p>Člověk a jeho svět;</p> <p>Člověk a svět práce</p>	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – seznamovat děti se změnami v přírodě během roku a typickými znaky ročních období – vést děti k systematickému pozorování změn v přírodě a počasí – rozšiřovat znalosti dětí o živé i neživé přírodě vést je k ochraně přírody – vést děti k zájmu o život předků s důrazem na život chudých lidí a způsoby jejich obživy (zemědělská činnost, řemesla, tradice a zvyky) a přiměřeným způsobem je s nimi seznamovat – rozvíjet u dětí myšlení v souvislostech – rozšiřovat slovní zásobu dětí a zdokonalovat jejich vyjadřovací schopnosti – rozvíjet kooperační schopnosti dětí
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech rozvíjet manipulační schopnosti dětí – činnosti realizovat v prostoru a skutečné předměty – navštívit skanzen, zemědělské nebo přírodovědné muzeum, ekocentrum – podniknout procházku zasněženým lesem (parkem) – lze využít interaktivní tabuli nebo použít i pracovní listy – rozvíjet spolupráci dětí ve dvojici/skupině
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti ve skupinách přiřazují ročním obdobím měsíce, obrázky, kartičky se symboly, slovní vyjádření, přírodniny (svátky, plody, květy, činnosti, typické počasí apod.) a samy vymýšlejí a tvoří další kartičky – didaktická hra s pohybem – učitelka říká: JSEM MĚSÍC DUBEN A PATŘÍ KE MNĚ ... sníh, Velikonoce, letní prázdniny, zralá jablka atd. – pokud je tvrzení pravdivé, děti si stoupnou, nepravdivé – sednou si na zem, mohlo by být – sednou si do dřepu; samy mohou navrhnout slova k měsícům – učitelka říká různá slova (může mít i kartičky s obrázky) denní potřeby v minulosti a dnes a děti je přiřazují činnostem a obráceně (košík – sbírání hub, trhání jablek; pec – vaření, pečení, spaní; vaření – vařečka, hrnce; uklízení – koště, vědro, voda, vysavač atd.) – děti ve dvojici řadí k sobě slova/obrázky předmět – činnost – řemeslo/povolání (jehla – šití šatů – švadlena/krejčí; kovář – kování podkov – kovář); o povoláních si pak společně pod vedením učitelky povídají, opět mohou porovnávat minulost a současnost – děti si společně s učitelkou připomenou, jak se uchovávaly potraviny na zimu v minulosti (brambory ve sklepě, obilí v sýpce, sušené ovoce, kysané zelí) – děti ve skupinkách tvoří (kreslí, malují, lepí, slovně popisují ...) ZASNĚŽENÝ LES se zvířaty, která mohla Maruška potkat (stopy na sněhu, hledání potravy x zvířata, která celou zimu spí) - využívají encyklopedie, internet apod. – výše uvedené aktivity a poznatky lze upevnit pomocí pracovních listů (práce ve dvojicích a menších skupinkách) – děti společně s učitelkou navštíví skanzen, muzeum apod. s programem zaměřeným na život předků, řemesla a rukodělné činnosti; ekocentrum s programem o životě zvířat v lese během roku apod.

Matematika a její aplikace	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – pomocí manipulačních a experimentálních činností vytvářet a upevňovat matematické představy a představy o čísle – rozvíjet a upevňovat logické myšlení – rozvíjet a upevňovat početní operace – seznámit děti s pojmem polovina, třetina, čtvrtina – seznamovat děti se základy pravděpodobnosti pomocí experimentů – učit děti převést reálnou situaci do matematiky a naopak – verbalizovat matematickou operaci (vytvářet jednoduché slovní úlohy) – procvičovat využití různých druhů čar
	metod. doporu.	<ul style="list-style-type: none"> – činnosti realizovat v prostoru a využít co nejvíce reálných předmětů (květiny, různé předměty, korálky, PET víčka, hračky, obrázkové kartičky a další) – lze využít i pracovní listy nebo interaktivní tabuli – dbát na zásadu názornosti, srozumitelnosti a posloupnosti
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti počítají, kolik měsíců patří do jednoho ročního období, do dvou atd. – sčítají, násobí, dělí (nebo se učí tyto operace logicky vyvodit) – děti pracují s číslem 12 na kruhu – dělí je na polovinu, třetinu, čtvrtinu a dílky skládají zpět do celku – děti hrají scénku, kdy Maruška na povel vládnoucího měsíce sbírá fialky, jahody a jablka – děti (Marušky) sbírají PET víčka na z koberce do „košíku“; na cinknutí přestanou a počítají, kolik víček různé „Marušky“ nasbíraly; zapisují a následně sčítají, odčítají, porovnávají apod, – děti zkoušejí odhadnout, jaký z měsíců je duben, květen, jestli uhodnou letní měsíc a podobně; obrázky měsíců jsou položeny na koberci rubovou stranou navrch, po otočení děti zjistí, zda byly úspěšné; zapisují a porovnávají pokusy – děti kreslí, rýsují Maruščinu cestu od chaloupky k vatře a zpět – procvičují různé druhy čar – děti kreslí, vybarvují, nalepují sněhové vločky – děti procvičují a samy vymýšlejí jednoduché slovní úlohy související s pohádkou (kolik měsíců sedí u ohně, když odejdou letní měsíce; kolik atd.)
Sociálně – kulturní oblast Umění a kultura	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet estetické vnímání dětí a zdokonalovat jejich vyjadřovací schopnosti prostřednictvím tvořivých činností – učit děti vnímat a rozeznávat různé druhy hudby a písní (taneční, slavnostní, ukolébavka, let hmyzu apod.) a přiřadit je situacím, nebo osobám z pohádky – vést děti k hudebnímu prožitku i aktivnímu vyjádření pomocí hudebních rytmických nástrojů – rozvíjet tvořivost dětí pomocí různých výtvarných technik – rozvíjet kooperační schopnosti dětí – vést děti k vytrvalosti a dokončení činnosti
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz dobrovolnost (důležitá motivace) a na radost z průběhu jejich realizace – k poslechu hudby využívat živou i reprodukovanou hudbu – využívat rytmické hudební nástroje – rozvíjet grafomotorické a manipulační schopnosti dětí – rozvíjet spolupráci dětí ve skupině

	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti kreslí a malují k různým měsícům obrázky, učí se a recitují o nich básně – děti pod dojmem vyslechnuté pohádky kreslí/malují/modelují 12 měsíců – propojují s učivem prvouky – postavy zdobí podle toho, co je pro ně typické (využívají různé a výtvarné přírodní materiály); mohou pracovat ve skupinách podle měsíce narození; tvoření mohou slovně doprovodit – artefietika – děti se učí zpívat píseň „Dvanáct je měsíců“; poslouchají ji na CD v úpravě souboru Hradišťan, ztvárňují pohybem, tančí – děti zkoušejí vyjádřit měsíce pomocí barev; učí se míchat barevné odstíny a spojují je s měsíci a ročními obdobími (jarní zezeň, podzimní odstíny atd.) – děti poslouchají ukázky různé hudby (živé, CD apod.) a rozhodují, k jakému ročnímu období nebo měsíci by ji přiřadily – svůj výběr zdůvodňují – navrhují písně, které znají a vymýšlejí si písně k ročním obdobím a jednotlivým měsícům – zdůvodňují; písně zpívají a doprovázejí na rytmické nástroje – děti zkoušejí pohybově vyjádřit různá roční období (měsíce) – hledají typické události, změny v přírodě apod. (padají sněhové vločky – zdobíme stromček = prosinec)
Biologická oblast Člověk a zdraví	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjet fyzickou zdatnost a obratnost dětí – vést děti k radosti z pohybu a pohybové kreativitě – rozvíjet spolupráci dětí – vést děti k respektování přírody a harmonickému životu – vést děti k aktivnímu trávení volného času v přírodě – vést děti ke zdravému životnímu stylu (strava – aktivita – odpočinek)
	metod. dopor.	<ul style="list-style-type: none"> – při všech činnostech klást důraz na motivaci související s příběhem – umožnit dětem zažít radost z pohybu v přírodě – umožnit dětem zažít úspěch během společných pohybových aktivit úkolů – dbát na bezpečnost dětí a správnou metodiku – pro relaxaci navodit správnou atmosféru
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – motivovaná vycházka přírodou (lesem, parkem, na kopec...) – co mohla Maruška vidět a zažít, když chodila a pracovala venku běh loukou, přeskakování potoka, chůze úzkou pěšinou atd.) – pohybová hra MĚSÍCE – učitelka (nebo vybrané dítě) říká: “Jsem měsíc leden a posílám na svět sněhovou vánici – sněhové vločky víří v silném větru, pak se snesou na zem... Děti popsané předvádějí. – cvičení na klenbu nohy – děti chodí bosy jako Maruška po kamínkách, v písku, po trávě, mechu, potokem (případně po různých podložkách ve třídě, tělocvičně); – děti odpočívají jako Maruška na louce (vnímají příjemnou vůni květiny, bylinkového polštářku...), u potoka (poslouchají např. z CD zurčení potůčku) atd.; vnímají zvuky a vůně přírody, učí se zhluboka dýchat a vnímat své tělo jako součást přírody – - společný rozhovor o Maruščině stravě – co jedla, pila, mlsala... a porovnání s dnešními možnostmi – sdílení zkušeností

Oblast biologická a environmentální Člověk a svět práce Průřezové téma Environmentální výchova	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k zájmu o přírodu ve všech jejích podobách – vést děti k pozorování přírody a různých procesů v přírodě během ročních období; (rostliny, živočichové a jejich život v průběhu roku) – učit děti uctě k přírodě a respektu k přírodním zákonitostem – vést děti k ochraně přírody ve všech formách – vést děti k tvořivým činnostem se zbytkovými a přírodními materiály – rozvíjet a zdokonalovat manipulační dovednosti dětí s důrazem na rozvoj jemné motoriky
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – aktivity realizovat v přírodě – v rámci aktivit uskutečnit procházku parkem, lesem, loukou apod. – je možné zorganizovat výlet na kopec/horu v různých ročních obdobích – navštívit skanzen, muzeum s programem zaměřeným na činnosti a tradice v průběhu roku v souladu s přírodou – maximálně podporovat zvědavost a tvořivost dětí
	návrhy činností	<ul style="list-style-type: none"> – děti sledují procesy růstu a zrání a aktivně se účastní různých sezónních činností (setí, zalévání, pletí, sklizeň...); zaznamenávají si poznatky – děti ve skupinách tvoří koláže (asambláže) kousku přírody, který si vybraly, v různých ročních obdobích (měsících); využívají různé materiály a přírodniny – procvičování jemné motoriky – děti z papíru skládají a proplétají košík, ve kterém Maruška donesla jablka, jahody; děti vystřihují z papíru sněhové vločky různé velikosti a využívají je pak ke “sněhové vánici“ – děti vytvářejí ve skupinkách velkou postavu měsíců i jejich vatra – využívají různé materiály (karton, zbytky látek, alobal, různé druhy papíru, ozdoby, vlnu, provázky, přírodniny – listy, plody, květy, větvičky...) – děti společně s učitelkou zkoušejí vymyslet práce, které Maruška vykonávala – zametání, zatápění v kamnech, sbírání dřeva apod.; následně zkoušejí vymyslet, jak by tyto práce vypadaly v současnosti, jak by si poradila chytrá, samostatná, moderní Maruška
Psychologická a Interpersonální oblast Dramatická výchova Umění a kultura Průřezové téma Osobnostní a sociální výchova Mediaální výchova (propedeutika)	didakt. cíle	<ul style="list-style-type: none"> – vést děti k uvědomění si důležitosti slušného chování – vést děti k uvědomění si ceny přátelství a vzájemné pomoci – vést děti ke všímavosti k věcem, které se dějí v jejich okolí (odbourávat lhostejnost a nevšímavost) – vést děti k uvědomění si sounáležitosti s přírodou – učit děti zodpovědnosti za okolní svět – učit děti vyjádřit a pojmenovat pocity, které prožívají – posilovat vzájemné kamarádké a přátelské vztahy ve skupině
	metod. doporuč.	<ul style="list-style-type: none"> – pro činnosti navodit příznivou atmosféru – v rámci aktivit klást důraz na dobrovolnost – děti maximálně povzbuzovat a chválit – citlivě reagovat na sdílené zkušenosti a zážitky dětí

	návrh činností	<ul style="list-style-type: none"> – společný rozhovor o pocitech Marušky – křivda, osamění, radost z pomoci od měsíčků apod. + rozhovor o důležitosti slušného chování mezi lidmi – děti mohou různými způsoby pocity vyjádřit (pantomima, výtvarné, hudební, taneční vyjádření) – hra –KTERÝ MĚSÍC BY SIS VYBRAL A PROČ – děti se zamýšlejí, společně diskutují, využívají obrázky předměty; tvoří skupiny podle oblíbených měsíců (ročních období) – vymýšlení toho, co si asi povídají měsíce kolem vatry mezi sebou o lidech a jejich chování – tvořivá činnost – děti kreslí svůj oblíbený měsíc a vyprávějí o jeho setkání s Maruškou, případně pohádku pohledem vybraného měsíce (první může předvést učitelka) – ve skupinkách mohou děti zahrát (zpracovat výtvarně) epizody, jak by ony chovaly na místě Marušky, když jí Holena posílá pro fialky, jahody, jablka
Projekty		<ul style="list-style-type: none"> – třídní projekt dlouhodobý – může být ve spolupráci s rodiči/prarodiči – sledování vybraného stromu během celého roku + pravidelné měsíční záznamy slovní i kreslené (fotografické); následně vytvoření kalendáře (knihy) a prezentace na výstavě – třídní projekt s rodiči – společně upéct chléb; vytvořit velikonoční (vánoční) výzdobu v souladu s tradicemi – třídní projekt s rodiči – orientační běh – děti – Marušky hledají cestu k vatře, kde sedí 12 měsíčků (rodičů) a děti musejí splnit různé úkoly; pak dostanou odměnu a společně si zazpívají, opečou jídlo (chléb, buřty, jablko...) nad ohněm, uvaří jídlo v kotlíku apod.

7.4.10.3 Poznámky z realizace

Pohádku O dvanácti měsíčkách jsme s dětmi ve druhé třídě společně přečetli v březnu a hezky se nám propojila s učivem prvouky. Kromě různých obměn, kdy jsme s dětmi řešili, jaké květiny a ovoce mohla Maruška sbírat, aby neporušila daný měsíc (březen – podběl, sněženky; červen – třešně, rybíz; září – hrušky, švestky, hroznové víno), jsme zkusili společně vymyslet i úkoly pro zbývající měsíce (kromě zimních měsíců a listopadu děti vymyslely úkol pro každý měsíc a nenásilnou formou si tak zopakovaly učivo prvouky druhé třídy).

S obrázkovými kartami děti pracovaly se zaujetím a bez větších potíží ve skupině spolupracovaly. Zvládly všechny úkoly celkem rychle a správně vyřešit. Velice je zaujala varianta pohádky, kdy zmizel sníh. Samy pak vymýšlely další obměny pohádky – měsíčkové by byli ženy, Maruška by u nich zůstala, Holena by se polepšila apod.

Hodně času jsme také věnovali rozhovorům o tom, jak by se děti cítily na Maruščině místě a jak by se zachovaly; jestli už je někdy v životě podobná situace potkala a jak se s ní vypořádaly. Děti se velmi ochotně těchto rozhovorů účastnily a sdílely zkušenosti převážně ze sourozeneckých vztahů a širší rodiny.

Ve dvojicích potom děti vytvářely a zdobily věcmi typickými pro daný měsíc papírové postavy všech dvanácti měsíčků, které jsme umístili kolem ohně z dřívěk, větviček a krepového papíru. Tato tvořivá činnost je pohltila, ještě několik dalších dnů si přinášely další věci, kterými postavu svého měsíce vylepšovaly. Během vytváření postav děti nejdříve poslouchaly píseň „Měsíce“ v provedení souboru Hradišťan z CD, pak jsme se ji společně kousek po kousku naučili. Dětem se velmi líbila a po dokončení postav je využívaly i jako rekvizity ke zpěvu této písně, u které si vždy verš o daném měsíci zazpívali ti, kdo se v něm narodili.

V hudební výchově jsme různé známé písně (Travička zelená, To je zlaté posvícení, Vlaštovičko, leť apod.) zařazovali k měsícům a ročním obdobím; děti si zazpívaly ve skupinkách a písně doprovázely na Orffovy rytmické hudební nástroje.

Motivačně jsme pohádku využili při tělesné výchově při rozcvičce (různé Maruščiny činnosti) a při cvičení na klenbu nohy (opět spojeno s příběhem – kudy Maruška chodila) i při různých výtvarných a tvořivých činnostech – děti ve dvojicích vyráběly jednotlivým měsícům klobouky a snažily se vyzdobit typickými barvami i různými přírodninami. Každé dítě kreslilo obrázek – hádanku svůj oblíbený měsíc; nad obrázky jsme si následně povídali o tom, proč právě tento měsíc mají děti rády.

V matematice jsme využili 12 měsíců na dělení a vysvětlení pojmu polovina, třetina, čtvrtina; poté jsme také u jednotlivých měsíců počítaly týdny a dny, tvořily jsme slovní úlohy – kolik dní mají velké prázdniny, jedna čtvrtina roku polovina roku, celý rok... Děti toto počítání velmi zaujalo a dohodli jsme se, že v dalším školním roce vytvoříme různými výtvarnými technikami kalendář s obrázky ke 12 měsícům. V geometrii jsme rýsovali sněhové vločky různých velikostí (děti se učily rozdělit úsečku na polovinu a narýsovat kolmici), což děti následně využily i ve výtvarné výchově, kdy vločky různě dozdobily.

Dětem se pohádka velmi líbila, rády s ní pracovaly. Myslím, že jsme ji hodně využili napříč všemi vzdělávacími oblastmi a že nám pomohla přirozeně propojit učivo prvouky s mnoha ostatními vyučovacími předměty.

8 PLNĚNÍ CÍLŮ A ZÁVĚREČNÁ DISKUSE

8.1 Plnění cíle a dílčích cílů

Hlavním cílem této diplomové práce bylo po důkladném prostudování odborné teoretické literatury a na základě praktických zkušeností pedagogů vytvořit podpůrný didaktický materiál pro využití pohádek ve výchovně-vzdělávacím procesu v preprimárním a 1. primárním období vzdělávání s důrazem na vzájemnou provázanost obou období.

Hlavní cíl diplomové práce byl rozpracován do 3 dílčích cílů, které ve své vzájemné provázanosti směřovaly k celkovému naplnění hlavního cíle.

Dílčí cíl 1, který ukládal prostudovat odbornou literaturu a rámcové vzdělávací programy předškolního a základního vzdělávání (část věnovanou 1. stupni) – jejich cíle, klíčové kompetence, vzdělávací oblasti i očekávané výstupy – a doložit v rámci motivace k celoživotnímu učení důležitost rozvoje čtenářské (pre)gramotnosti prostřednictvím pohádkových příběhů a její přítomnost ve všech zmiňovaných složkách RVP, byl bezesbýtku splněn.

Kurikulární dokumenty ČR, vztahující se k uvedeným vývojovým obdobím, RVP PV a RVP ZV – jejich cíle, vzdělávací oblasti, očekávané výstupy a klíčové kompetence byly důkladně prostudovány se zřetelem k rozvoji čtenářské (pre)gramotnosti jako součásti gramotnosti funkční. Rozvoj čtení, čtenářství a čtenářské gramotnosti prostřednictvím pohádek v roli didaktického materiálu byl zdokumentován a okomentován na konkrétních aktivitách (vyprávění, naslouchání, předčítání, prohlížení knih, vlastní četba, „kouzelné čtení“, působení médií, kulturních organizací atd.) a důraz na čtenářskou gramotnost byl doložen ve všech složkách RVP.

V rámci teoretických kapitol byla pohádka definována v historicko-filosofickém, literárně-teoretickém i pedagogicko-psychologickém kontextu. Byla popsána specifika fyzického a psychického vývoje dětí v období předškolního a mladšího školního věku i působení pohádky, která v těchto vývojových obdobích buduje dětskou psychiku a klade základy zdravé osobnosti jedince. S respektem k individuálnímu vývoji každého lidského jedince byla zdůrazněna provázanost obou těchto období a nezastupitelnost působení pohádek během přechodu z jednoho vývojového období do druhého.

Na těchto základech je pohádka představena jako nezastupitelný didaktický nástroj a prostředek ve výchovně-vzdělávacím procesu dětí během předškolního věku a první fáze mladšího

školního věku, který směřuje k vytváření a upevňování dovedností čtenářské gramotnosti (jako součásti gramotnosti funkční) a položení základů zdravé osobnosti jedince.

Dílčí cíl 2, který se zabýval výzkumným šetřením mezi pedagožkami mateřských škol a pedagožkami na 1. stupni základních škol a mapoval znalost pohádek z pohledu očekávání pedagogů včetně zdůvodnění, i z pohledu reálného vědomostního základu dětí, byl také splněn. Výzkumné šetření proběhlo, bylo pečlivě vyhodnoceno a v soulase s další částí dílčího cíle 2 byl vygenerován seznam deseti nejčastěji zmiňovaných klasických pohádek vhodných pro využití v MŠ a prvních třídách ZŠ i usnadnění přechodu z jednoho stupně povinného vzdělávání do druhého.

Dílčí cíl 3 měl na základě dílčích cílů 1 a 2 tvořivý charakter: vytvořit podpůrný didaktický materiál pro využití pohádek, který ve výchovně-vzdělávacím procesu dětí předškolního a mladšího školního věku maximálně podpoří všestranný rozvoj jejich osobnosti s důrazem na rozvoj čtenářské (pre)gramotnosti a kognitivních procesů a s respektem k vzájemným přesahům těchto dvou vývojových období.

Jeho splnění je věnována obsáhlá část této diplomové práce. Byl vytvořen podpůrný didaktický materiál pro práci s klasickými pohádkami v MŠ a na 1. stupni ZŠ, který vychází ze specifík daných pohádek, rozvíjí čtenářskou (pre)gramotnost a působí konkrétními aktivitami komplexně na rozvoj dětské osobnosti.

Skládá se z obrazové části (3 autorské obrazové karty ke každé pohádce) a metodických a didaktických údajů pokrývajících nabídkou různých aktivit všechny vzdělávací oblasti RVP PV a ZV. Jeho součástí jsou též poznámky z realizace některých činností v něm uvedených. Obrazové karty lze využít v papírové i digitální podobě. Didaktický materiál je určen pedagogům, vychovatelům, rodičům a všem dalším osobám, které se zabývají výchovně-vzdělávací činností s dětmi v uvedených vývojových obdobích. Jeho cílem je maximálně podpořit umělecké působení dané pohádky, stejně jako přirozeně využít veškerý její didaktický potenciál – vždy s respektem k individualitě dítěte.

Souhrnně lze tedy konstatovat, že hlavní cíl byl splněn ve všech svých aspektech.

8.2 Diskuse a souhrnné zhodnocení

Ve své diplomové práci definuji pohádku v kontextu literárně-historickém a didaktickém a dokládám důležitost působení pohádkových příběhů na rozvoj dětské osobnosti během

předškolního a mladšího školního věku. Obě tato vývojová období, která se různě prolínají, mají nezastupitelný význam v ontogenetickém vývoji člověka – jsou během nich pokládány základy zdravé osobnosti jedince a formuje se jeho vztah a nastavení ke vzdělávání.

Pohádky nejenže jsou nedílnou součástí národní kultury, působí na dětskou psychiku jako umělecké dílo a pomáhají dětem s orientací ve vnitřním i vnějším světě, ale také rozvíjejí veškeré kompetence obsažené v RVP PV a ZV, a tak umožňují plynulý přechod z jednoho stupně vzdělávání do druhého a vedou k vytváření funkční gramotnosti jedince.

Tato fakta potvrdilo i výzkumné šetření provedené mezi pedagožkami v mateřských školách a na 1. stupni škol základních. Na základě jeho výsledků jsem vytvořila podpůrný didaktický materiál pro práci s pohádkami zacílený na děti v těchto vývojových obdobích. Skládá se z obrazových sestav k deseti vybraným lidovým pohádkám a je doplněn obsáhlým metodickým popisem zahrnujícím návrhy aktivit (obecných – především kognitivních a jazykových, i specifických, vycházejících z konkrétní pohádky) a pokrývajícím všechny oblasti dané RVP PV a ZV včetně průřezových témat.

Didaktický materiál je vhodný k využití pro aktivity s celou třídou, skupinovou i individuální činnost. Obrazová část je variabilní – lze ji využít na počítači, interaktivní tabuli i v papírové podobě. Velká část z navrhovaných aktivit byla ověřena během různých výchovně-vzdělávacích činností s dětmi v MŠ a ZŠ a postřehy jsou okomentovány v podkapitolách Poznámky z realizace.

Cílem obrazového didaktického materiálu a všech metodických doporučení i konkrétních činností uvedených k jednotlivým pohádkám je, aby rodiče, pedagogové, pedagožky, vychovatelé a vychovatelky dokázali využít veškerý potenciál dané pohádky k přirozenému komplexnímu uměleckému a výchovně-vzdělávacímu působení na dětskou osobnost.

Pohádka by v interpretaci dospělého za žádných okolností neměla ztratit svůj umělecký a kulturní potenciál, a zároveň by měla dítě zaujmout a rozvíjet po všech stránkách jeho osobnosti. Měla by zůstat uložena v dětské duši i paměti jako příjemný zážitek a ukazovat dítěti směr na cestě životem, pomáhat mu ve v různých životních situacích.

Pro pedagogické působení je velmi důležité mít stále na paměti skutečnost, že dospělý je pro dítě příkladem, neboť děti v těchto vývojových obdobích se učí nápodobou a přejímají dané vzorce chování a jednání. Rozvoj veškerých klíčových kompetencí u dětí probíhá neustále – předáváním postojů a názorů, reakcemi na konkrétní situace během volných i řízených činností,

při relaxaci a všech dalších, zdánlivě s výchovou a vzděláváním nesouvisejících aktivitách. Veškeré činnosti se prolínají a ovlivňují navzájem, což je pro komplexní působení pohádky na osobnost člověka – obzvláště v dětském věku – nepostradatelné.

Další skutečností, kterou je třeba zdůraznit, je fakt, že každý jedinec reaguje na pohádku a činnosti s ní spojené svým specifickým způsobem. Každý ji prožije svým vlastním způsobem a vezme si z ní do života právě to, co v dané fázi svého ontogenetického vývoje potřebuje. Proto je důležité se k pohádkovým příběhům (i různě modifikovaným) opakovaně vracet.

Závěr

„Pohádkám, jako každému opravdovému uměleckému dílu, jsou vlastní rozmanitost, bohatství a hloubka, jež daleko přesahují to, co z nich může výtěžit i nejpečlivější rozumově zdůvodněné zkoumání... opravdový význam a účinek pohádky je možné ocenit a pohádkové kouzlo zažít jen z příběhu v jeho původním tvaru... jen příběh sám nám umožní docenit básnické kvality a spolu s tím pochopit, jak obohacuje vnímavou mysl.“

(Bruno Bettelheim, Za tajemstvím pohádek, 2000, str. 23)

Magický svět pohádek! Svět, kde se může stát úplně všechno, svět opředený tajemstvím, plný tajemných bytostí, dobrodružství, neuvěřitelných příběhů, odvážných i méně odvážných hrdinů, kteří musejí zvítězit sami nad sebou, aby se dostali dál. Svět, ve kterém se střetává láska a faleš, ryzí srdce a zlé úmysly, svět, kde vítězí dobro nad zlem. Svět, v jehož příbězích je obsažena hluboká moudrost a jasné morální poselství předávané z generace na generaci. Svět našeho dětství spojený s laskavým hlasem, který pohádkové příběhy vyprávěl, nebo předčítal. Čas, kdy se všechno zpomalí a zklidní a před vnitřními zraky posluchače vyvstanou nové světy stvořené hlasem vypravěče.

Důvěrně známé, ale i méně známé příběhy se dotýkají racionální i iracionální složky každého člověka a předávají posluchačům trvale platné životní zkušenosti předchozích pokolení. Příběhy, které zrcadlí duše národů s jejich radostmi, bolestmi i zvláštnostmi. Příběhy, které svou existencí pomáhají dětem poznávat svět a rozluštit složitý rébus jeho fungování i vypořádat se spleťtými vztahy a pochopit různé životní souvislosti. Příběhy, které dávají životu řád a k nimž se v průběhu celého života opakovaně vracíme my všichni načerpat moudrost, laskavost a naději.

Tento didaktický materiál je určen pro rodiče, vychovatele a pedagogy a jeho cílem je, aby pro ně stal inspirací ve výchovně-vzdělávacím procesu. Aby právě oni dokázali uchopit pohádku v celé její hloubce i šířce, se symbolickými obrazy i vyčtenými poučeními, a předávali ji dětem takto plastickou. Aby dokázali pohádku přirozeně didakticky využít během celého dne a ve všech výchovně-vzdělávacích aktivitách – a co považují za nejdůležitější – aby pohádka zůstala v dětských duších uložena jako zdroj moudrosti, laskavosti, naděje i obecně platných etických principů, ke kterému se budou během života opakovaně vracet a čerpat z něj.

Mým velkým přáním je, aby se tento didaktický pohádkový materiál dostal do co největšího množství škol a obdobných zařízení a byl k různým výchovně-vzdělávacím aktivitám využit tak, aby se s pohádkami pracovalo napříč všemi vzdělávacími oblastmi zábavným způsobem, který dětem umožní si pohádky prožít, povzbudí jejich zvědavost a touhu povědění a podtrhne jak uměleckou složku pohádek, tak složku výchovně-vzdělávací.

Předložený materiál lze dotvářet a obohacovat o další nápady a činnosti, které přispějí k tomu, aby děti pohádky znaly, měly je rády, dokázaly z nich čerpat moudrost, poučení a naději, aby je pohádky vedly k tvořivosti i tvořivému řešení problémů a v jejich vývoji je celkově posouvaly na vyšší stupeň ve všech oblastech života.

Seznam použitých zdrojů

Literatura:

- BENEŠ, B.: Česká lidová slovesnost. 1990. Praha: Odeon. ISBN 80-207-0181-8.
- BETTELHEIM, B.: Za tajemstvím pohádek: Proč a jak je číst v dnešní době. 2000. Praha: Nakl. Lid. nov. ISBN 80-7106-290-1.
- BUČKOVÁ, T.: Cesty pohádek bratří Grimmů k českým čtenářům. In Současnost literatury pro děti a mládež. 2014. Liberec: Krajská knihovna a nakladatelství Bor. ISBN 978-80-87607-39-8.
- ČAPEK, K.: Marsyas; Jak se co dělá. 1984. Praha: Československý spisovatel. ISBN 22-081-84.
- ČEŇKOVÁ, J. a kol.: Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury. 2006. Praha: Portál. ISBN 80-7367-095-X.
- ČERNOUŠEK, M.: Děti a svět pohádek. Kouzlo vyprávěného slova. 2019. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1434-2.
- ČERVENKA, J.: O pohádkách. 1960. Praha: Státní nakl. Dětské knihy.
- DOLÁKOVÁ, S.: Umíte to s pohádkou? práce s příběhy v MŠ a ZŠ. 2015. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0933-1.
- ERBEN, K, J.: České pohádky. 1928. Tille, Václav. Praha. Nakladatelství Jana Laichtera.
- ERBEN, K, J.: České pohádky. 2014. Praha: Albatros. ISBN 978-80-00-03651-9.
- FASNEROVÁ, M.: Prvopočáteční čtení a psaní. 2018. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0289-1.
- GAVORA, P.: Úvod do pedagogického výzkumu. 2000. Brno: Paido. ISBN 80-85931-79-6.
- GENČIOVÁ, M.: Literatura pro děti a mládež. 1984. Praha: SPN. ISBN 14-326-84.
- GRIMM J. a W.: Pohádky bratří Grimmů. 1990. Praha: Albatros. ISBN: 80-00-00166-7.
- HOŠEK, P.: Sloužím Tajnému ohni: duchovní zdroje literární tvorby J.R.R. Tolkiena. 2022. Brno: CDK. ISBN 978-80-7325-499-5.
- CHALOUPKA, O.: Rozvoj dětského čtenářství. 1982. Praha: Albatros.
- CHALOUPKA, O.: O literatuře pro děti. 1989. Praha: Československý spisovatel.
- CHRÁSKA, M.: Metody pedagogického výzkumu. 2016. Praha: Grada. 2016. ISBN 978-80-247-5326-3.
- JANÁČKOVÁ, J.: Česká literatura 19. století, Od Máchy k Březinovi. 1994. Praha: Scientia. ISBN 8085827417
- JUNGWIRTHOVÁ, I.: Mezi školkou a pubertou. 2013. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0473-2.
- KASPER, T., KASPEROVÁ, D.: Dějiny pedagogiky. 2008. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2429-4.
- KLÍMOVÁ, D., OTČENÁŠEK, J.: Česká pohádka v 19. století. 2012. Praha: Etnologický ústav AV ČR. ISBN 978-80-87112-50-2.

- KOMENSKÝ, J.A.: Informatorium školy mateřské. 2007. Praha. Academia. ISBN 978-80-200-1451-1.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: Vývojová psychologie. 2006. Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.
- LUŽÍK, R.: Pohádka a dětská duše. 1944. Praha: Václav Petr. Edice: Svazky úvah a studií, č. 88.
- MATĚJČEK, A.: Ilustrace. 1931. Praha. Jan Štenc.
- MOCNÁ, D., PETERKA, J. a kol. Encyklopedie literárních žánrů. 2004. Praha – Litomyšl. Paseka. ISBN 80-7185-669-X.
- NĚMCOVÁ, B.: Pohádky. 1968. Praha: SNDK. ISBN 13-084-68.
- NĚMCOVÁ, B. Národní pohádky. 2002. Praha: Junior. ISBN 80-7267-086-7.
- PALENČÁROVÁ, J., ŠEBESTA, K.: Aktivní naslouchání při vyučování: rozvíjení komunikačních dovedností na 1. stupni ZŠ. 2006. Praha: Portál. ISBN 80-7367-101-8.
- PROPP, V. J.: Morfologie pohádky a jiné studie. 2008. Jinočany: H & H Vyšehradská. ISBN 978-80-7319-085-9.
- PRŮCHA, J.: Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky. 2011. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3603-7.
- PRŮCHA, J, WALTEROVÁ, E, MAREŠ, J.: Pedagogický slovník. 2009. Praha: Portál. ISBN 978-807367-647-6.
- PŘÍHODA, V.: Ontogeneze lidské psychiky I. 1977. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p. ISBN 74-06-14.
- ŘÍČAN, P.: Cesta životem. 2014. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0772-6.
- SIROVÁTKA, O.: Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře. Brno: 1998. Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR. ISBN 80-85010-06-2.
- SKUTIL, M. a kol.: Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství. 2014. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0772-6.
- SVOBODOVÁ, E., ŠVEJDOVÁ, H.: Metody dramatické výchovy v mateřské škole. 2011. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0020-8.
- ŠLAPAL, M. KOŠŤÁKOVÁ, H, HAUSENBLAS, O.: Metodika rozvoje čtenářství a čtenářské gramotnosti. 2012. Nový Jičín. ISBN: 978-80-905036-8-7
- ŠMAHELOVÁ, H.: Návraty a proměny: literární adaptace lidových pohádek. 1989. Praha: Albatros. ISBN 13-864-89.
- THOROVÁ, K.: Vývojová psychologie proměny lidské psychiky od početí po smrt. 2015. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0714-6.
- TOMAN, J.: Dětské čtenářství a literární výchova. 1999. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s.r.o. ISBN: 80-7204-111-8.
- TOLKIEN, J.R.R.: Netvoři a kritické a jiné eseje. 2006. Praha: Argo. ISBN 80-7203-788-9.
- TOMAN, J.: Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury. 1992. České Budějovice. ISBN 80-7040-055-2.
- VÁGNEROVÁ, M, Lisá, L.: Vývojová psychologie dětství a dospívání. 2021. Praha: UK Karolinum. ISBN: 978-80-246-4961-0.

VLAŠÍN, Š., a kol.: Slovník literární teorie. 1977. Praha: Československý spisovatel. ISBN 22-062-77.

ZACHOVÁ, A., BUBENÍČKOVÁ, P., PLÁNSKÁ, B.: Metodická příručka pro učitele – POHÁDKA. 2013. Hradec Králové: Nakladatelství Gaudeamus, Univerzita Hradec Králové. ISBN 978-80-7435-283-6.

ZACHOVÁ, A.: Čtenářství a čtenářská gramotnost. 2013. Vlkov: Helena Rezková. ISBN 978-80-904449-7-3.

ZACHAROVÁ, E.: Základy vývojové psychologie. 2012. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7464-220-3.

KOLEKTIV AUTORŮ: Gramotnosti ve vzdělávání. 2010. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze. ISBN 978-80-87000-41-0.

Internetové zdroje:

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání; dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani-3>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání; dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/ucebni-dokumenty>

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon); dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Novela vyhlášky č. 14/2005 Sb. o předškolním vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů; dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/>

STAŇKOVÁ, L.: Pohádky a jejich vliv na psychický vývoj dítěte; dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/10327/pohadky-a-jejich-vliv-na-psychicky-vyvoj-ditete.html>

PAVLÁSKOVÁ, E.: *Teoretický rámeček indexace pohádek*. Praha. 2005. BP, FF UK, Praha, Ústav informačních studií a knihovnictví; dostupné z: <https://ikaros.cz/teoreticky-ramec-indexace-pohadek>

výtah z bakalářské práce Bibliografický záznam původní práce: <https://wiki.rvp.cz/>

PROCHÁZKOVÁ, I.: Co je čtenářská gramotnost, proč a jak ji rozvíjet? Dostupné z:

<https://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/446/CO-JE-CTENARSKA-GRAMOTNOST-PROC-A-JAK-JI-ROZVIJET.html>

<https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/12421/vymezeni-pojmu-ctenarska-gramotnost.html>

ZÍTKOVÁ, Jitka (2013). Pojmy čtenářská a literární gramotnost (kompetence) v kontextu výuky na základní škole [online]. EDUCOLAND [cit. 2018-1-7]. Dostupné z:

<https://educoland.muni.cz/cesky-jazyk-a-literatura/novinky-z-oboru/pojmy-ctenarska-a-literarni-gramotnost-kompetence-v-kontextu-vyuky-na-zakladni-skole/>

<https://didaktikamj.upol.cz/index.php/ctenarska-gramotnost>

<https://www.csicr.cz/cz/Mezinarodni-setreni/PISA/O-setreni-PISA>

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Celodenní projekt – Děti dětem s pohádkou O perníkové chaloupce

Výstup:

Nácvik a realizace pohádkového představení pro děti z MŠ včetně výroby dárečku během pohádkového dopoledne, rozvoj vzájemných vztahů dětí ve třídě a jejich vzájemná spolupráce během všech činností

Rozvíjené klíčové kompetence:

Kompetence k učení

- poznává smysl a cíl učení, má pozitivní vztah k učení, posoudí vlastní pokrok a určí překážky či problémy bránící učení, naplánuje si, jakým způsobem by mohl své učení zdokonalit, kriticky zhodnotí výsledky svého učení a diskutuje o nich

Kompetence k řešení problémů

- ověřuje prakticky správnost řešení problémů a osvědčené postupy aplikuje při řešení obdobných nebo nových problémových situací, sleduje vlastní pokrok při zdolávání problémů

Kompetence komunikativní

- rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů, běžně užívaných gest, zvuků a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji a k aktivnímu zapojení se do společenského dění

- naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhajuje svůj názor a vhodně argumentuje

Kompetence sociální a personální

- účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce

- podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevnování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá

Kompetence občanské

- respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot

Kompetence pracovní

- používá bezpečně a účinně materiály, nástroje a vybavení, dodržuje vymezená pravidla, plní povinnosti, adaptuje se na změněné nebo nové pracovní podmínky

Výukové cíle:

- zvládnutá dramatizace pohádky, plynulé vyjadřování a správná výslovnost
- procvičení jemné i hrubé motoriky
- rozvoj paměti
- rozvoj logického myšlení a matematických dovedností
- rozvoj schopnosti naslouchat a vyjádřit se
- podpora a rozvoj dovedností čtenářské gramotnosti
- posílení spolupráce ve skupině – ohleduplnost, dodržování pravidel
- zlepšení koordinace pohybů
- posílení rytmického a hudebního cítění
- rozvoj estetického cítění dětí
- posilování prosociálního chování –

- prožívat společně radost z dokončené a zvládnuté činnosti – vytváření dárku pro mladší kamarády, společná realizace divadelního představení

Ročník: 1. – 3.

Časová dotace:

dlouhodobý projekt – motivačně (příprava rozhovory apod. průběžně) + realizace vystoupení pro děti z MŠ a předání dárku (jiný den)
samotný projekt 4–5 vyučovacíh hodin – jeden den

Personální zajištění:

učitel/ka + 1 dospělý člověk

Nároky na prostor:

třída a tělocvična, případně kuchyňka

Pomůcky:

- papíry, pastelky, lepidlo, nůžky
- lopata, drobečky, sekyra na motivaci
- CD s pohádkou O Perníkové chaloupce + přehrávač
- nakopírované obrázky tvořící děj pohádky, rozstříhané na jednotlivé kartičky
- knihy s vyobrazením pohádky
- velký obrázek Mařenky a Jeníčka (každému z nich chybí 1 bota) rozstříhaný na díly
- připravené vystříhané papírové boty pro dozdobení + tkaničky
- Orffovy rytmické nástroje
- obrázky malin, borůvek, jahod + mističky
- žebřiny / tyč
- pomůcky pro opičí dráhu (lavičky, žíněny)
- 2 D kartonová chaloupka
- převlek na Ježibabu
- napečené perníčky + poleva, cukrářské sáčky na zdobení, pytlíčky + mašle na konečné zabalení dárku
- rekvizity pro hru divadla

pozn.: bylo by vhodné zajištění pomůcek propojit s jinými kroužky a projekty – zajištění perníčků v rámci vaření, příprava kartonové chaloupky, obrázku Jeníčka a Mařenky a příprava bot během pracovních činností vyšších ročníků

Úvodní motivace:

Učitelka přinese do hodiny drobečky, lopatu, sekyru (maketu) a ptá se dětí, v jaké pohádce se tyto předměty vyskytují, případně některou část zahraje (O perníkové chaloupce)

Činnosti:

1. Řazení pohádkových obrazů ve správném sledu

- učitel pustí pohádku na přehrávači
- žáci dostanou do skupiny připravené rozstříhané obrázky k pohádce a seřadí je dle posloupnosti děje; nalepí na papír – vytvoří si leporelo
- mají dle chuti možnost vybarvit si a různě vyzdobit, dotvořit

2. Puzzle

- třída společně skládá obrázek Jeníčka a Mařenky (velké postavy rozstříhané na díly – chlapci Jeníčka, dívky Mařenku)
- snaží se zjistit, co je na obrázku zvláštního, co na obrázku chybí
- pomocná otázka – co dětem chybí, aby mohly jít s tatínkem do lesa? (chybí jim boty, které potřebují... proč?)
- činnost je podbarvena instrumentální hudbou (případně zvuky lesa) z CD přehrávače

3. Boty

- zdobení a složení připravené papírové boty, provléknutí tkaniček a jejich zavázání

4. Uvolnění – zpěv při dotváření bot – píseň „Já do lesa nepojedu“

- společné zpívání písničky „Já do lesa nepojedu“ + následně s doprovodem na Orffovy nástroje

5. Sbíráání „lesních plodů“

- aktivita v tělocvičně – děti jsou rozdělené na skupiny a úkolem každé skupiny je nasbírat za daný čas co nejvíce "svých lesních plodů" a umístit je do příslušné misky
- jedna skupina sbírá maliny, další borůvky, poslední jahody
- počítání nasbíraných plodů a jejich porovnání

6. Šplhání na strom

- dle zdatnosti dětí se v tělocvičně připraví buď tyč na šplh nebo se využijí žebřiny a děti lezou nahoru, aby se rozhlédli, zda v dále neuvidí světlo – podbarvíme instrumentální hudbou z CD přehrávače

7. Bloudění v lese

- pro děti se připraví opičí dráha a ony musí překonat nástrahy lesa – přeskočení potoka, přezení spadlého stromu apod.

8. Ježibaba

- po překonání překážek děti dojdou ke kartonové perníkové chaloupce
- zpoza chaloupky vystoupí Ježibaba a ptá se: "Kdopak mi to tu loupe perníček?"
- prostor pro diskusi na téma strachu
  - Co asi zažívali Jeníček s Mařenkou?
  - Čeho se bojíte?
  - Jak strach překonat?

9. Perníčky

- po ukončení diskuse jako odměna napečené perníčky
- každé dítě si vezme 2 perníčky a přesune se z prostoru tělocvičny zpět do třídy/do kuchyňky
- děti perníčky ozdobí, jeden si mohou nechat a druhý je určený pro kamarády ze školky

10. Zpěv a tanec – oslava šťastného konce pohádky i dokončené práce

- s dětmi si zazpíváme a zatančíme v rámci relaxace po ukončení „práce“
- např. Pásla ovečky, Měla babka, případně Ptačí tanec

10. Divadlo – dramatizace pohádky

- v rámci závěrečného opakování začíná nácviik dramatizace pohádky O Perníkové chaloupce (rozdělení rolí, rekvizity), průběžně se v dalších dnech opakuje, aby bylo možné předvést dětem z MŠ.

Děti mohou pohádku zahrát společně s dětmi z MŠ – záleží na věku a šikovnosti dětí

11. Realizace

- setkání s dětmi z partnerské mateřské školy, které dorazí na návštěvu do ZŠ (jiný, předem domluvený den), předvedení pohádkového divadla, předání dárků – nazdobených perníčků

Poznámka: vždy je prostor na diskusi s dětmi o tématech, která jsou pro ně aktuální